

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

Kiemelt közlemények

VÁSÁRHELYI ÖRS: Magyarország kiberbiztonságának jövője az európai uniós NIS2 irányelv tükrében

POMOGÁCS PÉTER: Az MI5 az első világháború során

12. évf. (2024)
3. szám

ISSN 2064-3756 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Impresszum

Nemzetbiztonsági Szemle

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata

HU ISSN 2064-3756 (elektronikus)

A szerkesztőbizottság elnöke

Dr. habil. Boda József, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

A szerkesztőbizottság tagjai

Dr. Béres János

Dr. Botz László

Dr. habil. Dobák Imre

Dr. Philipp Fluri, Svájc

Dr. Hazai Lászlóné

Dr. Kobilka István

Dr. Kovács Zoltán András

Dr. Luděk Michálek, Csehország

Prof. Dr. Padányi József

Dr. Regényi Kund Miklós

Prof. Dr. Resperger István

Prof. Dr. Szakály Sándor

Dr. Takács Tibor

Dr. Vida Csaba

Főszerkesztő

Dr. habil. Dobák Imre, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Szerkesztőség

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet

Szerkesztő: Dr. Deák József

Szerkesztőségi titkár: Mezei József

Internetes elérhetőség: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz>

Kiadó

Nemzeti Közszolgálati Egyetem | Ludovika Egyetemi Kiadó

Kapcsolat: www.ludovika.hu; kiadvanyok@uni-nke.hu

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Olvasószerkesztők: Bujdosó Hajnalka, Resofszi Ágnes

Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

Tartalom

KATONA MAGDA NASRIN Az afgán tálibok külpolitikája és államiságuk elismerésének kérdései	3
VÁSÁRHELYI ÖRS Magyarország kiberbiztonságának jövője az európai uniós NIS2 irányelv tükrében . . .	18
POMOGÁCS PÉTER Az MI5 az első világháború során	36
FÓRIZS SÁNDOR Katonák szökései mint állambiztonsági esetek a határőrségnél a '60-as évek elején	48
OLLÁRI VIKTOR A technológiai szingularitás egyes biztonsági kihívásai	64
MÁRTON BALÁZS A megerősített hatáskörű nemzetbiztonsági főtanácsadó Magyarországon	82
DOBÁK IMRE Könyvismertető Kovács Tamás <i>A magyar kémelhárítás a II. világháború idején</i> című művéről.	93

Katona Magda Nasrin¹

Az afgán tálibok külpolitikája és államiságuk elismerésének kérdései

The Afghan Taliban's Foreign Policy and Questions of Recognition of Their Statehood

Ha egy terror szervezetnek nyilvánított, elszigetelt felkelő csoport megragadja a hatalmat, nyit a külvilágra és konszolidálódik, államuk elismerése olyan stabilizáló tényező, amely csökkenti a biztonsági kockázatokat Afganisztánban, annak környezetében és a régióban, sőt globális szinten is. Az afgán tálibok második kormányzással eltelt három éve során, a dohai tárgyalásokon megedződve kiterjedt nemzetközi kapcsolatokat alakítottak ki, bár ezek elsősorban a gazdasági, biztonsági és humanitárius szektorokra fókuszálnak. Ez idő alatt bebizonyosodott, hogy a montevideói egyezmény állam ismérveinek lényegében eleget tettek, tartós békét, egységes közigazgatást teremtettek, nincs rivális erő, amely komoly katonai kihívást idézne uralmuk ellen, uralják az ország egészét. Kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeznek, elismeréssel vagy elismerés nélkül. A de facto elismerést első ízben 2024. január 24-én Kína adta meg, amikor Hszi államfő átvette a tálib nagykövet megbízólevelét. A nemzetbiztonsági kockázatok mérlegelése során fontos kérdés, hányan követik majd és képesek lesznek-e a tálibok teljesíteni a nemzetközi közösség normáit, amelyekkel kiérdemlik a de jure elismerést, amely stabilizáló faktor lehet.

Kulcsszavak: de jure és de facto elismerés, állami kritériumok, diplomáciai kapcsolatok

If an isolated insurgent group seizes power, which was declared a terrorist organisation, opens up to the outside world and consolidates its rules, their state recognition is a stabilising factor that reduces security risks in Afghanistan, in its neighbourhood and the region, and even globally. During three years of their second government, the Afghan Taliban have established extensive international relations, getting experience by the Doha negotiations, although these relations are primarily focused on the economic, security and humanitarian sectors. During this time, it was proven that the Taliban's governance essentially fulfilled the state criteria of the Montevideo

¹ A politikatudomány kandidátusa; igazgató, Afganisztánért Alapítvány, e-mail: afgfound@gmail.com

Convention, they created lasting peace, a unified public administration, there is no rival who would pose a serious military challenge to their rule, their governance extends on the whole country. They have extensive international relations with or without de jure recognition. The de jure recognition was given by China on 24 January 2024, when the head of state received the ambassador's credentials. When considering national security risks, an important question is whether the Taliban will be able to fulfil the standards of the international community with which they can earn de jure recognition that may be a stabilising factor.

Keywords: *de jure and de facto recognition. state criteria, diplomatic relations*

Bevezető

A tálibok nemzetközi kapcsolatai unikális jelenségeket produkáltak, amelyeknek elemzése és kutatása fontos feladat. Példa nélküli, hogy egy nem állami entitás, amelynek számos vezetője a nemzetközi terrorszervezetek listáján található, a világ egyes számú szuperhatalmával egyenlő, sőt a feltételeket diktáló félként nemzetközi egyezményt köt. Az afganisztáni tálibok már nem tekinthetők a nemzetközi közösség páriáinak, mint első uralmuk idején. Második kormányzásuk három éve alatt diplomáciai elismerés híján is kiterjedt nemzetközi kapcsolatokat folytattak.

Az ország érzékeny geostratégiai fekvése, a különböző régiókat összekötő szerepe, nyersanyagokban gazdagsága, valamint az új hidegháborús nemzetközi konfrontáció miatt Afganisztán továbbra is a nemzetközi érdeklődés kereszttüzében marad. A kulcszó a geostratégiai és a geoökonómiai konnektivitás, különböző régiókat elválasztókból a jövőben azok összekötője lehet. A nemzetközi kötelezettségek betartása az államiság fontos ismérve és alapvető követelmény a nemzetközi kapcsolatok szereplőivel szemben. Ám a globális hatalmak nem fogják feláldozni a térségbeli érdekeltségeiket, inkább a tálibokat készítetik a játékszabályok betartására. A „Nagy Játzsma” újjáéledt, amelynek a tálibok fontos szereplői.

A nemzetközi kapcsolatok vizsgálatának kevésbé ismert területe egyes országok vagy nem állami szereplők külkapcsolatai terén a tradicionális és modern elemek vizsgálata. A vizsgálat további tárgya, ha egy nem állami szereplő állami szereplővé válik, külkapcsolatai hogyan befolyásolják ezt a folyamatot, és kormányra kerülésüket követően ezek a kapcsolatok miként alakulnak, biztonsági rizikóvá vagy stabilizáló faktorrá válnak. Ezek a tanulságok a politikai néprajz, a nemzetközi tanulmányok és biztonságpolitika terén egyaránt új eredményekkel kecsegtetnek. Kutatásaink során külön vizsgálat tárgyát képezi a diplomáciai elismerés nélkül is aktív nemzetközi viszonyrendszer sajátosságainak, ezek biztonsági kockázatainak feltárása, az állami legitimitás forrásainak vizsgálata.

E kutatások eredményei a nemzetközi jog, a diplomáciatörténet és a biztonságpolitika számára egyaránt új adalékokkal szolgálnak, továbbá segítséget nyújtanak különböző lehetséges forgatókönyvek felvázolásában, prognózis felállításában.

A tálib külpolitika

A tálibok külkapcsolataik alapelveit a királyság idejétől, az ország semlegességének korszakától eredeztetik. A frissen szárnyait bontó tálib mozgalom 1995-ben kibocsátott washingtoni nyilatkozatában az 1964-es alkotmányt deklarálta kül- és belpolitikája alapjának, és az emigrációban élő volt uralkodó, Zahir sah hazahívását ígérte. Később nem ebbe az irányba fejlődött a táliboknak a külvilághoz fűződő viszonyrendszere. A nacionalista szárny és a pakisztáni madraszákban szocializálódott vallási szélsőségesek belső küzdelme mindmáig jellemzi a csak kívülről egységesnek tűnő tálib mozgalmat. Előző uralmuk alatt (1996–2001) a tálibok semmit sem értettek a külpolitikából. Akkori kormányukat mindössze három ország, Pakisztán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátus ismerte el.

Kidolgozott külpolitikai koncepciójuk, definiált programjuk és széles ívű világképük most sincs, átfogó elemző-értékelő tevékenységre képtelenek, külpolitikai orientációjuk nem meghatározott, de rendelkeznek az utóbbi másfél évtized tapasztalatán alapuló némi vezérfonállal, amely a diverzifikált külpolitika pragmatizmusán alapul, semleges és el nem kötelezett álláspontra helyezkednek. Ennek a hagyománya a múltban gyökerezik, a régió országai, a globális hatalmak, különböző szövetségek közötti lavírozás 1973-ig meglévő tradícióját eleveníti fel.

Külpolitikai irányelvek megfogalmazása nélkül is tudatos stratégiai kapcsolatépítés jellemzi munkásságukat, noha velük szemben a külvilág óvatos. Az eltelt két évtized során módszeresen tevékenykedtek kapcsolataik építésén és páriából a nemzetközi kapcsolatok jelentős szereplőivé váltak. Elsajátították a nemzetközi kapcsolatok ápolása számos módszerének alkalmazását, a többpólusúvá vált világban lavírozást, háttéralkukat, tárgyalási technikákat, taktikázást, miközben egyre nagyobb önállóságra tettek szert. Úgy vélik, hogy észszerűbb a térségben kiújuló nagyhatalmi vetélkedés során egyik oldalhoz sem csatlakozni, de ezt a megújuló nagy játszmat a maguk javára fordítani. A multilateralizmus, semlegességre törekvés elvei mellett ugyanakkor külpolitikájuk globális és regionális ellentétek kihasználása gyakorlatának mentén formálódott. Ilyen ellentétekre épül a globális szinten Oroszországgal, Kínával és az Egyesült Államok és szövetségesei ellenében Iránnal való kapcsolatuk, vagy ezeknek vetélkedése a közép-ázsiai posztszovjet köztársaságokban a dominanciáért. Sikeresen tárgyaltak az Egyesült Államok kormányával, ugyanakkor jó kapcsolatokat alakítottak ki Oroszországgal és Kínával, az Európai Uniót is megkísérelték manipulálni az Egyesült Államok ellenében.

A szélesebb értelemben Afganisztánt környező országokkal jelentős mértékben fejlődtek kapcsolataik. Pakisztánhoz fűződő sajátos viszonyuk ellenére sem szeretnének egyetlen államtól sem függeni. Egyes csoportjaik a pakisztáni érdekekkel szembeni egyenlőség gyanánt is jó viszonyt alakítottak ki Iránnal. A módszeres külkapcsolat-építés során függőségük csökkentésére törekednek. Afganisztán összekötő kapocs Dél-Ázsia, Közép-Ázsia és az Öböl térsége, valamint a Közép-Kelet, Eurázsia és Kína között. Türkmenisztán semlegessége a régióban lehetséges modellül szolgál számukra. Ily módon számottevő különbség lelhető fel a Gáni-kormány, valamint a tálibok külpolitikai világképe között.²

² HARPVIKEN 2021.

Mintegy három év telt el azóta, hogy a tálibok Afganisztánban másodszor is hatalomra kerültek, de a tálib mozgalom még mindig nem tudott sikeres katonai szervezetből politikai formációvá válni. Csoportjaik nem rendelkeznek egységes politikai vízióval.

Bámulatos katonai sikereiket az ország egészére kiterjedő jó közbiztonság megteremtésére át tudták váltani, az ország egész területe négy és fél évtized óta először áll egységes, szuverén hatalom fennhatósága alatt. Utóbbi az államiság igen fontos kritériuma. A nemzetközi elismerés egyetlen determináns tényezője az államiság ismérveinek megléte.

Az államiság általános ismérvei

Az 1933-ban megkötött montevideói konvenció szerint az államiság négy ismérvvvel rendelkezik: 1. állandó lakosság; 2. definiált terület, amelyen nincs külföldi katonai erő vagy belügyeibe történő egyéb beavatkozás; 3. adott ország területén kizárólagosan kormányzó kormány, amely hatékonyan gyakorolja a külső és belső szuverenitást, kiaknázza az állam természeti kincseit; 4. rendelkezik a más államokkal való kapcsolatépítés és -fenntartás képességével, nemzetközi szerződéseket köt és azok hatálya alatt áll, nemzetközi igényeket fogalmaz meg más államokkal szemben, részt vesz nemzetközi szervezetek munkájában, azok szabályait és feltételrendszerét magára nézve kötelezőnek ismeri el, a nemzetközi gazdasági rend szereplője (kereskedelem, pénzügyek, beruházások, fejlesztés révén),³ továbbá külföldi joghatóság alól mentességet élvez, állami javakat vagy állami vagyont külföldön birtokol.⁴

Az elismerés

Az elismerés az állam vagy kormány létezésének elismerése, még akkor is, ha az már az elismerés előtt létezett, ezáltal erősíti az adott entitást. Az elismerés sokkal szűkebb törvényes aktus, mint az államok közötti kapcsolatok normalizálása, vagy egyik kormánynak a másik általi elfogadása. Merőben különbözik a bilaterális kapcsolatoktól. A diplomáciai kapcsolatok és a törvényes elismerés nem elválaszthatatlanok. Diplomáciai kapcsolatok elismerés nélkül is fenntarthatók.

Az elismerés formája lehet kinyilvánított, feltétel nélküli elismerés, vagy hallgatóságos elismerés, amit bármely aktus eredményezhet, amely ténylegesen elismeri az új államot. Lehet továbbá feltételes elismerés, amikor az elismerés megadása az államiság normál elismerésén túlmenően konkrét feltételekhez kötött, lehet visszatartott elismerés, valamint ennek ellenkezője, az idő előtti elismerés, amikor még adott állam nem rendelkezik az államiság összes attribútumával.

Olyan afgán kormánnyal, amely biztosítja polgárai alapvető jogait, és nem fogad be terroristákat, a legtöbb állam szerint együtt lehet működni és elismerni, ám ezek hiányában a legtöbb állam az elismerést jövőbeli politikai megoldás feltételéül szabja.

³ The Montevideo Convention on the Rights and Duties of a State, 1933.

⁴ BRIDGEMAN–GOODMAN 2021.

Az állam elismerése adott geopolitikai entitásnak egy másik állam általi nemzetközi jogi értelemben vett állami státuszának egyszerű kinyilvánítás révén történő elismerését jelenti.

Egy kormány elismerése annak az elismerése, hogy adott rezsim rendelkezik azokkal a jogi eszközökkel, hogy az illető állam nevében fellépjen. Amennyiben egy állam normál diplomáciai kapcsolatokat tart fenn az új kormánnyal, ez csupán annak kinyilvánítása, hogy az a kormány hatékony, ám nem szükségszerűen legitim. Az elismerés nem jelent morális vagy politikai jóváhagyást, sem diplomáciai kapcsolatok létesítését és vice versa. Egyik doktrína szerint nem elismerendő legitimként az a kormány, amely katonai puccs vagy forradalom révén került hatalomra mindaddig, amíg demokratikus megerősítést nem nyer. Amikor adott állam elismerésben részesít egy kormányt, személyek csoportját ismeri el kompetensnek, hogy állami szervként működjön. Az elismerés egyetlen előfeltétele, hogy a terület jelentős része és az adminisztratív apparátus feletti ellenőrzés révén hatékonyan gyakorolják a szuverén hatalmat. Ha a korábbi kormányt folytatólagosan legitim kormánynak ismerik el (de jure kormány), noha területének javát elvesztette,⁵ és ezt az ellenőrzést egy új, más kormány gyakorolja,⁶ amellyel adott állam normalizált kapcsolatokat tart fenn, ez pusztán annak a kinyilvánítása, hogy az új kormány hatékony, nem pedig legitim. Ha puccsal vagy forradalom révén került hatalomra, addig nem jutalmazták legitim státusszal, amíg demokratikus megerősítést nem nyer. Ez esetben, ha mégis elismerik, az elismerés ténye hatást gyakorol hosszabb távú túlélése esélyeire nézve. A második világháborút követően általában államokat és nem kormányokat ismertek el. Az ismérv a hatékonyság, a kapcsolatok folyamatossága. Az elismerés nem feltétlenül deklaratív, államfői látogatás vagy bilaterális egyezmény útján is történhet. Abban az esetben, ha lehetséges implicit elismerés is, és ez kényelmesebb adott helyzetben, a kapcsolatot létesítő állam kijelentheti, hogy ez az aktus nem jelent diplomáciai elismerést.

A területi elismerés annak elismerését jelenti, hogy az állam működik, és fennhatósága kiterjed adott határokon belüli területre.

Az elismerés körülményeit tekintve több elmélet létezik. A konstitutív elmélet szerint akkor tekintendő egy állam működőnek, amikor a már meglévő államok elismerik az új államot, nem pedig akkor, amikor rendelkezik az államiség lényeges ismérveivel. A deklaratív elmélet szerint azon államok esetén, amelyek már az elismerés előtt is léteztek, az elismerés formális.⁷

Az elismerés jogi hatásai

A nemzetközi elismerést nyert állam eljárhat külföldi bíróság előtt, hatalmat gyakorol polgárainak közössége és annak javai felett, hatalma van a földterületek és vagyontártyak felett. Amikor egy állam elismerést nyer, az általa kötött egyezmények, létesített

⁵ TALMON 1998.

⁶ 1996 és 2001 között a legtöbb állam a Rabbáni-kormányt ismerte el, noha területének mintegy 90%-át elveszítette, és a tádzsikisztáni Kulabban székelt, míg a tálibok Afganisztáni Iszlám Emirátusát csak Pakisztán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emirátusok részesítette elismerésben.

⁷ ANDERSON 2021.

nemzetközi jogi kötelezettségek is elismerést nyernek. A *de jure* és a *de facto* elismerés következményeinek különbsége az alábbi, 1. táblázati összefoglalásban látható.

1. táblázat: *A de jure és a de facto elismerés következményeinek különbsége*

<i>de jure</i> elismerés	<i>de facto</i> elismerés
ideiglenes	határozott időtartamú
kiseb értékű elismerés	teljes körű elismerés
feltételhez kötött	visszavonhatatlan
felkelés révén létrejött állam kapja	alkotmányos úton létrejött állam kapja
teljes körű diplomáciai mentességgel nem jár	teljes körű diplomáciai mentességgel jár
külföldi javak nem járnak neki	az állam külföldi javaival rendelkezik

Forrás: PETERSON 1997

Az elismeréssel kapcsolatosan különböző nézeteket megfogalmazó doktrínák állnak rendelkezésre. A Tobar-doktrína szerint akkor adható meg az elismerés, ha az állam irányítása demokratikus módszerekkel történik. Ezzel szemben az Estrada-doktrína szerint akkor ismerhető el egy állam, ha *de facto* létezik. Míg a Betancourt-doktrína szerint nem ismerhető el egy állam vagy egy kormány, ha katonai úton jött létre. A Stimson-doktrína értelmében nem lehet elismerni azt a térséget új államként, ahol az új állam nemzetközi területeket tart ellenőrzése alatt anélkül, hogy ott béke lenne.

A nemzetközi jog és a diplomácia terén az elismerés azt jelenti, hogy egy állam elismeri egy másik állam létét, és azt hogy kormánya képes képviselni azt a külügyek terén. Az államok és kormányok elismerése együttesen vagy egymástól függetlenül is történhet, az állam elismerése azonban kormánya elismerésének előfeltétele. Az elismerés különösen fontos a nemzetközi jog aspektusából, mert segít megállapítani, hogy adott entitás államként képes-e a nemzetközi jogban előírt jogait és kötelezettségeit gyakorolni, valamint egy rezsím, adott állam kormánya képes-e ezeket a jogokat és kötelezettségeket az állam nevében gyakorolni. Ennek ellenében az állam felelősséget vállal érte, hogy kormánya ezeket a jogokat és kötelezettségeket miként gyakorolja még akkor is, ha adott kormány megszűnik létezni, és másik kormány váltja fel.

A nemzetközi gyakorlat szerint az elismerést ki lehet nyilvánítani hivatalos közlemény útján vagy a partnerállammal közös cselekmények révén, nagykövetek megbízóleveleinek váltása vagy bilaterális egyezmény révén. Kétségtelen, hogy Afganisztán mint állam létezik, de az előző évek során felmerült, hogy ki képviseli azt, a Gáni-kormány képviselői vagy a tálibok. A nemzetközi jog értelmében egy rezsímet akkor tekintenek adott állam kormányának, ha „hatékony ellenőrzést” gyakorol az állam felett, a klasszikus meghatározás szerint, ha a rezsím „sikeresen nyújtotta ésszerű biztosítékát az állam azon képességének, hogy fenntartsa magát, ellássa belföldi feladatait és a nemzetközi jog szerinti külföldi kötelezettségeit”.⁸ A nem elismert kormány akciói is létesíthetnek nemzetközi jogi kiváltságokat és kötelezettségeket adott állam számára. Alapjában ez a *de facto* elismerés. De az államok kiváltságok szélesebb skáláját nyújtják olyan kormányoknak is, amelyeket hivatalosan nem ismernek el. Ez is a *de facto*, formális elismerés. Azok a rezsímek,

⁸ COCHRAN 1968.

amelyeket nem ismertek el kormányok gyanánt, nem fordulhatnak más államok belföldi bíróságaihoz, nem tarthatnak igényt az állam külföldi javai feletti tulajdonjogra, nem gyakorolhatnak ellenőrzést államuk külképviseletei felett, vagy nem élvezhetnek elismerés esetén járó más előnyöket. Míg ezek nem esnek nagy súllyal a latban minden bilaterális kapcsolatban, ám jelentőségük nagyobb nagyhatalmakkal szemben. Ezért az államok elismerési politikájukat minél több országgal koordinálják.

Egy új kormány hallgatólagos elismerése akkor történik, ha rutinszerűen adott állam kormányának tekintik őket. De gyakran ódzkodnak az elismerést nyíltan kifejezésre juttatni, különösen forradalom vagy rendkívüli hatalomátvétel esetén. Ilyenkor az államok az elismerést külpolitikai eszköznek tekintik, feltételül szabják, hogy egy rezsim ismerje el nemzetközi kötelezettségeit, demokratikus reformokat hajtson végre, hódoljon be adott politikai vitában. Esetleg az általuk favorizált ellenzéki mozgalmat részesítik elismerésben, még akkor is, ha tényleges ellenőrzésük kétséges, legitimitást és az állam forrásaihoz való hozzáférést biztosítanak számára. Belső instabilitás, a politikai biztonság hiánya esetén a legtöbb állam vonakodik adott kormányt elismerni.

Az elismeréssel kizárólag államok élnek. Számos nemzetközi szervezet konkrét érdekek által vezérelve bizonyos rezsimekkel szemben úgy jár el, mint az (elismert) kormányokkal. Eljárásuk azonban nem feltétlenül tükrözi a tagállamok elismerési politikáját. Az ENSZ Közgyűlés megbízólevelé akkreditációs bizottsága ajánlásokat tesz, hogy ki képviselje a tagállamokat, erről szavaz az összes tagállam, nem feltétlenül saját elismerési politikájának megfelelően. Mint már említettük, az elismerés és a diplomáciai kapcsolatok létesítése különbözik. Noha az állam elismerése a diplomáciai kapcsolatok létesítésének feltétele, számos állam tart fenn diplomáciai kapcsolatokat elismerés nélkül is. A diplomáciai kapcsolatok létesítése vagy fenntartása az államok interakcióinak korántsem egyedüli módját jelentik. Bármely állam küldhet megbízottakat vagy nem állami szereplőket, akár magánembereket is, hogy kapcsolatba lépjenek külföldi rezsimekkel, és fogadhat tőlük ilyen szereplőket.

A nemzetközi elismerés is különböző formákkal rendelkezik. Egy új kormány törvényes elismerése a nemzetközi jog szerint akkor történik meg, ha ténylegesen ellenőrzése alatt tartja az általa uralt területet. Az amerikai gyakorlat következetlen, amely időnként járulékos tényezőket is magában foglal, például feltételül szabja, hogy adott kormány tartsa tiszteletben az állam nemzetközi kötelezettségeit, vagy demokratikus legitimitációval rendelkezzen.

Az elismerés nem jelenti feltétlenül a kapcsolatok normalizálását, vagy az elismert állam politikájának jóváhagyását. Egymást elismerő államok vagy kormányok diplomáciai kapcsolatai megromolhatnak, szankcionálhatják egymást, visszavonhatják a külföldi segítségnyújtást, megszakíthatják kereskedelmi kapcsolataikat, vagy akár hadsereget küldhetnek egymás ellen.

Mindezekre az amerikai–afgán kapcsolatokat szokás példának felhozni. Az Amerikai Egyesült Államok 1921-ben ismerte el Afganisztánt mint független államot, és 1935-ben létesített vele diplomáciai kapcsolatot. Noha a 20. század során legalább két évtizedig nem ismert el afgán kormányokat, a diplomáciai kapcsolatokat valamely szinten mégis fenntartotta velük. A 20. század utolsó amerikai nagykövete Adolph Dubs volt, aki 1978 júliusában, már a marxista hatalomátvételt követően adta át megbízólevelét Taraki elnöknek. 1979 februárjában szélsőbalos militánsok elrabolták, majd a kiszabadításáért vívott tűzharc

során életét vesztette. Ezt követően az Egyesült Államok nem zárta be ugyan kabuli nagykövetségét, de ideiglenes ügyvivők révén képviseltette magát, akiknek tevékenysége nem kötött megbízólevél átvételéhez, és nem kíván szükségszerűen elismerést. Az amerikai diplomátákat a nagykövet meggyilkolását követően sem evakuálták az országból. Dubs nagykövet megbízólevelének átadása azt jelentette, hogy akkor még az Egyesült Államok elismerte az afganisztáni marxista rezsimet. Ez a helyzet a szovjet csapatok bevonulásával megváltozott, a nagykövetség munkatársait ellenben csak 1989 januárjában evakuálták. A korlátozott amerikai diplomáciai jelenlét nem jelentette a Nadzsíbullah-rezsim legitimitációját. A mudzsáhid rezsim alatt, akárcsak korábban, Washington, D.C.-ben működött az afgán nagykövetség, és a Rabbáni-kormány is birtokolta New Yorkban az ENSZ-képviselést, mint korábban a marxista rezsimé. „Afganisztán hatékony központi hatalom híján van, polgárháborús harcokkal a mudzsáhid szervezetek milíciái között” – hangzott az amerikai álláspont, kifejezésre juttatva, hogy Afganisztán csak a hidegháborús kontextusban volt fontos az Egyesült Államok számára. Amikor a tálibok és a Rabbáni-kormány vetélkedett, hogy ki képviselje Afganisztánt, a legtöbb ország nem foglalt állást, meghagyva a Rabbáni-kormányt külképviseleti pozícióban, az ENSZ akkreditációs bizottsága pedig elnapolta a döntést. 1997-ben az Egyesült Államok bezáratta a washingtoni afgán nagykövetséget, a tálib kormányt csak Pakisztán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátsok kormánya ismerte el. Szankciók és nemzetközi elszigeteltség közepette tengődtek 2001. szeptember 11-ig. A tálib rezsim megdöntését követően 2001. december 22-én az Egyesült Államok újra megnyitotta kabuli nagykövetségét, amelynek személyzetét 2021. augusztus 15-én, a második tálib hatalomátvételt követően evakuálta.

A második ideiglenes tálib kormány nemzetközi elismerésének kérdései

Három évvel a tálibok hatalomra kerülését követően sincs az országnak alkotmánya, nincsenek törvénykönyvei. Nehezen tudta őket a nemzetközi közösség állami szereplőként befogadni, kapcsolataik a biztonsági és a gazdasági szektorokra korlátozódnak. Noha maguk a tálibok nem érdekeltek a dzsihád exportjában, a nemzetközi közösséget aggasztja az al-Káida térségbeli jelenléte, amellyel a tálibok viszonya rossz, afganisztáni jelenlétüket nem tartják kívánatosnak. Őket is aggasztja az Iszlám Állam Khorászán szervezetének aktivitása, amellyel harcban állnak, és a Tehrik-i Taliban-i Pakisztán tevékenysége is, amellyel ambivalens a viszonyuk. Ugyan támogatják őket a pakisztáni kormányzattal szemben, de aggasztja őket, hogy miattuk elmérgesedhet viszonyuk a ravalpindii tábornokokkal. Mindezek következtében a nemzetközi közösségnek tálibokhoz fűződő kapcsolataiban mindenekelőtt a biztonságpolitikai megfontolások és az óvatosság játszanak szerepet.

A másik fontos szempont a geopolitikai, geostratégiai, regionális gazdasági és világgazdasági összekötő jelleg. A nemzetközi közösség adott kérdésekre fókuszált, a globális diplomácia helyett óvatos partnerséget igyekszik kialakítani a tálib kormányzattal.

Mindennek következtében a tálibok nemzetközi kapcsolatai unikális jelenségeket produkáltak. Példa nélküli, hogy egy nem állami entitás, amelynek számos vezetője a nemzetközi terrorszervezetek listáján található, a világ egyes számú szuperhatalmával egyenlő, sőt a feltételeket diktáló félként nemzetközi egyezményt köt, ahogyan ez a 2020-as dohai egyezmény létrejöttékor történt. Noha a tálibok a külkapcsolataik terén úgyesen

használják a politikai zsarolást is, ám a politikai nyomásgyakorlást velük szemben is számos területen alkalmazzák, így az emberi jogok, külföldi terrorszervezetek jelenlétének kérdése, a kormányzási legitimitás elnyerése, a diplomáciai elismerés és az ország külföldi bankokban lévő pénzének visszatartása terén, de a büntetés Damoklész kardját is lebegtetik felettük.

2021 augusztusában, hirtelen hatalomra kerülésüket követően a nemzetközi közösség még nem akarta befogadni őket. 2022 novemberében az ENSZ közgyűlése elfogadta a A/RES/77/10 határozatot „Az afganisztáni helyzetről,” amely 116 igen, 10 nem szavazattal arra szólította fel a tagállamokat, hogy ne részesítsék diplomáciai elismerésben a tálib rezsimet, amelyet nem tekintettek a köztársaság legitim utódjának, a legtöbb ország mégis kapcsolatokat tartott fenn velük.

A tálibok másodszer hatalomra kerülése nem jelentette automatikusan a diplomáciai kapcsolatok megszakítását. Kabulban számos külképviselet – redukált szinten és létszámmal ugyan, de folyamatosan – tevékenykedett, és számos fővárosban a működő afgán külképviseletekre (Teherán, Moszkva, Iszlámábád, a pesavari főkonzulátus) fogadták a tálib rezsim újonnan kinevezett diplomatáit.

A velük szemben alkalmazott szankciók ellenére a tálibok diverzifikált, széles körű nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeznek, amelyek által a régió egyes országainak proxyereiből egyre önállóbb hatalmi tényezőjévé válnak. Ezt táplálja új ideológiai elemként a globális vezető hatalmak térdre kényszerítésének, a világ legerősebb hadseregei felett aratott győzelmének mítosza, ehhez járul az afgán nacionalizmus új eleme gyanánt a sarus, turbános tálibok mint nagyhatalom mítosza. A diplomáciai elismerés ismerveiből csak országuk területi integritását, a teljes ország feletti ellenőrzésük kritériumait hangsúlyozzák a legyőzhetetlenség narratívája szerint, a nemzetközi egyezmények etikai követelményeinek betartását nem.

A gyakorlatban ez a viszonyrendszer nemzetközi elfogadottság híján, partikuláris érdekek mellett a lehető legalacsonyabb szinten (a biztonság, kereskedelmi útvonalak és gazdaság tárgykörére koncentrálva) realizálódott. Külkapcsolataikat a bilateralizmus mellett a regionális diplomáciában való részvétel jellemzi.⁹ A legitimitás kérdéséhez tartozik a jogutódlás problematikája az anyagi javak vagy segélyek, így a külföldi kinnlevőségek, vagy az országban hagyott vagy külföldre kivitt NATO-fegyverzet tekintetében is.

Noha a globális hatalmak jelenléte Afganisztánban csökkent, érdekeltységük a tágabb régióban egyáltalán nem mérséklődött, ellenkezőleg.¹⁰ Az egymással vetélkedő nagyhatalmak nem hagyják magukra Afganisztánt, a katonai vetélkedés áttevéődött a diplomáciai versengés síkjára, a tálibok az ország geostratégiai pozíciói, Afganisztán összekötő jellege miatt a különböző övezetek között, valamint ásványkincsei okán a megújult „Nagy Játssza”, a geopolitikai vetélkedés fontos szereplői.

A tálibok küzdelmét Pakisztán, Kína, Oroszország, Katar és Irán¹¹ kormánya részesítette támogatásában, ám egyik sem sietett 2021. augusztus 15-ét követően diplomáciai elismerésben részesíteni őket. Imrán Hán, akkori pakisztáni miniszterelnök a tálib

⁹ Crisis Group 2023.

¹⁰ HARPVIKEN–TAJBAKHS 2016.

¹¹ GOHEL 2010.

hatalomátvételre úgy reagált, hogy „az afgánok széttörték a megszállás bilincseit. A Nyugat egy második 9/11-et kockáztat, ha nem ismeri el a tálibokat.”¹²

A tálibok egyes országokhoz fűződő kapcsolatainak vizsgálatánál fontos szempont, hogy a tálib mozgalom nem egységes, egyes csoportjaiknak az egyes államokhoz fűződő kapcsolatai eltérőek. Barádar molla csoportja függetlenedni szeretne Pakisztántól, Indiával jó kapcsolatokat szeretne, valamint továbbra is fenntartja a párbeszédet az amerikai kormány képviselőivel.

Ezzel szemben egyes csoportjaik továbbra is a ravalpindii tábornokoktól függenek. Ez gazdasági téren is igaz, az ország nyersanyagkincseit olcsón, nemzetközi áron alul bocsátják rendelkezésükre. Fontos körülmény, hogy a pakisztáni várakozások ellenére a tálibok második kormányzásuk alatt sem ismerték el államhatárként a két országot elválasztó Durand-vonalat.

A teheráni kormánnyal a tálibok viszonyrendszere bonyolult, amelyet aggasztott a nyugati katonai jelenlét Afganisztánban, így segítséget nyújtott számukra, de a tálibok kormányra kerülését követően az iráni vezetés számos aggályt fogalmazott meg, és hamarosan súlyos vita robbant ki közöttük a határfolyók vizének felhasználása ürügyén.

Az iráni héják vetélytársat látnak a modern, hazája nemzeti érdekeit képviselő kiművelt főkből – különösen a női munkaerőben, azt a szekularizáció zászlóvivőinek tartva –, mivel Afganisztán szétesésében érdekeltek, szeretnék megakadályozni a fegyveres erők modernizálását nacionalista tiszti karral a tálibok konszolidációja révén, a nemzeti egység megakadályozására törekednek, szélsőséges afganisztáni iszlám szervezeteket is támogatnak, nemcsak felekezeti kisebbségeket. Nemcsak a Szíriából hazatérő Fatimijún dandár harcosai jelentenek veszélyt, de a legszélsőségesebb szalafista szervezeteket is támogatásukban részesítik. Ők állnak a nők oktatását ellenző ultrakonzervatív kandahári sejkék, Hibatulla emír köre mögött; iráni mintára párhuzamos kormányzás és párhuzamos haderő kialakításához nyújtanak segítséget neki. Már korábban is támogattak a nyugati koalíció elleni harcukban tálib csoportokat, akárcsak a Karzi-kormány korrupt, bomlasztó mudzsáhid elemeit. Érdeklükben áll a permanens háború fenntartása Afganisztánban, a káoszba süllyedő országban a nemzetközi kábítószert-útvonalak ellenőrzése, keleti szomszédjának a drog- és hadigazdaságtól való függése, a széthulló országból területek, mindenekelőtt Herát térségének megkaparintása „a történelmi Khorászán helyreállítás” pretextusában nemcsak területnyerés, de politikai tőke kovácsolása végett.

Hibatulla emír körének pedig iráni kapcsolatai, saját hatalmi centrumának Kandaharban iráni mintára kiépítése, ultrakonzervatív intézkedései, kormányzásának egyre autoriterebb vonásai, törvények helyett dekrétumokkal kormányzása, tartományi vallási tanácsok révén az ellenőrzés gyakorlása minden szinten a kormányzás felett, a tálib rezsim biztonságpolitikája alakításának kisajátítása, elszigetelő politikák, a kettős hatalom politikai és biztonsági törésvonala mentén terrorszervezetek megbúvásának lehetősége különösen óvatosságra intik a diplomáciai elismerést fontolgató kormányokat.

Hibatulla Ahundzáda pedig úgy véli, Afganisztán integrálódása a nemzetközi kapcsolatok rendszerébe aláássa Afganisztán függetlenségét. Állítása szerint a köztük és a nemzetközi közösség között fennálló ideológiai különbségek akadályát képezik, hogy tartós egyezményeket kössenek a nemzetközi közösséggel. Ez az elszigetelő politikák

¹² Lásd: www.youtube.com/watch?v=S6pq8alHPhk

gazdasági egyezmények és biztonsági együttműködési szövetségek megkötésének egyaránt akadálya, ugyanis a tálibokkal folytatott érintkezése során a nemzetközi közösség elsősorban erre a két kérdéskörre fókuszál. Ezt az elszigetelésre törekvő politikát ellenzi Barádar molla gazdasági ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes, Jákub molla védelmi miniszter, Szirádzsuddin Hakkáni belügyminiszter és természetesen Amír Hán Muttaki külügyminiszter köre, akik hangsúlyozzák a sokszínű, diverzifikált nemzetközi kapcsolatok fontosságát.

2023–2024-ben megtörni látszik a tálib rezsim nemzetközi elismerése feletti jég. Mindazonáltal, míg Hibatulla köre és külhoni támogatói szava dominál a hatalom gyakorlása felett, államuk nemzetközi elismerésének meglesznek a korlátai.

Mint láttuk, a nemzetközi elismerésnek különböző formái vannak, e különböző formák alkalmazása a fenti ellentmondások feloldásához is segítség gyanánt szolgálhat.

Teljes körű elismerés

Mint már említettük, a nagyköveti megbízólevelek cseréje teljes körű elismerést jelent. Kína volt az első ország, amely 2023 szeptemberében nagykövetet küldött Kabulba, akinek megbízólevelét Hibatulla emír nevében Barádar molla miniszterelnök-helyettes és Muttaki külügyminiszter vették át. 2024. január 30-án pedig Maulavi Azadullah Bilal Karimi, a tálib kormány első nagykövete átadta megbízólevelét Hszi elnöknek.¹³ A kínai kormány már 2022. április 6-án a tálibok rendelkezésére bocsátotta a pekingi afgán nagykövetséget. A kínai kormány elsőbbségének a gazdasági összekötő jelleg (a pamíri Vakhán folyosó kiépítése, a közúti forgalomnak az üzbejsztáni Termezt az afganisztáni Mazár-i Saríf városával, majd a pakisztáni Pesavarral összekötő vasútvonal kiépítése, bányászati koncessziók) mellett biztonságpolitikai okai vannak, a pekingi kormány garanciát kapott a táliboktól, hogy nem támogatják a Kelet-Turkesztáni Iszlám Mozgalmat.

A de facto elismerés

A de facto elismerés provizórikus, a kapcsolatépítés a későbbi hivatalos elismerés lehetőségét hozza magával. Az afganisztáni tálibokkal való együttműködés révén geopolitikai célkitűzéseiket megvalósítani kívánó vagy gazdasági haszonra törekvő államok egyezményeket kötnek a tálibokkal, külképviseleteket működtetnek és delegációkat cserélnek, ám mindaddig nem részesítik őket diplomáciai elismerésben, amíg a tálibok nem tekinthetők a nemzetközi rendszer felelősségteljes tagjának. Az ENSZ Alapokmány és egyéb nemzetközi szerződések kötelezettségei, az emberi jogok tiszteletben tartása nem nemzetközi jogi ismervei az államként elismerésnek, hanem a politikai kapcsolatok körébe tartozó feltételek. Nem szükséges az elismerést deklarálni, államfői látogatás vagy magas szintű diplomáciai kapcsolatok révén is történhet, ugyanakkor el nem ismert kormányokkal is fenntarthatók diplomáciai kapcsolatok. A formális diplomáciai elismerést használhatják

¹³ DURSO 2024.

a nemzetközi közösség tagjai a politikai befolyásgyakorlás eszközeként is, amikor az emberi és kisebbségi jogok iránti elkötelezettséghez kötik a diplomáciai elismerést.¹⁴

2024 áprilisában 21 ország rendelkezik diplomáciai kapcsolatokkal a tálib kormánnyal. Elsőként Pakisztán fogadott tálib ügyvivőt 2021. október 28-án. Ezt követte Türkmenisztán 2022. április 6-án az asgabádi afgán nagykövetség átadásával a tálibok számára. Oroszország 2022. március 31-én fogadta egy tálib ügyvivő megbízólevelét, és április 9-én létesített diplomáciai kapcsolatot a tálibokkal. A teheráni kormány 2022 júniusában nyitotta meg kabuli nagykövetségét, majd a tálib ügyvivőt, Mohamed Afzal Hakkánit 2023. február 26-án fogadta, és átadta neki a teheráni afgán nagykövetséget. Őket követte Venezuela és Eritrea. Ezek az országok síkra szálltak a tálibok befagyasztott pénzének felszabadításáért. Katar 2022 júliusában minősítette a tálib mozgalom dohai irodáját nagykövetséggé, és nyitotta meg ügyvivővel kabuli nagykövetségét. 2023 márciusában a tálibok főkonzulátust nyitottak Dubaiban. Kazahsztán 2023. április 19-én, India 2023. október 1-jén, Malajzia 2023. október 11-én, Üzbegisztán 2024. február 2-án, az Egyesült Arab Emírátsok 2024. március 2-án, Türkmenisztán 2024 márciusában nyitotta meg kabuli nagykövetségét. Kirgizisztán 2023 szeptemberében küldött diplomatákat Afganisztánba, hogy tanulmányozzák a diplomáciai kapcsolatok lehetőségét.

Tádzsikisztán mind a Gáni-féle köztársasági kormányt, mind a tálibok Iszlám Emírátságát elismeri. Míg a dusanbei afgán nagykövetséget a Gáni-kormány diplomatái működtetik, ám a badakhsáni Khorogban található afgán főkonzulátust 2024 márciusában átadták a tádzsik hatóságok a táliboknak. Jelenleg 105 ország, az Egyesült Államok, az EU országai, köztük Magyarország is ellenzi az elismerést, vagy álláspontja nem világos.

Az elismerés sajátos formája a *harcoló félként elismerés*, sokszor az anyaország vagy szövetségesei nem ismerik el a felkelőket hadviselő félként, ám de facto hadviselő félként bánnak velük, a nemzetközi hadviselés módszereivel hadat viselnek ellenük. Ez történt 2001 után az afganisztáni tálibokkal, különösen, amikor 2009-ben az amerikai kormány felvette képviselőivel a kapcsolatot, és rendszeresen tárgyaltak velük, miután a tálibok 2012-ben politikai irodát nyitottak a katari Dohában.

A tálibok nemzetközi kapcsolatainak sajátosága, hogy ideiglenes kormányuk több tagja, illetve mozgalmuk is több államnál és nemzetközi szervezetnél a nemzetközi terroristák és terrorszervezetek listáján szerepel. A kormánytagoknak a beutazási tilalom ellenére kell eleget tenniük a nemzetközi kapcsolatokból eredő kötelezettségeiknek. Az amerikai kormány 2002 és 2015 között a tálib mozgalmat terrorszervezetnek tekintette, ám a Department of State terrorszervezetek listáján sohasem szerepeltek. Kanada, Kirgizisztán, Oroszország, Tádzsikisztán és Törökország még mindig terrorszervezetnek tekinti őket. Oroszország és a FÁK-országok álláspontja változóban, Kazahsztán 2005 és 2023 között tekintette őket terrorszervezetnek, de már levette őket a külföldi terrorszervezetek listájáról, Ausztrália és Kazahsztán követte ezt a példát. Oroszország nyilván revideálja álláspontját. A regionális együttműködésben érdekelt közép-ázsiai köztársaságok és Azerbajdzsán követik példáját. Az Egyesült Államok érdekeit Kabulban Katar képviseli. Az amerikai kormány nyilván nem hagyja, hogy Afganisztán teljes mértékben kínai érdekszférába kerüljön, főleg a bányászati koncessziók és az infrastruktúra-szerződések terén. Fel kell oldania a szankciókat. Ha a diplomáciai elismerés irányába lép, a dominóhatás szerint számos ország

¹⁴ HÖGGER 2015.

követi. Carter Makasian megállapítása szerint a 9/11 támadásokat követően az amerikai adminisztráció tévesen vélte, hogy a tálibok elválaszthatatlanok az al-Káidától.¹⁵ Graham Smith szerint valójában a tálibok afgán nacionalisták, akik nagyrészt az afgán identitásért harcolnak. Tévedés volt a tálibokat nemzetközi dzsihádistáknak tekinteni, valójában ők vallásos nacionalisták, akiket hitük fűt, valamint az idegen hódítókkal szembeni ellenállás nemzeti hagyománya. Washingtonnak revideálni kell korábbi álláspontját, és óvatosan kapcsolatba kell lépnie Kabullal.¹⁶

A nemzetközi szervezetek is megkezdtek elhárítani a tálibok jövőbeli elismerésének törvényes akadályait. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa már nem bélyegzi terrorszervezetnek a tálibokat, és levette őket a szankciós listákról. A diplomáciai kapcsolatok ellenére, Oroszország, amely tart az iszlám radikalizmustól, még mindig terrorista csoportnak tekinti őket.

Kérdés továbbá, hogy lehet-e államként működni anélkül, hogy az entitást más államok elismernék? A diplomáciai elismerés hiánya nem jelenti azt, hogy nem tekintik egymást partnerállamnak. A tálibok bebizonyították, hogy az államközi kapcsolatok bilaterális füzérében ez a kérdés áthidalható. Am nemzetközi szervezetek tagságához adott számú tagállam hozzájárulása szükséges, a nemzetközi egyezményekbe való befogadáshoz pedig az összes tagállam egyhangú hozzájárulására van szükség.

Konklúzió

A diplomáciai kapcsolatokban, bár veszített jelentőségéből, de még mindig leginkább a hagyományos, „konstitutív” vagy „determinatív” megközelítés honos, amikor egy állam kormányát részesítik elismerésben, illetve definiálják, hogy viseli-e adott entitás az állam ismérveit. Ezek alapján a tálibok második állama jellegét és kötelezettségeit tekintve¹⁷ állami szereplőnek számít. Napjaink felfogása szerint azonban az állam nemzetközi kötelezettségeinek az emberi jogok, a nemzetközi büntetőjog, a gazdasági jog, valamint az állam nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem terén az ENSZ BT határozatai szerint, a nemzetközi konvencióknak megfelelően köteles eleget tenni. Mindezeket nem tekintheti belügyének.¹⁸ E téren a tálibokkal szemben az elismerés terén indokolt az óvatosság.

A tálibok nemzetközi kapcsolatait a globális és regionális vetélkedés erőtereiben való lavírozás jellemzi. Utóbbiak a Perzsa-öböl térsége, a dél-ázsiai régió, valamint Közép-Ázsia, amelyeknek Afganisztán a peremei, ám a peremek metszéspontján helyezkedik el.

Ami a jövőt illeti, a tálibok élénk nemzetközi kapcsolatai, az ország érzékeny geostratégiai fekvése és különböző régiók peremének metszéspontjában ezeket összekötő szerepe miatt, nyersanyagokban gazdagsága, valamint az új hidegháborús nemzetközi konfrontáció okán Afganisztán továbbra is a nemzetközi érdeklődés keresztútjában marad. Am a nemzetközi kötelezettségek betartása az államiség fontos ismérve és alapvető követelmény a nemzetközi kapcsolatok szereplőivel szemben. E téren a nemzetközi közösség óvatos partnerséggel közelít a tálibokhoz. Ugyanakkor a globális hatalmak nem fogják feláldozni

¹⁵ Lásd: <https://academic.oup.com/book/400261>

¹⁶ SMITH 2016.

¹⁷ SAUL 2021.

¹⁸ DAVIDS 2012.

a térségbeli érdekeltségeiket, inkább a tálibokat készítetik a játékszabályok betartására. A „Nagy Játzsma” újjáéledt, amelynek a tálibok fontos szereplői.¹⁹ Ám ha a regionális vetélytársak érdekei szerint nyílt kenyértörésre kerül sor soraikban, a diplomáciai elismerés továbbra is várat magára.

Felhasznált irodalom

- ANDERSON, Scott R. (2021): History and the Recognition of the Taliban. *Lawfare*, 2021. augusztus 21. Online: www.lawfaremedia.org/article/history-and-recognition-taliban
- BRIDGEMAN, Tess – GOODMAN, Ryan (2021): Expert Backgrounder: Recognition and the Taliban. *Just Security*, 2021. augusztus 17. Online: www.justsecurity.org/77794/expert-backgrounder-recognition-and-the-taliban/
- COCHRAN, Charles I. (1968): De Facto and De Jure Recognition: Is There a Difference? *The American Journal of International Law*, 62(2), 457–460. Online: <https://doi.org/10.1017/S0002930000102040>
- Crisis Group (2023): *The Taliban's Neighbourhood: Regional Diplomacy with Afghanistan*. Online: www.crisisgroup.org/asia/south-asia/afghanistan/337-talibans-neighbourhood-regional-diplomacy-afghanistan
- DAVIDS, Joseph William (2012): What Makes a State? *The New International Law*, 2012. március 2. Online: <https://thenewinternationallaw.wordpress.com/2012/05/02/what-makes-a-state/#:~:text=It%20must%20have%20a%20territory,some%20extent%2C%20by%20that%20community>
- DURSO, James (2024): Who Will Lead the Way To Diplomatic Recognition of the Taliban? *Defense.info*, 2024. február 18. Online: <https://defense.info/global-dynamics/2024/02/who-will-lead-the-way-to-diplomatic-recognition-of-the-taliban/>
- GOHEL, Sajjan M. (2010): Iran's Ambiguous Role in Afghanistan. *CTC Sentinel*, 3(3), 13–16. Online: <https://ctc.westpoint.edu/irans-ambiguous-role-in-afghanistan/>
- HARPVIKEN, Kristian Berg (2021): *The Foreign Policy of the Afghan Taliban*. PRIO Policy Brief 2-2021. Oslo: Prio. Online: www.prio.org/publications/12644
- HARPVIKEN, Kristian Berg – TADJBAKHSI, Shahrbanou (2016): *A Rock between Hard Places: Afghanistan as an Arena of Regional Insecurity*. New York: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190627232.001.0001>
- HÖGGER, Daniel (2015): *The Recognition of States: A Study on the Historical Development in Doctrine and Practice with a Special Focus on the Requirements*. Münster: L.I.T.
- KATONA Magda Nasrin (2022): Zawahiri halálának következményei a tálibok jövőbeli tevékenységére. *Hadtudomány*, 32(4), 19–30. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.4.19>
- PETERSON, M. J. (1997): The Forms of Recognition. In PETERSON, M. J. (1997): *Recognition of Governments. Legal Doctrine and State Practice, 1815–1995*. London: Palgrave Macmillan. 86–100. Online: https://doi.org/10.1057/9780230375895_6

¹⁹ KATONA 2022.

- SAUL, Ben (2021): Recognition” and the Taliban’s International Legal Status. *International Centre for Counter-Terrorism*, 2021. december 15. Online: www.icct.nl/publication/recognition-and-talibans-international-legal-status
- SMITH, Graeme (2016): *The Dogs Are Eating Them Now*. [s. l.]: Counterpoint.
- TALMON, Stefan (1998): *Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile*. Oxford: Clarendon Press.
- The Montevideo Convention on the Rights and Duties of a State, 1933. Online: www.colombohurdlaw.com/montevideo-convention-on-the-rights-and-duties-of-states/#:~:text=This%20treaty%20was%20signed%20at,definition%20and%20rights%20of%20statehood.

Vásárhelyi Örs¹

Magyarország kiberbiztonságának jövője az európai uniós NIS2 irányelv tükrében

The Future of Cybersecurity in Hungary in the Light of the EU NIS2 Directive

Európát és az Európai Uniót az elmúlt években számos válság és megoldandó problémák érték. Talán a második világháború óta még sosem volt ennyire kiszámíthatatlan Európa biztonsága. Az orosz–ukrán háború és az azt megelőző konfliktusok rámutattak arra, hogy a kibertérben nemcsak az egymással ellenségeskedő felek számíthatnak fokozott támadásokra, de harmadik felek is, leginkább azon országok, amelyek valamelyik háborús fél ellátási láncának részét képezik. Ezért Európa és az Unió védelmi képességét folyamatosan fejleszteni kell, és valamennyi tagállam közreműködésével egységes, magas szintű rezilienciát kell megvalósítani több területen is. Elsődlegesen a kritikus infrastruktúrák tekintetében, amelyek védelmével a CER EU-s irányelv foglalkozik, valamint a kiberbiztonság területén kell egységes magas védelmi képességet létrehozni, amelyek alapjait a NIS2 irányelv hivatott megteremteni.

Kulcsszavak: Európai Unió, kiberbiztonság, Magyarország, NIS2, NBSZ NKI, SZTFH

Europe and the European Union have faced many crises and problems in recent years. Perhaps never since the World War II has Europe's security been so unpredictable. Russia's war in Ukraine and the conflicts that preceded it have shown that in cyberspace it is not only the warring parties that face increased attacks but also third parties, most notably countries that are part of the supply chain of one of the warring parties. Europe's and the EU's defence capabilities must therefore be continuously improved, and a high level of unified resilience must be achieved in several areas, with the cooperation of all Member States. First and foremost, there

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, e-mail: vasarhelyi.ors.lasz@stud.uni-nke.hu

is a need to establish a common high level of defence capability in the area of critical infrastructure, which is addressed by the EU CER Directive, and in the area of cybersecurity, the basis for which is laid by the NIS2 Directive.

Keywords: European Union, cybersecurity, Hungary, NIS2, SSNS NCSC, SZTFH

Bevezető

A 21. század olyan kihívások elé állította társadalmunkat, amelyek korábban ismeretlenek voltak. Ezek a veszélyek elsődlegesen a kibertérben jelentkeztek. Ilyen jellegű biztonsági esemény volt a 2007-es észt kormány elleni DDoS-támadássorozat, amely ideiglenesen megbénította az észt kormányzat működőképességét. Az ukrán–orosz háború óta megnőtt a kibertámadások száma, elég a nemrég bekövetkezett francia kormányzati szerveket célpontba vevő támadássorozatra gondolni, amelyekért oroszbarát hackercsoportok vállalták a felelősséget. A kérdéssel már csak azért is szükséges foglalkoznunk, mivel az Európai Unióban a legtöbb állami és piaci szervezet digitalizációs folyamatokat kezdett el alkalmazni, ami egyrészt dicséretes és támogatandó, másrészt viszont számos kockázattal jár. Annak érdekében, hogy az ilyen jellegű fenyegetés hatásai a jövőben minimalizálhatók és a sikeresen végrehajtott támadások hatásai mérsékelhetők legyenek, megfelelő védelmi képességet kell kialakítani az állam, társadalom, valamint egyéb gazdasági szempontból fontos, nélkülözhetetlen rendszereken és azok szervezeteiben. Annak érdekében, hogy ezek a rendszerek megfelelő védelmi intézkedésekkel legyenek ellátva, az Unió 2022 decemberében elfogadta a NIS2 direktívát.

Az Európai Unió elektronikus információs rendszereit és ipari kibernetikai rendszereit ért támadások száma az elmúlt években folyamatosan növekvő tendenciát mutatnak, és ez a világ régiói között is kiemelkedő méretű. Hazánkban fel kell készülnünk a 21. század egyik legnagyobb kihívásának, a kibertér fenyegetéseinek leküzdésére. Az új uniós irányelv ebben segítségünkre van, azonban Magyarország implementációs tevékenységének megfelelő végrehajtása kiemelten fontos, hiszen az elkövetkezendő években ez fogja meghatározni a hazai kibervédelem alapjait.

Jelen tanulmány célul tűzte ki, hogy felhívja a figyelmet Európa kiberbiztonsági helyzetére a legújabb nemzetközi kiberbiztonsági tanulmányok segítségével, továbbá bemutatja azon uniós direktívákat, különös tekintettel a NIS2-re, amelyek az elkövetkezendő években meg fogják határozni a térség kiberbiztonsági politikáját, valamint bemutatja a hazai implementáció eddigi megvalósult folyamatait, és rávilágít a megvalósítási nehézségekre.

Kutatási módszertan

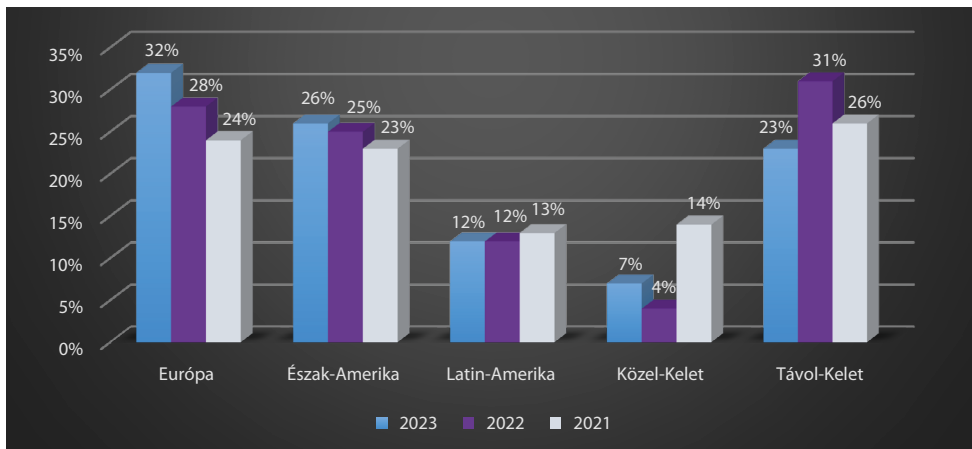
Jelen tudományos munka elkészítése során a szerző szekunder adatokat dolgozott fel, valamint a már megjelent hazai jogszabályokat és a friss NIS2 implementációs tevékenységből fakadó új jogszabályokat összehasonlító elemzés alá vetette a NIS2 uniós irányelvvvel, valamint analitikai elemzését végezte el a témában megjelent releváns irodalomnak. Ennek keretében a szerző azonosította a megfelelő forrásokat, adatintegrációt végzett a különböző

forrásokból származó adatok egyesítése végett, összefüggéseket vont le az adatokban rejlő trendekkel kapcsolatban, és a jövőre vonatkozóan következtetéseket fogalmazott meg. A szerző rendszerezte az Európát ért kiberbiztonsági fenyegetéseket – annak bekövetkezési éve, a támadás típusa, illetve az érintett szektor szempontjai alapján.

A szerző empirikus kutatást is végzett, amelynek célja az volt, hogy közvetlen információkat gyűjtsön a NIS2 irányelv gyakorlati alkalmazásáról és kihívásairól, különböző munkaprojektek keretében. A szerző többéves munkatapasztalattal rendelkezik a kiberbiztonság területén, ami nagyban hozzájárult a kutatás hatékonyságához. Tapasztalatai révén mélyebb megértést és releváns kérdéseket tudott megfogalmazni, amelyek rávilágítanak a NIS2 hazai implementációjából fakadó nehézségekre, esetleges ellentmondásokra.

Európa helyzete napjainkban

Számos kiberbiztonsággal foglalkozó szervezet és ügynökség adatai azt mutatják, hogy globálisan a kibertámadások száma évről évre nő, azonban az elmúlt években Európát ért kibertámadások száma a többi régióhoz képest is kiemelkedő. Már az izraeli, amerikai Check Point Software Technologies Ltd. kutatórészlege a Check Point Research 2022-es kiberbiztonsági jelentésében felhívta a figyelmet az Európai Unió ágazatai ellen elkövetett kibertámadások számának jelentős növekedésére.² Jelen tudományos munka elsősorban az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökségnek (ENISA) 2023-as évre kiadott fenyegetésekkel kapcsolatos tanulmányát, valamint az amerikai IBM X-Force legújabb, 2024-ben kiadott, fenyegetésekkel foglalkozó éves tanulmányát vette alapul.

1. ábra: Az elmúlt években regisztrált támadások arányai régióként

Forrás: a szerző szerkesztése IBM X-Force 2024: 18. alapján

Az amerikai székhellyel rendelkező IBM X-Force kiberbiztonsági kutatási és tanácsadó csoport éves jelentésében Európát találta a leginkább kibertámadásoknak kitett régiónak

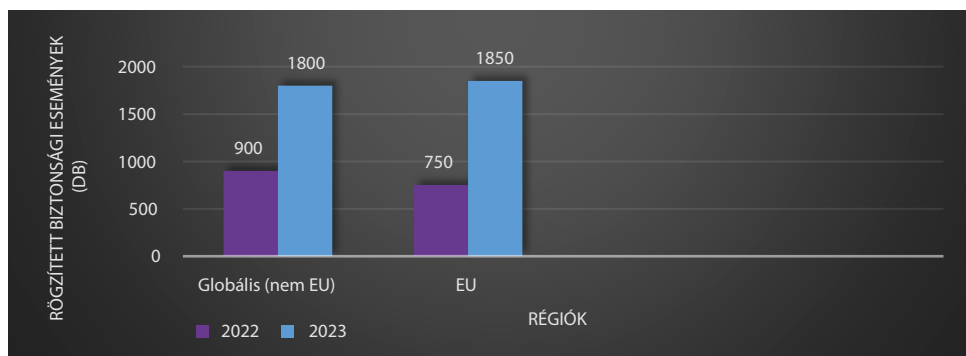
² Checkpoint Research Team 2023.

globálisan. A szervezet által megfigyelt biztonsági események 44%-áért a rosszindulatú kódok (*malware*) voltak felelősök. 2023-ban Európában volt a legtöbb ransomware támadás globálisan, 26% (az ENISA ennél is nagyobb mértékű ransomware fenyegetést figyelt meg). Ez hozzájárult ahhoz, hogy az IBM X-Force listáján Európa legyen 2023-ban az első helyen. A 2023 februárjában ESXiArgs néven futó nagyszabású zsarolóvírus-kampány Európa-szerte érintett szervezeteket, ez a vírus a VMware ESXi szerverek sebezhetőségét célozta (CVE-2021-21974).

Más régiókhöz képest a felhőplatformok magas használata Európában potenciálisan nagyobb támadási felületet is eredményez, különösen, ha a támadók képesek érvényes felhőfelhasználó fiókokat szerezni a kezdeti hozzáférés megszerzéséhez. A bekövetkezett biztonsági események 30%-ában a támadók érvényes fiókokat használtak.

Az európai székhelyű szervezeteket érő három legnagyobb kedvezőtlen hatás a hitelesítő adatok megszerzése volt 28%-kal, a zsarolás 24%-kal és az adatszivárgás 16%-kal.

A tanulmány kitér az európai szektorok helyzetére is, ahol ismerteti, hogy a feldolgozóipar a 2022-es második helyről a leginkább támadott iparággá vált, az incidensek 28%-a érintette ezt az ágazatot. A második helyen az üzleti és fogyasztói szolgáltatások állnak az esetek 25%-ával, a harmadik helyen pedig a pénzügyi és biztosítási szektor áll 16%-kal, megelőzve az energiaipart, amely 14%-kal a negyedik helyen áll. Európában az Egyesült Királyság volt a leginkább támadott ország, az esetek 27%-ával, amit Németország követett 15%-kal.³

2. ábra: Az EU-t ért támadások száma, a világ többi részén történt támadásokéval összevetve
 Forrás: a szerző szerkesztése a European Union Agency for Cybersecurity 2023: 11. alapján

A Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökség (ENISA) arról számolt be, hogy a jelentéstételi időszak során (2022. július – 2023. június) az EU tagállamaira nagy hatással van a jelenlegi geopolitikai válság, és egyre több ellenséges szereplő vette célba az állami és magánszervezeteket. Az ilyen jellegű események gyakrabban tartoznak a DDoS-fenyegetés körébe, és az OSINT⁴ által feltárt bejelentett esetek többségében nem, vagy csak minimálisan

³ IBM 2024.

⁴ Az OSINT (Open Source Intelligence) az a folyamat és gyakorlat, amely során nyilvánosan elérhető forrásokat, információkat és adatokat gyűjtenek, elemeznek és értékelnek személyekkel, szervezetekkel vagy eseményekkel kapcsolatos információk felderítéséhez és értelmezéséhez.

voltak hatásosak ezek a támadások. A jelentés későbbi fejezetében kifejti, hogy az EU-ban a zsarolóvírus-támadások megszorodtak.

Az ENISA körülbelül 2580 incidenst figyelt meg, további 220 incidens pedig kifejezetten két vagy több uniós tagállamot célzott meg. Az ENISA a tanulmányban kitér arra is, hogy a zsarolóvírusok és a DDoS a két fő fenyegetés jelenleg az EU számára.

Az ENISA a szektorokat a NIS2 irányelvben meghatározottak szerint csoportosította, valamint azon túlmenően még egyéb szektorokat is meghatározott, mint például a védelmi, a média- és szórakoztatóipari ágazatok. A leginkább támadott szektor a jelentés alapján a közigazgatás volt az esetek 19%-val, ezt követte az egészségügy, a harmadik helyen pedig holtversenyben a gyártás és a digitális infrastruktúra-ágazatok álltak.⁵

Az ilyen jellegű kiberfenyegetettségi elemzések következtetései körültekintést igényelnek, mert valamennyi publikáló szervezet a saját adatbázisából dolgozik és von le következtetéseket. Viszont az elmondható ezek alapján, hogy Európa fokozottan ki van téve a kibertér fenyegetéseinek, így a 2022 decemberében elfogadott uniós irányelv, amely az Unió egész területén egységesen magas szintű kiberbiztonságot biztosító intézkedéseket kíván megteremteni, időszerű és pozitív döntés volt a Bizottság részéről.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2555 (NIS2) irányelvének ismertetése

A NIS2, vagy más néven a Network and Information Security Directive 2 (Hálózati és Információbiztonsági Irányelv 2) az Európai Unió egyik jelentős kezdeményezése a digitális biztonság terén. Az előző, eredeti NIS irányelvet (NIS1) 2016-ban fogadták el, amely a tagállamokat arra kötelezte, hogy javítsák és erősítsék meg az információbiztonságot a kritikus infrastruktúrák és szolgáltatások terén. A NIS2 az első irányelv hatékonyságának értékelése és az új kihívásokra való válaszadás alapján született, célja a digitális fenyegetésekkel szembeni felkészültség további javítása és az EU-s kritikus infrastruktúrák biztonságának megerősítése.

Az irányelv elsődleges célja továbbra is az EU tagállamainak kritikus infrastruktúráinak és digitális szolgáltatásainak megerősítése a digitális fenyegetésekkel szemben. Azonban számos új ágazat került az irányelv hatálya alá, aminek köszönhetően az eddig még nem érintett, új ágazatok szereplőinek is meg kell valósítaniuk az elvárt biztonsági követelményeket. Vélhetően az újonnan bekerült szervezetek, amelyekre korábban nem vonatkoztak információbiztonsággal kapcsolatos követelmények, nagyobb energia és erőforrás befektetése révén tudnak elérni egy, az irányelv követelményeit megjelenítő jogszabálynak való megfelelést, mint azon szereplők, akik a NIS1 direktíva szerint érintettek voltak. Az új szabályozás által érintett ágazatok két nagy csoportba sorolódnak, amelyek a kiemelten kritikus ágazatok és az egyéb kritikus ágazatok. Az egyéb kritikus ágazatok közé jellemzően olyan szektorok tartoznak, amelyek nem létfontosságúak,

⁵ European Union Agency for Cybersecurity 2023.

azonban nemzetgazdasági és államigazgatási szempontból kiesésük jelentős negatív hatással járna. Az ágazatok a következők:

- postai és futárszolgáltatások;
- hulladékgyűjtés;
- vegyszerek gyártása, előállítása és forgalmazása;
- élelmiszer-termelés, -feldolgozás és -forgalmazás;
- gyártás;
- digitális szolgáltatók;
- kutatás.

Fontos felhívni a figyelmet, hogy a „kiemelten kockázatos ágazatok” nem azonos a „kritikus infrastruktúrákkal”, amelyek védelmével külön direktíva, a CER foglalkozik. A direktíva által meghatározott auditra való kötelezettséget nem lehet kiváltani más kiberbiztonsági megfelelést igazoló tanúsítvány meglétével, például ISO 27001 információbiztonsági irányítási rendszer meglétével igazoló tanúsítvánnyal.

A direktíva hatálya alá azon ágazatok szervezetei tartoznak, amelyek legalább 50 főt foglalkoztatnak, és/vagy éves nettó árbevételük meghaladja a 10 millió eurót (körülbelül 3,9 milliárd forint). Kivételt képeznek ebből például a minősített bizalmi szolgáltatást nyújtó szervezetek, DNS-szolgáltatók, legfelső szintű domainnév-nyilvántartók, valamint a digitális infrastruktúrák alapvető szolgáltatói. Ennek megfelelően főként közép- és nagyvállalatok érintettek.

A szervezetek általános kitétségére, valamint az ebből fakadó negatív hatásokra számos dokumentum rávilágít, jelen tudományos munka az IBM 2023-as adatvédelmi incidensek (*data breach*) költségeiről szóló jelentést és a Sophos *The State of Ransomware 2024*-es dokumentumát vette alapul. Az IBM jelentésében részletesen leírják a szervezeteket ért adatkompromittálódások költségeit. A jelentés számos fontos dologra és összefüggésre hívja fel a figyelmet. Az adatvédelmi incidensek átlagos költsége 2023-ban minden idők legmagasabb szintjére, 4,45 millió amerikai dollárra emelkedett. Ez 2,3%-os növekedést jelent a 2022-es 4,35 millió dolláros költséghez képest. Az adatvédelmi incidensekben érintett szervezetek 51%-a tervezte növelni a biztonsági befektetéseit az esemény bekövetkezését követően. Az adatvédelmi incidensek 67%-át egy harmadik fél vagy maga a támadó jelentette, ami kiemeli a jobb fenyegetésfelismerés szükségességét. Az olyan incidensek, amelyeket a támadók jelentettek, közel 1 millió dollárral többbe kerültek a szervezeteknek, mint a belső észlelésű incidensek. Azok a szervezetek, amelyek nem vonták be az illetékes bűnüldöző szervet egy ransomware támadás során, 470 ezer dollárral többet fizettek, és 33 nappal hosszabb ideig tartott a probléma megoldása, mint azoknak, akik bevonták az illetékes hatóságot. A Sophos legfrissebb jelentése szerint a zsarolóprogramok által érintett szervezetek átlagosan 2,73 millió dollárt költenek el a helyreállításra, valamint kitér arra is, hogy a helyreállítási idők is növekedtek az elmúlt évekhez képest. Üdvözlendő azonban, hogy a Sophos adatai azt mutatják, a ransomware támadást elszenvedő szervezetek 97%-a igénybe vette az illetékes szervek segítségét.⁶

Az IBM jelentése kitér azon megoldásokra, amelyek csökkentik az adatvédelmi incidensek kialakulását, valamint az incidens bekövetkezése esetén felmerülő költségeket.

⁶ Sophos 2024.

Az integrált biztonsági fejlesztés és üzemeltetés (DevSecOps) alkalmazása jelentős megtakarítást eredményez. Azok a szervezetek, amelyek a biztonságot a szoftverfejlesztési életciklus minden fázisába integrálták, 1,68 millió dollárral alacsonyabb adatvédelmi incidenssel kapcsolatos költséget jelentettek, mint azok, amelyek nem alkalmazták ezt a megközelítést.

Az incidenskezelési tervek és tesztelések magas szintű alkalmazása szintén hatékony költségsökkentő tényező volt, 1,49 millió dollár megtakarítást eredményezve.

Az egészségügyi ágazat 13. éve egymás után a legdrágább adatvédelmi incidenseket jelentette, az átlagos költség 10,93 millió dollár volt 2023-ban. Bár a dokumentum 16 ország adatait vette alapul, köztük számos európaít is, az jól látható, hogy a NIS2 irányelv segíti a szervezeteket az adatvédelmi incidensekből fakadó költségek csökkentésében azáltal, hogy kötelezővé teszi a kiberbiztonsági intézkedések bevezetését és a gyors reagálást, javítva így az incidensek észlelését és kezelését, csökkentve az adatvédelmi incidensek bekövetkezésének kockázatát.⁷

Az irányelv a kockázatalapú megközelítést alkalmazza, a fókusz nem az egyes információs rendszereken van, hanem a teljes üzleti folyamatra kiterjed, valamint a beszállítói láncok biztonságára is. Az együttműködési csoport az IKT-rendszerek, IKT-termékek és IKT-szolgáltatások ellátási láncainak vonatkozásában összehangolt biztonsági kockázateértékeléseket végez, együttműködve az ENISA-val.

A NIS1-hez képest az új irányelv a humán erőforrás biztonsági kockázatára jelentős figyelmet fordít, ennek keretében a biztonságtudatossági képzések létrehozása, megtartása, számonkérése, frissítése prioritást élvez. Az irányelv a vezetőkre is kiterjeszti a biztonságtudatossági képzéseken való részvételt.

A *zero trust* kiberbiztonsági szemléletnek az alkalmazását szorgalmazza a NIS2, ennek köszönhetően az érintett szervezetek, többek között az alapvető szolgáltatást nyújtó szervezetek kiberezilienciájukat jelentősen képesek lesznek fokozni. A *zero trust* megközelítés azt vallja, hogy a fenyegetések mindenütt jelen lehetnek, még a belső hálózaton belül is, így minden kommunikációt és hozzáférést alaposan és rendszeresen ellenőrizni kell. Ennek köszönhetően biztosítani lehet, hogy csak azok a felhasználók és eszközök férjenek hozzá a szervezeti adatokhoz és erőforrásokhoz, akiknek ehhez valóban jogosultságuk van. Ide tartozik a legkisebb jogosultság elve is, miszerint csak azokat a hozzáféréseket és jogosultságokat kell biztosítani a felhasználóknak és eszközöknek, amelyek elengedhetetlenek az adott feladat vagy munkafolyamat elvégzéséhez.

A Bizottság a tagállamok közti stratégiai együttműködés és információcsere támogatása és megkönnyítése, valamint a bizalom erősítése érdekében együttműködési csoportot hozott létre. A csoportnak számos feladata van, többek között az illetékes hatóságoknak az irányelv átültetésével és végrehajtásával kapcsolatban iránymutatást ad.

A NIS2 direktíva előírja a tagállamoknak, hogy hozzanak létre nemzeti CSIRT-eket, amelyek felelősek az országos szintű informatikai biztonsági események kezeléséért és a kritikus infrastruktúrák védelméért. Emellett a direktíva ösztönzi a tagállamokat a regionális és nemzetközi együttműködésre a CSIRT-k között, hogy hatékonyabban kezeljék a határokon átnyúló kiberbiztonsági fenyegetéseket és incidenseket. A hálózat

⁷ IBM 2023.

alapvetően információcserét és közös tapasztalatok levonását valósítja meg a tagállamok között, de a határokon átnyúló események kezelésében aktív segítségnyújtást is biztosít.

Az irányelv kapcsán létrehozták az Európai Kiberválságügyi Kapcsolattartó Szervezetek Hálózatát, amelynek neve EU CyCLONE. Ez a hálózat a tagállamok kiberválságok kezelésével foglalkozó hatóságainak képviselőiből, valamint, amikor egy potenciális vagy folyamatban lévő nagyszabású kiberbiztonsági esemény jelentős hatással van, vagy valószínűleg jelentős hatást gyakorolhat az ezen irányelv hatálya alá tartozó szolgáltatásokra és tevékenységekre, a Bizottság képviselőiből áll. Az EU CyCLONE alapvető feladata, hogy a nagyszabású kiberbiztonsági események összehangolt kezelését támogassa, valamint az Unió intézményei, szervei, hivatalai és ügynökségei és a tagállamok között a rendszeres információcserét biztosítsa.

A sérülékenységeket egy összehangolt európai sérülékenység-adatbázisba gyűjtik. Így valamennyi tagállamnak kötelessége segítenie azt a természetes vagy jogi személyt, aki bejelentést tesz valamely IKT-termék vagy -szolgáltatás sérülékenységére vonatkozóan. Ezt követően a kijelölt CSIRT felveszi a kapcsolatot a gyártóval és a munkacsoporttal, amely az ENISA-val együtt kezeli az adatbázist. Minden érdekelt fél számára hozzáférést kell biztosítani az európai sérülékenység-adatbázisban található sérülékenységekre vonatkozó információkhoz, ezzel segítve valamennyi szervezetet és beszállítót.

Az alapvető és fontos szervezetek jelentéstételi kötelezettséggel vannak az eseménybejelentés tekintetében, ideértve az esemény jelentését és értékelését, az esemény kezelésével kapcsolatos tájékoztatást, valamint az információk továbbítását a CSIRT-nek és az illetékes hatóságoknak. Emellett a direktíva kitér az érintett szervezetek és a CSIRT közötti kommunikációra, a határokon átnyúló eseményekre vonatkozó együttműködésre és az információk összegyűjtésére és megosztására vonatkozó rendelkezésekre.

A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy az alapvető és fontos szervezetekre vonatkozó felügyeleti és végrehajtási intézkedések hatékonyak, arányosak és visszatartó erejűek legyenek, figyelembe véve az egyes esetek körülményeit. Az illetékes hatóságoknak széles hatáskörrel kell rendelkezniük a szervezetek ellenőrzésével kapcsolatban, beleértve a helyszíni ellenőrzéseket, a rendszeres biztonsági ellenőrzéseket és az objektív kockázatértékeléseket. Amennyiben szükséges, az illetékes hatóságoknak joguk van különféle intézkedéseket hozni, beleértve a figyelmeztetéseket, kötelező utasításokat, vagy akár a bírság kiszabását az irányelv megsértése esetén. Az illetékes hatóságoknak indokolniuk kell az intézkedéseiket, és mérlegelniük kell a szabálysértőkkel szembeni hatósági szankcionálási eszközök használatát, figyelembe kell venniük az elkövetett jogsértés súlyát és az érintett szervezetek együttműködését.

Az alapvető szervezetek esetén, amennyiben elmulasztják a kiberbiztonsági kockázatkezelési intézkedések megtételét, vagy nem tesznek eleget jelentéstételi kötelezettségüknek, legalább 10 millió euró vagy a szervezet előző évi bevételének akár a 2%-a is lehet közigazgatási bírság mértéke. A fontos szervezetek (nem alapvető szervezetnek minősülő szervezetek) esetén ez az összeg némileg alacsonyabb, mint a fenti értékhatárok.⁸

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2554 rendelete.

Holisztikus megközelítés

A NIS2 direktíva mellett a CER direktíva is megjelent, amely a kritikus infrastruktúrák teljes körű rezilienciáját tűzte ki célul, és a két irányelv számos ponton kimutat a másikra, vagy behivatkozta azt, így fontos, hogy tagállami és uniós szinten is a két irányelv által megjelölt hatóságok között fokozottan jó és magas szintű együttműködés alakuljon ki. A CER-t implementáló hazai jogszabály, a jelenleg hatályos 2012. évi CLXVI. törvényt (Lrtv.) hatályon kívül fogja helyezni, és megteremti az új EU-s irányelv szabályozási kereteit. 2024 októberéig ezt a jogszabályt is ki fogják hirdetni. Az irányelv célja a dinamikusan változó fenyegetések, például a hibrid hadviselés és a terrorizmus, valamint az infrastruktúra és az ágazatok közötti növekvő kölcsönös függőségek és a szélsőséges időjárás okozta kihívások kezelése. Az irányelv meghatározza a kritikus szolgáltatókat az EU-ban és azok kötelezettségeit a teljes körű reziliencia megvalósítása érdekében. A dokumentum hangsúlyozza a harmonizált minimumszabályok fontosságát az alapvető belső piaci szolgáltatásokban és az illetékes hatóságok közötti határokon átnyúló együttműködés javítása érdekében. A Covid-19-járványt is figyelembe véve az irányelv kockázatalapú megközelítést alkalmaz a kritikus szervezetek azonosítására és rezilienciájuk biztosítására. A dokumentum számos ponton kimutat a NIS2 irányelvre, különösen a nemzeti hatóságok és a CER irányelv szerint kijelölt hatóságok közötti együttműködést támogatja.⁹

A CER irányelv mellett fontos megemlíteni a nemrég elfogadott dokumentumot [Commission Delegated Regulation (EU) 2024/1366 of 11 March 2024 supplementing Regulation (EU) 2019/943 of the European Parliament and of the Council by establishing a network code on sector-specific rules for cybersecurity aspects of cross-border electricity flows], amely kiegészítése a 2019/943 európai parlamenti és tanácsi rendeletnek (EU) a villamos energia belső piacáról, amely az Európai Unió energiapiacának működését és fejlődését szabályozza. A rendelet célja a közös energiapiac létrehozása és a hatékony energiatermelés, -elosztás és -fogyasztás biztosítása az EU-ban. A „sector-specific rules for cybersecurity aspects of cross-border electricity flows” a kibervédelmi szabályokra utal, amelyek a határokon átnyúló áramlásokat érintik az energiaiparban. Ez a rendeletkiegészítés kiberbiztonsági szempontokat vezet be a határokon átnyúló áramlások területén, vagyis a kereskedelmi áramlásoknál figyelembe kell venni a kiberbiztonsági kockázatokat.¹⁰

Ez a rendeletkiegészítés ágazatspecifikus szabályokat állapít meg a határokon átnyúló villamosenergia-áramlás kiberbiztonsági szempontjaira vonatkozóan, beleértve a közös minimumkövetelményekre, a tervezésre, a nyomon követésre, a jelentéstételre és a válságkezelésre vonatkozó szabályokat. Továbbá a meglévő jogi kiberbiztonsági követelményekre fog építeni, és arra törekszik, hogy kiegészítse azokat annak érdekében, hogy növelje a kiberbiztonságot az Európai Unió villamosenergia-ágazatában. A hálózati kódex különösen a hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó, az (EU) 2022/2555 irányelvben (NIS2 irányelv) meghatározott általános szabályokat egészíti ki.¹¹

A DORA (Digital Operational Resilience Act) egy európai uniós rendelet, amely 2023. január 16-án lépett hatályba és 2025. január 17-től alkalmazandó a NIS2 és a CER

⁹ AMBRUSZ et al. 2024: 16.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/943 rendelete.

¹¹ European Commission Directorate-General for Energy 2024.

irányelv mellett, amelynek célja a pénzügyi szektor digitális működési ellenálló képességének megerősítése. Ha nem kezelik megfelelően, az IKT-kockázatok a határokon átnyúló pénzügyi szolgáltatások megszakadásához vezethetnek. Ez pedig hatással lehet más vállalatokra, ágazatokra, sőt a gazdaság többi részére is, ezért kiemelt fontosságú a pénzügyi szektor digitális működési rezilienciájának megerősítése. Az uniós rendelet hatálya alá tartoznak a pénzügyi intézmények, például bankok és biztosítók, valamint az olyan szolgáltatók, amelyek fontos infrastruktúrát biztosítanak a pénzügyi rendszer számára. Magyarországon az MNB (Magyar Nemzeti Bank) a DORA rendelet kapcsán felügyeleti hatósági tevékenységet fog ellátni. Az MNB felelős lesz a pénzügyi intézmények, valamint a kulcsfontosságú infrastruktúrát biztosító szolgáltatók felügyeletéért és a DORA irányelv hazai jogszabályában foglalt követelmények betartásáért.¹²

A súlyos vagy nagy kiterjedésű kiberbiztonsági események és krízisek kezelésére valamennyi tagállam egy vagy több illetékességgel rendelkező hatóságot jelöl ki. Továbbá a számítógép-biztonsági események kezelésére létre kell hozni egy vagy több nemzeti CSIRT-t.

Hazánk implementációs tevékenysége

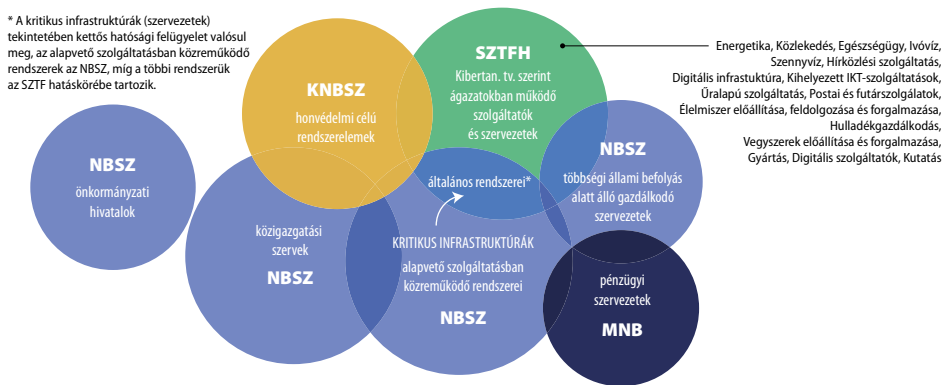
Valamennyi tagállam legkésőbb 2024. október 17-ig elfogadja és kihirdeti azokat a rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ennek az irányelvnek megfeleljen, majd erről haladéktalanul tájékoztatja a Bizottságot. Magyarország a NIS2 direktíva megjelenését követően megalkotta a 2023. évi XXIII. törvényt, amely nagy vonalakban a NIS2 irányelv által elvártakat foglalja keretbe. Elsődlegesen, az irányelv által elvárt felügyeleti hatóság feladat- és hatásköre lett kijelölve, valamint az érintett ágazatok, amelyek a NIS2 által meghatározottak.

Hazánkban a NIS2 végrehajtásának hatósági felügyeletét alapvetően négy hatósági szerv fogja végrehajtani, amelyek a következők: Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Nemzeti Kibervédelmi Intézet (NBSZ NKI), Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága (SZTFH), Magyar Nemzeti Bank (MNB) és a Katonai Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (KNBSZ) (3. ábra).

Az SZTFH egy újonnan létrehozott kiberbiztonsági hatósági feladatot is ellátó szervezet. Működése jogszabályi háttérét a kiberbiztonsági tanúsításról és a kiberbiztonsági felügyeletről szóló 2023. évi XXIII. törvény biztosítja. A szervezet mérete korlátozott, és a német mintát követve, külső szervezet auditorjai fogják az ellenőrzéseket végrehajtani. Azonban a NIS2 hazai megvalósításában és a későbbi hatósági munkában jelentős szerepük van és lesz. Az SZTFH alapvetően a NIS2-ből fakadó nyilvántartóhatóság szerepkörét is ellátja, valamint a piaci alapokon működő szervezetek esetén ő az elsődleges felügyeleti hatóság. Magyarországon az eddigiek fényében megállapítható, hogy nem egy kiberbiztonsági „szuper” hatóságot hoztak létre, hanem több, saját hatás- és illetékességi körrel rendelkező kiberbiztonsági hatóságot, amelyeknek vannak közös

¹² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2555 irányelve.

metszéspontjaik. Az eseménykezelést azonban a piaci alapon működő szervezeteknél, az érintett államigazgatási szervezeteknél, valamint a kritikus infrastruktúrák esetén az NBSZ NKI látja majd el.¹³

3. ábra: Hazai kiberbiztonsági felügyeletet ellátó hatóságok

Forrás: OROSHÁZI 2024: 7.

A honvédség, a korábbi gyakorlatoknak megfelelően, önálló kiberbiztonsági felügyeletet valósít meg a honvédelmi célú zárt elektronikus információs rendszerek biztonsági felügyelete esetén, amelyet a KNBSZ lát el.

Az NBSZ NKI feladatkörét tekintve eseménykezelő központként, nemzeti kapcsolattartó pontként is fog funkcionálni, hatósági feladatot is el fog látni az állami és önkormányzati szervek esetén, valamint az állami tulajdonban lévő kritikus infrastruktúrák tekintetében, továbbá az SZTFH felügyelete alá tartozó azon szervezetek esetén, ahol valamely rendszert vagy rendszerelemet kritikus infrastruktúráként jelöltek ki. Mint eseménykezelő központ, valamennyi NIS2 hatálya alá tartozó szervezet esetén ők látják el ezt a feladat- és szerepkört.

Az MNB a pénzügyi szervezetek információbiztonságának felügyeletét és irányítását fogja végezni, a pénzügyi ágazat digitális működési rezilienciájáról szóló 2022/2554 (EU) rendelet (DORA rendelet) alapján. A rendelet hatálya húszféle pénzügyi szervezetre és nekik IT-szolgáltatást nyújtó külső szolgáltatókra terjed ki, függetlenül attól, hogy kiszervezés keretében vagy egyéb módon nyújtják e szolgáltatásaikat. A rendelet fő célja, hogy a NIS2 irányelv „lex specialis”-aként, a teljes pénzügyi szektorra vonatkozó, uniós szintű, egységes rezilienciára vonatkozó előírásokat fogalmazzon meg.

Az új EU-s direktíva hatálya alá tartozik számos olyan szervezet, amely korábban nem volt köteles kiberbiztonsági tanúsítvánnyal rendelkezni. Ennek megfelelően a magyar hatóság felkészülési időt biztosít minden érintett szervezet számára. Becslések szerint Magyarországon körülbelül 2500-3000 szervezet esik ennek hatálya alá (az SZTFH 2546 érintett szervezetet azonosított). Az irányelv alá tartozó szervezeteknek legkésőbb

¹³ NBSZ NKI 2024a; 2023. évi XXIII. törvény (Kibertan. tv.).

2025 végéig át kell esniük egy olyan auditon, amely az új jogszabályoknak megfelelően történik, és az esetleges hiányosságokat 120 napon belül ki kell javítaniuk.

Meg kell említeni, hogy más információbiztonsági tanúsítvány, például az ISO/IEC: 27001:2022 szabvány szerinti információbiztonsági irányítási rendszer tanúsítványa nem mentesíti a NIS2 irányelv hatálya alá tartozó szervezetet a magyar jogszabályokban előírt biztonsági követelmények teljesítése alól, valamint az a szerinti audit alól sem. A jelenleg ez év végéig hatályos 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet várhatóan hatályát veszti legkésőbb ez év végén, és helyébe az új, a NIS2-nek megfelelő, korszerű követelményeket előíró 7/2024. (VI. 24.) KM rendelet fog hatályba lépni 2025. január 1-jével. A rendelet nyilvánosan elérhető, és jól kivethető, hogy az amerikai NIST 800-53 rev5-ös dokumentum képezi az alapját, viszont a hazai sajátosságok figyelembevételével, testre szabták az eredeti NIST követelménykatalógust. Az ötödik kiadás (rev5) sokkal korszerűbb (technológiai kontrollok tekintetében is), és tágabb hatókörrel rendelkezik, mint az NIST SP 800-53 rev4, amely a tudományos munka írásának pillanatában még hatályos hazai jogszabály alapját képezi. A frissen megjelent rendeletnek számos pozitív hozadéka lehet majd a későbbiekben, egyrészt a külföldi szervezetek esetén könnyebb és egyértelműbb lesz az átjárhatóság, hiszen az NIST kontrolljai széles körben ismertek és alkalmazottak, másrészt a három biztonsági osztállyal, a szervezeti szintbe sorolás mellőzésével, valamennyi üzemeltető feladata egyértelműbbé és egyszerűbbé válik. A 41/2015. (VII. 15.) BM rendeletben meghatározott öt biztonsági osztály helyett három új osztály fog létrejönni: alap, jelentős és magas az amerikai NIST SP 800-53 szabványnak megfelelően. A biztonsági osztályba soroláshoz szükséges irányelveket a jogszabály tartalmazza. A 7/2024. (VI. 24.) KM rendelet 1. mellékletének 2. fejezete rendelkezik az osztályba sorolás során alkalmazandó alapvető módszertanról, amit az elektronikus információs rendszerben kezelt adatok és az adott rendszer funkciói határoznak meg. Az érintett szervezetek a hatáselemzéshez felügyeleti hatóságuk által kiadott módszertani ajánlásokat is követhetnek, ha nincs az adott szervezetnek vonatkozó hatáselemzési módszertana.

Fontos még megemlíteni, hogy az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben, valamint annak végrehajtási rendeletében a meghatározott biztonsági követelmények adminisztratív, fizikai és logikai védelmi intézkedésekre való felosztása megszűnni látszik, az új követelményeket tartalmazó jogszabályban nem alkalmaz ilyen jellegű felosztást, ahogyan a követelményeknek és biztonsági osztályoknak BSR¹⁴-elv szerinti besorolása is megszűnik. Egyedül a kockázatelemzéshez határozza meg a jogszabály a 3. melléklet fenyegetés katalóguselemeit alkalmazni mint minimális elvárást. A melléklet az elektronikus információs rendszer bizalmassága, sértetlensége és rendelkezésre állása szempontjából értelmezhető fenyegetéseket gyűjti össze. Maga a 2013. évi L. törvény szintén átdolgozás alatt van, helyét egy új hazai törvényerejű jogszabály fogja átvenni, és ki fog térni a fejlesztések hatósági felügyeletére annak érdekében, hogy a biztonsági elvárások biztosan megvalósuljanak.

¹⁴ A BSR az információbiztonság egyik alapelve, amelynek jelentése bizalmasság, sértetlenség és rendelkezésre állás. Az elektronikus információs rendszer biztonsága olyan állapot, amelyben az érintettek számára kielégítő módon biztosított a rendszer védelme. Ez magában foglalja a rendszerben tárolt adatok bizalmasságának, sértetlenségének és rendelkezésre állásának garantálását, valamint a rendszer elemeinek sértetlenségét és rendelkezésre állását. A biztonsági intézkedések folyamatosak, átfogók, zártak és arányosak a fennálló kockázatokkal. MUHA-KRASZNAV 2014.

A jogszabály rendelkezni fog az EU CyCLONE és a kiberválság-kezelés szabályait lefedő eljárásokról, valamint a kötelező gyakorlatok szabályairól is.¹⁵

Azoknak az érintett szervezeteknek, amelyek 2024. január 1. előtt kezdték meg tevékenységüket, ez év június 30-ig kell jelentkezniük a nyilvántartásba vétel végett. Azoknak a szervezeteknek, amelyek működése 2024. január 1. után kezdődött, a megkezdéstől számított 30 napon belül kell jelentkezniük a hatóságnál. A regisztrációval párhuzamosan a szervezeteknek az elektronikus információs rendszereiket be kell sorolniuk a megfelelő biztonsági osztályba. A nyilvántartásba vétellel kapcsolatos részleteket az az érintett szervezetek kiberbiztonsági felügyeleti hatósági nyilvántartásáról szóló 23/2023. (XII. 19.) SZTFH rendelet szabályozza.

A nyilvántartásba vételt követően a szervezeteknek 2024. október 18-tól be kell fizetnie a hatóság felé a felügyeleti díjat, amelynek mértéke az előző évi árbevétel maximum 0,015%-a, de maximum 10 millió forint. 2024. december 31-ig kell szerződést kötniük az érintett szervezeteknek egy SZTFH által nyilvántartásba vett auditorszervezettel (jelenleg négy szereplős a piac), és 2025. december 31-ig az első NIS2 követelmények szerinti auditot végre kell hajtani. A NIS2 hatókörébe sok szervezet beletartozik itthon is, így a hatóságnak vélhetően nem lesz kapacitása valamennyi szervezet ellenőrzésére, csak szűrőpróbaszerű vizsgálatokat fognak végrehajtani. Hiányosságok feltárása esetén a hatóság vélhetően először figyelmeztet, majd tevékenységtől eltilt, és ha szükséges bírságot szab ki, amelynek nagysága igencsak jelentős, így nem érdemes a szervezeteknek megvárni ezt a lépést. Valamint itt minden félnek az az érdeke, hogy az érintett rendszerek biztonságosan tudjanak üzemelni, ezzel is biztosítva a folyamatos üzletmenetet és a szolgáltatások zavartalanságát.

A NIS2 irányelv adaptációs kihívásai

Az uniós irányelv hazai implementációja önmagában nagy kihívás, és Magyarország az első tagállamok között lépett az implementációs tevékenységet illetően, így született meg a 2023. évi XXIII. törvény. Azonban az eddig megjelent jogszabály, valamint a biztonsági követelménykatalógust tartalmazó 7/2024. (VI. 24.) KM rendelet felvet néhány kérdést.

A korábbi gyakorlattól eltérően, új felügyeleti hatóságok jelentek meg a hazai kiberbiztonsági színen, ami az ország méreteit tekintve elsöre indokolatlannak tűnhet. Ezt a heterogén struktúrát meg fogják őrizni hosszú távon is, vagy ezek a szervezetek elkezdene konvergálni egymáshoz, aminek eredményeképp kiberbiztonsági csúcshatóság jöhet létre?

A jogszabály által előírt auditok során vizsgált elektronikus információs rendszerek körének megállapítása kiemelten fontos kérdés. Az EU-s irányelv, valamint a hazai jogszabály az érintett szervezetek esetén valamennyi elektronikus információs rendszert a hatókörébe vesz. Azonban ez a gyakorlatban vélhetően másképp fog kinézni, hiszen a nagyvállalatok, akár több tíz elektronikus információs rendszert (EIR) is üzemeltethetnek, amelyek esetén a követelménykatalógusban szereplő védelmi intézkedések megvalósítása roppant költséges és erőforrás-igényes lehet, auditori szempontból kivitelezhetetlen egy

¹⁵ OROSHÁZI 2023.

szervezet tízes nagyságrendű rendszereit alaposan vizsgálni, adott időintervallum alatt. Például számlázórendszerek zártsági vizsgálata során, az auditorok a számlázási folyamattal kapcsolatos rendszereket vizsgálják, azonban a NIS2 hatókörébe valamennyi EIR beletartozik. A hatékonyság jegyében a szerző feltételezi, hogy bizonyos szempontok szerint ki fogják választani a vizsgálat hatókörébe tartozó rendszereket, például BIA- (üzletmenet szempontjából kritikus rendszerek) besorolás alapján, kezelt adatok mennyisége, minősége alapján, vagy egyéb horizontális kritériumok mentén. A teljes körű védelem megteremtése nagy erőfeszítéseket igényel, ha valamennyi EIR esetén biztosítani kell, hiszen ha csak valamilyen szempontrendszer által kiválasztott rendszerek védelmét biztosítjuk magas szinten, nem garantálható a teljes védelem, mert lehet, hogy más, kevésbé releváns rendszerekben maradtak sérülékenységek. Ezek révén a potenciális támadók bejuthatnak az adott szervezet belső hálózatába, annak rendszerelemeihez hozzáférhetnek, és súlyos károkat okozhatnak. Az észszerűség azonban azt diktálja, hogy azokat a rendszereket kell kiemelten védeni, amelyek valamely szempontrendszer szerint kiemeltnek minősülnek, és akkor még nem ejtettünk szót a felhőalapú rendszerekről és a hálózatba kapcsolt ipari vezérlőrendszerekről, amelyek szintén védelmi intézkedéseket igényelnek, a szervezet teljes körű kiberbiztonságának megvalósítása érdekében.

A NIS2 hatálya alá kerülő gazdálkodó szervezetek miatt megnövekedhet az igény az információs rendszer biztonságáért felelős személyek (IBF) iránt, mert azon szereplők akikre korábban nem vonatkozott kiberbiztonsági elvárás, sok esetben nem rendelkeznek IBF-fel, ezért ezeknek a szervezeteknek szükségük lesz egy megfelelő kompetenciával rendelkező egyénre, aki betöltheti ezt a fontos és felelősségteljes szerepkört. Az IBF-eket érintő elvárások nincsenek egyértelműen lefektetve. A Kibertan. tv. nem szab feltételt a gazdálkodó szervezetek IBF-ére vonatkozóan, azt az adott szervezet vezetőjére bízta, azonban a jelenleg hatályos, az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény (Ibtv.), valamint az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló törvényben meghatározott vezetői és az elektronikus információs rendszer biztonságáért felelős személyek képzésének és továbbképzésének tartalmáról szóló 26/2013. (X. 21.) KIM rendelet elvárásokat határoz meg az állami és önkormányzati szervezetek IBF-jeire vonatkozóan. A rendelet kitér arra, hogy 5 éves szakmai tapasztalat vagy a meghatározott nemzetközi szervezetek által létrehozott képzések elvégzését igazoló oklevelek mentesítik az egyént a Nemzeti Közszerológiai Egyetem által biztosított képzésen való részvételtől. Az állami és önkormányzati szervek esetén elfogadott oklevél az NKE elektronikus információbiztonsági vezető szakirányú továbbképzésén szerezhető. Ez a képzés két félévből áll, és évente mintegy 60-70 fő végez itt, azonban az itt végzettek egy része nem a civil szférában van állományban, vagy nem ott helyezkedik el a későbbiekben. Ezzel a végzett hallgatói mennyiséggel nem biztos, hogy minden, NIS2 irányelv hatálya alá tartozó újonnan csatlakozó szervezet megfelelő kvalitású és szakmaiságú felelőst fog tudni alkalmazni, ami komoly biztonsági kockázatot jelenthet. A 2013 óta hatályos jogszabályok, valamint a Kibertan. tv. között ellentmondás van az IBF-ekre vonatkozó követelmények tekintetében. A jogalkotónak javasolt törekednie az ilyen jellegű ellentmondások feloldására a jövőben, annak érdekében, hogy a Kibertan. tv. hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezetek is hasonlóan magas

követelményeknek megfelelő felelőst alkalmazzanak, mint az állami és önkormányzati szervek esetén elvárt.¹⁶

Az új irányelvnek való megfelelést vizsgáló auditorokkal, valamint auditori szolgáltatást nyújtó szervezetekkel szemben a 7/2024. (VI. 24.) SZTFH rendelet ír elő követelményeket. Jelenleg NIS2 audit lefolytatására és tanúsításra az SZTFH által jóváhagyott és nyilvántartásba vett auditori szervezetek jogosultak. A kijelölt négy szervezet szakembergárdája nehezen lesz képes 2025 végéig leauditálni valamennyi érintett szervezetet és az általuk használt rendszereket. Legalábbis abban az esetben, ha alapos, valamennyi követelmény ellenőrzésére kiterjedő auditok megtartására törekednek, mivel a követelménykatalógus jelentős terjedelmű. Ebből kifolyólag javasolt lehet az érintett szervezeteknek minél előbb jelentkezniük és szerződést kötniük az audit miatt, hogy a vizsgálat ténylegesen megtartásra kerülhessen legkésőbb 2025. december végéig. A nemrég megjelent SZTFH rendelet szigorú elvárásokat támaszt az auditáló szervezetek részére, különösen azon szervezetek elé, akik nem csak az alap biztonsági osztályba sorolt rendszerekkel rendelkező szervezeteket akarják a későbbiekben vizsgálni. Ez egyik oldalról dicséretes, hiszen azon szervezetek, amelyek nem képviselnek magas szakmai színvonalat, nem válhatnak kiberbiztonsági audit végrehajtására jogosult gazdálkodó szervezetté, ugyanakkor a jelentős biztonsági osztályba sorolt rendszerekkel rendelkező szervezetek esetén jelentősen megszigorodnak az elvárások, ami miatt lehetséges, hogy nem lesz elegendő auditori szervezet, amely a magasabb biztonsági osztályba sorolt rendszereket leauditálja határidőre. Kérdés továbbá, hogy a Nemzeti Kiberbiztonsági Koordinációs Központ (Hun NCC) számára meg fognak-e határozni feladatokat, akár a tanúsítást végző auditorok toborzásában, akár egyéb erőforrás-áramoltatási feladatok tekintetében.

Az auditorok rendelkezésre állásánál maradván, az NBSZ NKI Hatósági Főosztály megbízott vezetője 2024. március 19-i, „NIS2 aki büjt, aki nem, jövők!” című budapesti konferencia alkalmával elmondta, hogy a jövőben meg fog jelenni egy felhőplatformra és ipari vezérlőrendszerek védelmére vonatkozó követelménykatalógus, az utóbbi az NIST SP 800-82 rev3 alapjaira fog épülni. Erre vonatkozóan azonban több információ nem hangzott el. Ez viszont számos kérdést felvet, amennyiben ez is hatóköre lesz a hatósági és auditori vizsgálatoknak. A hatóság és a jelenleg kijelölt szervezetek rendelkeznek-e megfelelő szakértelemmel az ipari, valamint felhőkörnyezet ellenőrzésére vonatkozóan? Az ipari és felhőkörnyezet ellenőrzésében jártas auditorok, valamint hatósági szakemberek létszáma vajon elégséges méretű ahhoz, hogy valamennyi érintett ipari és felhőkörnyezet tanúsítása még időben megtörténhessen?

Ehhez kapcsolódva az üzemeltetői oldalon szintén fennáll ugyanez a kérdéskör. A megjelenő szabályozás alá tartozó hazai szervezeteknek lesz-e elegendő kompetenciájuk, erőforrásuk és idejük, hogy a felhővel és ipari vezérlőrendszerekkel kapcsolatos védelmi intézkedéseket megvalósítsák a meghatározott határidőre. A nemrég megjelent rendelethez kapcsolódóan már kiadtak egy EIR-ekre és szervezeti biztonsági követelményekre vonatkozó alkalmazási útmutatót, amely segíti az üzemeltetőket a biztonsági követelmények megvalósításában. Továbbá az NBSZ NKI hatósági főosztályvezetőjének elmondása alapján kiadnak még a felhő- és ipari rendszerek esetén is egy megvalósítási segédletet.¹⁷

¹⁶ KRASZNYAY 2017.

¹⁷ NBSZ NKI 2024b.

Mióta a Bizottság elfogadta a NIS2 irányelvet, a hazai piacon sorra jelennek meg az erre való felkészítést mint szolgáltatást nyújtó ismert és kevésbé ismert szervezetek hirdetései. Kialakult egy piaci verseny a felkészítést illetően, ami az irányelv hatálya alá tartozó szervezeteknek egyfelől jó is lehet, hiszen az árversenynek köszönhetően nem feltétlen lesz drága a NIS2-re való felkészülés támogatása. Azonban másfelől kockázat, mert a szakmai minőség bizonyos esetekben kérdőjeles lehet, amivel nemcsak a szakma presztízsét ásnák alá, de végső soron az adott szervezet kiberrezilienciája sem tudna teljeskörűen megvalósulni, ami kockázati tényező lehet, akár nemzetbiztonsági szempontból is, amennyiben egy alapvető szolgáltatást nyújtó szervezetet érintett. Erre a problémára nem könnyű megoldást találni, de nem elképzelhetetlen, hogy a későbbiekben követelményeket határozhatnak meg a NIS2-re felkészítést kínáló szervezetekre vonatkozóan.

Számos hatósági eseményt rendeztek és rendeznek országsszerte, ahol mind az SZTFH, mind az NBSZ NKI képviselői előadások keretében ismertetik a NIS2-vel és annak hazai implementációjával kapcsolatos információkat, a gyakorlatban végrehajtani szükséges teendőket. Ennek köszönhetően a június végi határidő közeledtével valamennyi érintett szervezet elvégezte az önazonosítását és bejelentkezett a hatóságnál. Az biztosan látszik már, hogy az EU-s irányelv által meghatározott szankcionálási eszközök és bírságtételek miatt sem érdemes trükköznie egyetlen szervezetnek sem, azoknak sem, amelyek a NIS2 hatálya alá tartozás küszöbén állnak (például azzal, hogy kijelentenek pár munkavállalót, mert a méretkorlátszabály gyakorlati megközelítése esetén a 2004. évi XXXIV. törvény szerint jár el a hatóság). A törvény szerint a szervezet átsorolásához az elmúlt 2 év adatait kell figyelembe venni. Továbbá az uniós irányelv felruházta a hatóságot azzal a jogkörrel, hogy kijelöljön olyan szervezeteket, amelyeknek megítélésük szerint meg kell felelniük a NIS2 irányelv által támasztott követelményeknek.¹⁸

Összegzés

Nemcsak Magyarország, de az egész Európai Unió komoly kihívások előtt áll, mióta az egyetemes és magas szintű kiberreziliencia megvalósítását tűzte ki célul. Ez egy szükségszerű lépés volt, amit számos kiberfenyegetésekkel kapcsolatos statisztika alátámaszt. A hazai implementáció jelen tudományos munka írásakor is zajlik. Az eddig nyilvánosságra hozott dokumentumok és megjelent jogszabályok alapján elmondható, hogy hazánk jó úton jár a megfelelő szintű és mélységű kiberbiztonság megvalósításában. A hazai jogszabályi környezet a nemzetközi átjárhatóságot és az átláthatóságot megfelelően biztosítja. Az irányelv implementálása számos kihívást és kérdést rejt. Azon szervezeteknek, amelyek most találkoznak először kiberbiztonsági követelményekkel, jelentős mennyiségű erőforrást kell biztosítaniuk a megfelelés érdekében. Azonban az eddigi, az NBSZ NKI és SZTFH által szervezett események, valamint a hatósági médiumok segítségével eljutott információk, valamint kiadott útmutató az irányelv hatálya alá tartozó szervezetek üzemeltetésének nyújtanak segítséget és mélyebb megértést. A hatóságoknak nem

¹⁸ ICT Global 2024.

a szankcionálás a céljuk, hanem sokkal inkább az ország kiberbiztonságának előmozdítása és a megfelelő védelem kialakításának megkövetelése. A most kialakítás alatt álló hazai jogi környezet fogja meghatározni Magyarország kiberbiztonságát a következő években, ezért az egységességre, átláthatóságra, egyértelműségre és a nemzetközi szabványokkal való átjárhatóságra kell törekedni.

Felhasznált irodalom

- AMBRUSZ József – DOBOR József – VÁSÁRHELYI Örs (2024): Létfonosságú rendszerek, -rendszerelemek rezilienciájának fejlesztési lehetőségei az Európai Unió direktíváinak tükrében. *Polgári Védelmi Szemle*, (különszám), 57–69. Online: https://mpvsz.hu/pv_szemlek/pvszemle2024/index.html
- Checkpoint Research Team (2023): *Check Point Research Reports a 38% Increase in 2022 Global Cyberattacks*. 2023. január 5. Online: <https://blog.checkpoint.com/2023/01/05/38-increase-in-2022-global-cyberattacks/>
- European Commission Directorate-General for Energy (2024): *New Network Code on Cybersecurity for EU Electricity Sector*. 2024. március 11. Online: https://energy.ec.europa.eu/news/new-network-code-cybersecurity-eu-electricity-sector-2024-03-11_en
- European Union Agency for Cybersecurity (2023): *ENISA Threat Landscape 2023*. ENISA. Online: <https://doi.org/10.2824/782573>
- IBM (2023): *Cost of a Data Breach Report 2023*. Armonk, USA: IBM Corporation.
- IBM (2024): *IBM X-Force Threat Intelligence Index 2024*. Armonk, NY: IBM Corporation.
- ICT Global (2024): *Rám is vonatkozik a NIS2? Három részletes kritérium, ami segít eldönteni*. 2024. április 20. Online: <https://ictglobal.hu/technologia/biztonsag/ram-is-vonatkozik-a-nis2-három-reszletes-kriterium-ami-segit-eldonteni>
- IT Business (2024): *NIS2 – sikerkulcs lehet a megúszás helyett a megismerés*. Online: <https://itbusiness.hu/technology/aktualis-lapszam/human/nis2-kiberbiztonsag-meguszas-megismeres/>
- KRASZNAV Csaba (2017): A kiberbiztonság stratégiai vetületeinek oktatási kérdései a közszolgálatban. *Nemzet és Biztonság*, 10(3), 38–53. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/3718/2997>
- MUHA Lajos – KRASZNAV Csaba (2014): *Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése*. Budapest: NKE.
- NBSZ NKI (2024a): *NIS2 új követelmények [aktuális]*. Podcast, 2024. április 9. Online: <https://nki.gov.hu/podcast/>
- NBSZ NKI (2024b): *Indul a NIS2 tájékoztató kampány (2. rész)*. Podcast, 2024. április 9. Online: <https://nki.gov.hu/podcast/>
- OROSHÁZI Dávid (2023): *A NIS2 közvetlen hatásai a kritikus infrastruktúrára és az állami szektorra*. IT Business Konferencia, 2023. március 19. Online: https://itbusiness.hu/wp-content/uploads/2024/03/6.-Oroshazi-David_prezi.pdf
- Sophos (2024): *The State of Ransomware 2024*. Abingdon, UK: Sophos Ltd.

Jogi források

2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról

2023. évi XXIII. törvény a kiberbiztonsági tanusításról és a kiberbiztonsági felügyeletről.
Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2300023.tv>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/943 rendelete (2019. június 5.) a villamos energia belső piacáról (átdolgozás) (EGT-vonatkozású szöveg.) Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32019R0943>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2554 rendelete (2022. december 14.) a pénzügyi ágazat digitális működési rezilienciájáról, valamint az 1060/2009/EK rendelet, a 648/2012/EU, a 600/2014/EU, a 909/2014/EU és az (EU) 2016/1011 rendelet módosításáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2554>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2555 irányelve (2022. december 14.) az Unió egész területén egységesen magas szintű kiberbiztonságot biztosító intézkedésekről, valamint a 910/2014/EU rendelet és az (EU) 2018/1972 irányelv módosításáról és az (EU) 2016/1148 irányelv hatályon kívül helyezéséről (NIS2 irányelv). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022L2555&qid=1700772235586>

Pomogács Péter¹

Az MI5 az első világháború során

The MI5 during World War I

Nagy-Britannia első világháborús hadba lépése előtt a brit biztonsági szolgálat az azonosított német ügynökök azonnali letartóztatása helyett inkább a szoros megfigyelésük mellett döntött, hogy a háború kitörésekor rövid időn belül felszámolhassa a német kémhálózatot. A háború alatt az elhárítás a be- és kiutazók, valamint a levelek és táviratok ellenőrzésére támaszkodott a német kémek beazonosítása érdekében, amely gyakorlat a kezdetleges módszerekkel dolgozó ellenséges ügynökök, köztük az úgynevezett „citromlé kémek” elfogását eredményezte. A német kémtevékenység 1916-tól való enyhülésével az MI5 figyelme a kémelhárításról a felforgató akciók elhárítására tevődött át. Németország a Brit Birodalommal szemben ellenséges érzelmeket tápláló csoportok, köztük ír szeparatisták és indiai forradalmárok felbujtásával és támogatásával próbálta meg aláásni a brit háborús erőfeszítéseket. Az 1917-es októberi orosz forradalom után a felforgatás elleni küzdelem középpontjába a kommunista fenyegetés elhárítása került.

Kulcsszavak: MI5, első világháború, kémelhárítás, citromlé kémek, felforgatás

Prior to Britain's entry into World War I, the British Security Service opted for the close surveillance rather than the immediate arrest of identified German agents to dismantle the German spy network at the outbreak of war. During the war, counterintelligence relied on the monitoring of incoming and outgoing passengers, letters and telegrams to identify German spies, a practice, which resulted in the capture of enemy agents working with rudimentary methods, including the so-called 'lemon juice spies'. As German espionage eased from 1916, MI5's focus shifted from counter-espionage to counter-subversion. Germany sought to undermine the British war effort by inciting and supporting groups with hostile feelings towards the British Empire, including Irish separatists and Indian revolutionaries. After the October Revolution in Russia, the focus of counter-subversion shifted to eliminating the communist threat.

Keywords: MI5, World War I, counterintelligence, lemon juice spies, subversion

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerzési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: pomogacs.peter@gmail.com

Bevezetés

Az első világháború kirobbanásával és Nagy-Britannia hadba lépésével a szigetországban elharapódzott a kémhíztéria: tucatjával érkeztek a lakossági bejelentések a rendőrséghez meg nem történt szabotázsakciókról, gyanúsán viselkedő szomszédokról, idegen akcentussal beszélő személyekről, de már az is bizalmatlanságra adott okot, ha valakinek németes hangzású volt a vezetékneve. 1914 októberében a dél-angliai Great Missenden kistelepülésen a helyiek nagy erővel kezdtek ásni egy használaton kívüli szénbánya körül abban a hiszemben, hogy a bánya beton alapját valójában inváziót előkészítő német kémek fektették le, hogy nehéztüzérséget és zeppelineket telepíthessenek a Londonhoz közeli faluba.² Az ehhez hasonló jelenetek hűen tükrözik a háború első hónapjainak közhangulatát. A sajtó is fűtötte az indulatokat azzal, hogy ellenőrizetlen forrásokból származó álhírek közölt olyan eseményekről, amelyek meg sem történtek. Szintén 1914 októberében negyven belga menekültnek álcázott német kém doveri elfogásáról adott hírt a *Times*, habár a brit hatóságok semmi ilyesmit nem közöltek.³ Valójában az első világháborús német kémtevékenység Nagy-Britanniában jóval visszafogottabb keretek közt zajlott annál, mintsem hogy a német hírszerzés tucatjával küldje kémeit a csatorna túlsó partjára, valamint a brit elhárítás (amelynek egyik fő letéteményese az MI5 elődszervezete volt) is hatékony lépéseket tett, hogy ne alakulhasson ki jelentősebb információáramlás Berlin irányába.

Az MI5 elnevezésének eredete

Az MI5, azaz a brit biztonsági szolgálat gyökerei visszanyúlnak az 1909-ben alapított Titkosszolgálati Irodáig (Secret Service Bureau), amely az Admirális és a Hadügyminisztérium közös kezdeményezésére alakult meg, és a birodalmi német kormány és haderő tevékenységére összpontosított. A Titkosszolgálati Iroda egyik osztálya volt a Különleges Hírszerzési Iroda (Special Intelligence Bureau), amely a kémelhárításra specializálódott, Vernon Kell százados vezetésével. A Titkosszolgálati Iroda a Hadügyminisztérium Katonai Műveletek Igazgatóságának (Directorate of Military Operations) felügyelete alá került, a Katonai Műveletek Igazgatóságának a Titkosszolgálati Irodáért felelős 5. részlegét pedig MO5-nak rövidítették. 1914-ben a Titkosszolgálati Irodát beolvastották a Hadügyminisztériumba, és összevonták a Katonai Műveletek Igazgatóságának 5. részlegével. Az MO5(g) megjelölést kapta, amelyben a (g) a Hadügyminisztériumban való elhelyezését jelzi a többi, betűvel jelölt részleg között. Számos adminisztratív változást követően 1916 januárjában az MO5(g)-t a Hadügyminisztérium átstrukturálásának keretében Katonai Hírszerzői Igazgatóság 5. Részleg (Directorate of Military Intelligence, Section 5) néven átszervezték, és MI5 rövidítéssel vált ismertté,⁴ amely aztán a köznyelvben is elterjedt. Emiatt viszont MI5-ra csak 1916 januárjától lehet hivatkozni, az 1914–1915 közötti időszakban az MO5(g) megnevezés használatos.

² HOLMAN 2017: 22.

³ BULLOCH 2003: 93.

⁴ Security Service MI5 [é. n.].

Kémelhárítás a háború előestéjén és a háború alatt

Nagy-Britannia 1914. augusztus 4-ei hadba lépését megelőzően az MO5(g) az országban felderített német kémek többségét nem tartóztatta le, mindössze megfigyelés alatt tartotta őket a rendőrség segítségével.⁵ Az országban tartózkodó hírszerzők levelezésének és mozgásának követésével igyekeztek felderíteni kapcsolati hálójukat, hogy a megfelelő pillanatban egyszerre vegyék őrizetbe lehetőleg a teljes szervezetet. A korai letartóztatásokkal azt kockáztatták volna, hogy a német hírszerzés tudomást szerez a brit kémelhárítás tevékenységéről, és olyan óvintézkedéseket vezettek volna be, amivel megnehezítették volna az MO5(g) és a rendőrség további munkáját. 1914. július 29-én, egy nappal a Szerbiának küldött osztrák–magyar hadüzenet követően az MO5(g) vezetője, Vernon Kell felvette a kapcsolatot azokkal a rendőrfőnökökkel, akiknek a körzetében Németországnak kémkedő ügynökök tevékenykedtek. Összehangolt akció keretében kellett letartóztatni a beazonosított 22 ügynököt, hogy ne tudjanak megszökni az országból. Tekintve, hogy Kell részlegénél ekkor mindössze 17 fő dolgozott (azaz kevesebb, mint ahány ember letartóztatását elrendelték), a rendőrség közreműködése nélkül ilyen nagyszabású műveletet nem is tudott volna végrehajtani az MO5(g). Augusztus 3 és 16. között végül a 22 ügynökből 21-et sikerült elfogni. A 22. ügynök, egy, a kelet-angliai Hullban tanító németnyelv-tanár még a brit hadüzenet előtt, augusztus 1-jén a belgiumi Zeebruggebe hajózott át, és soha nem tért vissza.⁶

1. ábra: Vernon Kell, a brit biztonsági szolgálat társalapítója és első igazgatója

Forrás: www.mi5.gov.uk/about-us/director-general/former-directors-general/major-general-sir-vernon-kell

⁵ Külön ki kell emelni a londoni Fővárosi Rendőrségnek (Metropolitan Police), közismertebb nevén Scotland Yardnak a Basil Thomson által vezetett, kémelhárításra specializálódott Különleges Ügyosztályának (Special Branch) nagy fokú közreműködését.

⁶ ANDREW 2009: 49–50.

A 22 ügynök közül legalább 17 a Német Császári Haditengerészet Admirálisának hírszerző részlegével, a Nachrichten-Abteilunggal állt kapcsolatban, és fő feladatuk a Brit Királyi Haditengerészettel kapcsolatos információgyűjtés volt. Az ügynökök letartóztatásával a Nachrichten-Abteilung már a háború legelején elvesztette informátorainak jelentős részét. Mivel a német hadsereg hírszerző részlege, a Sektion IIIb erőforrásainak szinte egészét Franciaországra és Oroszországra összpontosította, ezért a Nachrichten-Abteilung ügynökeinek elfogásával a Nagy-Britanniában működő német kémiszervezet gerince rop-pant meg. A letartóztatások jelentőségét tükrözi, hogy amikor közölték a hírt II. Vilmos német császárral, a visszaemlékezések szerint magából kikelve kiáltott fel: „Hát idióttákkal vagyok körülvéve? Miért nem tájékoztattak? Ki a felelős?”⁷

A háború során az MO5(g) tevékenységének alapját kiterjedt nyilvántartása szolgálta. 1917-re már 27 ezer gyanús személy aktáját és 250 ezer névkártyát⁸ igyekezett naprakészen tartani a központi nyilvántartás 130 hivatalnoka.⁹ A be- és kiutazók szoros ellenőrzése mellett¹⁰ a brit elhárítás egyik leggyakrabban alkalmazott módszere a gyanús személyek levelezésének és táviratainak elfogása volt. Elfogták a háborúban részt nem vevő államokba irányuló leveleket és táviratokat is, mivel észrevették, hogy a német hírszerzés előszeretettel használja semleges országok postacímeit. A Hadügyminisztériumnak a háború kitörésekor alkalmazott egyetlen e célra dedikált tisztviselője nem lett volna elegendő ekkora információtömeg feldolgozására, ezért 1914 végére már 170 fő dolgozott a később MO9 rövidítéssel jelölt Postai Cenzúra Hivatalában (Postal Censorship Office), a háború végére pedig számuk 4861-re nőtt.¹¹

A levél- és táviratelfogás módszerével kaptak el számos olyan kémeket, akiket már a háború kitörése után küldött Nagy-Britanniába a Nachrichten-Abteilung. A német haditengerészeti tartalékerők hadnagyát, Carl Hans Lodyt azzal a feladattal bízták meg, hogy derítse fel a Királyi Haditengerészet veszteségeit. Az angolul egyébként kiválóan beszélő Lody azonban nem kapott sem megfelelő kiképzést, sem eszközöket küldetésének teljesítéséhez. Stockholmba címzett, mindenfajta titkosítást nélkülöző levelei buktatták le. 1914. október 2-án letartóztatták, és a hónap végén golyó általi halálra ítélték, amelyet november 6-án hajtottak végre a londoni Towerben.¹² Anton Küpferlét, egy német származású amerikai honosított állampolgárt 1915. február 19-én tartóztatták le, miután egy rotterdami címre küldött, elfogott levelén egy felmelegített

⁷ NORTHCOTT 2015: 75.

⁸ Minden egyes Nagy-Britanniába utazó külföldiről sorszámozott névkártya készült az alapvető adatokkal: név, állampolgárság, születési idő, családi adatok, lakóhely és munkahely címe, foglalkozás, valamint a munkáltató adatai. Minden további információt a kártya hátoldalára írtak fel. A kártyákat frissítették is, ha a rendőrsökről további információk érkeztek. A kártyákat szinkódolással és szimbólumokkal látták el, hogy gyorsan azonosítani lehessen, hogy az egyes külföldiek milyen szintű veszélyt jelentenek a nemzetbiztonságra. A sárga pecsét a gyanús személyeket jelezte, akikről a rendőrség rendszeresen jelentést tett. A piros pecsét a magas kockázatú, feltehetően ellenséges szándékú külföldieket jelölte, akiket a háború kitörése után megfigyelés alá vontak. ANDREW 2009: 48.

⁹ ANDREW 2009: 56.

¹⁰ REGÉNYI 2019: 140.

¹¹ ANDREW 2009: 61.

¹² 1780 óta, 134 év után Lody volt az első, akin a Towerben hajtottak végre halálos ítéletet. Az első világháború során összesen tíz embert végeztek itt ki, mindegyiküket kémkedés miatt állították kivégzőosztag elé. WEBER 2013: 149–168.

vasalót húztak végig, és citromlé és formalin keverékéből álló,¹³ láthatatlan tintával¹⁴ írt, a brit haditengerészettel kapcsolatos információkat tartalmazó üzenetet fedeztek fel a papíron. Kűpferle letartóztatását megkönnyítette, hogy a levélbe beleírta valódi nevét és tartózkodási címét is. Ugyanarra a rotterdami címre küldött levelet John Hahn, egy német származású deptfordi pék, aki szintén citromlével írt katonai jellegű információkat a levél hagyományos tintával írt sorai közé. 1915. február 24-én tartóztatták le. Másnap John Hahn felesége vallomást tett a Scotland Yard-on, amely szerint férje egy Karl Müller nevű oroszral dolgozott, akinek a lakcímét is megadta a nyomozóknak. A Scotland Yard még február 25-én letartóztatta a szintén német származású, orosz útlevéllel rendelkező Karl Müllert. A Scotland Yard razzijája során John Hahn otthonában egy tollhegygel átllyuggatott citromot, Müller fiókjában pedig citromdarabokat, kabátzsebében egy egész citromot találtak. Ezeket a citromokat, valamint a citromsavtól mart és citromdarabkákkal eltömődött tollhegyeket bizonyítékként használta fel ellenük az ügyészség a bíróságon.¹⁵ Anton Kűpferle, John Hahn és Karl Müller, valamint két másik, a Scotland Yard által letartóztatott és a Towerben kivégzőosztag elé állított kém, Ernst Waldemar Melin¹⁶ és Albert Meyer¹⁷ csoportjára a citromleven alapuló láthatatlan tintás módszerük miatt „lemon juice spies”-ként,¹⁸ azaz „citromlé kémekként” hivatkozik a köznyelv.

A német haditengerészet hírszerzése nem értesült azonnal Karl Müller lebukásáról, és tovább folytatták a levelezést a rotterdami címen keresztül, ettől kezdve viszont az MO5(g) válaszolt Müller helyett. Egészen 1915. június 5-ig sikerült fenntartania az MO5(g)-nek a látszatot, ekkor viszont megjelent a *Times* újságcikke, miszerint kémkedés vádjával Karl Müllert halálra, John Hahnt pedig hét év börtönbüntetésre ítélték. A pénzből, amelyet 1915. február 25. és június 5. között a német hírszerzés utalt a tudtukon kívül lebukott ügynököknek, az MO5(g) vett egy kétülékes Morris gépkocsit, amelyet humorosan Müllernek kereszteltek el.¹⁹

Láthatatlan tintával írt koppenhágai levele buktatta le a német haditengerészet hírszerzésének dolgozó Robert Rosenthalt is. 1915 májusában a postai cenzúra elfogott egy levelet egy Dániából érkező postaszákban. A levelet Koppenhágából címezték Berlinbe, és tévedésből került a londoni postaszákba. Rosenthal írta, és arról tájékoztatta berlini összekötőjét, hogy öngyújtó-kereskedőnek álcázva készül Angliába érkezeni kémkedni. A kikötői hatóságokat azonnal értesítették, Rosenthalt pedig elfogták Newcastle-ben. Letartóztatását követően felajánlotta szolgálatait a briteknek mint kettős ügynök, és átállásának bizonyítékeként információkat adott át a német hírszerzés által használt láthatatlan tintákról, titkos kódokról és útlevél-hamisítási módszerekről. Beszámolt arról is, hogy a német hírszerzés nagyobb hangsúlyt kíván helyezni a német származásúak helyett a semleges országok, például Hollandia állampolgárainak üzletkötőknek álcázott kémekként való alkalmazására. Az MO5(g) visszautasította Rosenthalnak az átállásra vonatkozó ajánlatát, így a halálos ítéletet követően 1915. július 15-én felakasztották a wandsworth-i

¹³ MACRAKIS 2014: 138.

¹⁴ A citromlé a legegyszerűbben beszerezhető „láthatatlan tinta”. Színtelen, miután megszárad, de hő hatására megbarnul.

¹⁵ MACRAKIS 2014: 133.

¹⁶ WEBER 2013: 156.

¹⁷ WEBER 2013: 164.

¹⁸ MACRAKIS 2014: 128.

¹⁹ ANDREW 2009: 64.

katonai börtönben.²⁰ A Rosenthal által közölt információknak köszönhetően tartóztatták le a holland származású Haicke Janssent és Willem Roost, akik dohánykereskedő üzletembereknek adták ki magukat Nagy-Britanniában, miközben a kikötőkben álló angol hadihajókat figyelték meg. 1915. május 25-én Haicke Janssen a dél-angliai Southampton kikötővárosból adott le táviraton rendelést egy hágai vállalat felé 4000 darab szumátrai és 4000 darab A.G.K. márkájú szivarra. Az MO5(g) által megfejtett német kódok között már szerepelt az A.G.K., amely az „Alte Große Kreuzer”, azaz „régí típusú nagy cirkáló” rövidítése volt. A 4000 darab a hajók számára vonatkozott: a southamptoni kikötőben ekkor a brit flotta négy cirkálója horgonyzott. A 4000 darab szumátrai szivarra vonatkozó rendelés feltehetően a négy cirkáló mellett horgonyzó négy torpedóhajót jelölte. A hágai vállalat címe is ismert volt az MO5(g) előtt, a német hírszerzés már korábban is használta levelezésre, így nem volt kérdés a két holland bűnössége. Ugyan Janssen és Roos is felajánlották szolgálataikat az MO5(g)-nak mint kettős ügynökök, de az ő javaslatukat is visszautasították csakúgy, mint korábban Rosenthalét.²¹ A Németországnak kémkedő ügynökök esetleges megfordítása az ellenség dezinformálására alkalmazott második világháborús kettősügynök-hálózathoz hasonló rendszer kialakításához is vezethetett volna akár, azonban a brit kormány ragaszkodott hozzá, hogy az elfogott kémek hadbírótság elé álljanak.²² 1915. július 16-án Janssent és Roost golyó általi halálra ítélték, kivégzésükre két héttel később került sor a Towerben.²³

Az 1915-ös sikereknek köszönhetően a német hírszerzésnek dolgozó, Nagy-Britanniában tevékenykedő kémek száma töredékére, mindössze négy főre csökkent az év végére. A Robert Rosenthal által közölt információknak megfelelően a német hírszerzés többnyire magukat üzletkötőknek kiadó, semleges országból származókat használt fel rövid időtartamú hírszerzési akciókra, azonban e kémek többsége nem volt megfelelően kiképezve, így érdemi információt sem tudtak biztosítani a németeknek. A skandináv felmenőkkel rendelkező perui Ludovico Hurwitz y Zender volt az utolsó, akit kémkedésért végeztek ki Nagy-Britanniában az első világháború alatt. Zender azzal hívta fel magára a postai cenzúra figyelmét, hogy rossz évszakban, nyáron adott le rendelést nagy mennyiségű norvég szardíniára.²⁴ 1916. április 11-én állt kivégzőosztag elé a Towerben.²⁵

Zender kivégzése után nem sokkal az immár MI5 rövidítésű, átszervezett elhárító-részlegnek sikerült a britek legsikeresebb első világháborús kettős ügynökét, a „Como” fedőnevű ügynököt beszervezniük. Como aktája szerint amerikai volt, aki Hollandiában dolgozott a német hírszerzésnek, de titokban az MI5-nak jelentett. 1916 júliusában Comót a német haditengerészet hírszerzése Nagy-Britanniába küldte, hogy információt gyűjtsön az országban állomásozó kanadai csapatokról és a skagerraki csatában²⁶ elszenvedett brit veszteségekről. A Como által a németeknek átadandó információkat végül az MI5 állította össze. Két hónappal később az MI5 utasítására egy brit támadás hamis terveit kellett

²⁰ BULLOCH 2003: 132.

²¹ ANDREW 2009: 65–66.

²² ANDREW 2009: 62.

²³ WEBER 2013: 154–155.

²⁴ BULLOCH 2003: 136.

²⁵ WEBER 2013: 167–168.

²⁶ Jütlandi csataként is ismert. Az első világháború legnagyobb tengeri csatája, amelyet 1916. május 31. – június 1. között vívott meg a brit és a német flotta.

eljuttatnia a német hírszerzésnek, és az azt követő hónapokban is tovább dezinformálta német megbízóit.²⁷

A német hírszerzés 1916-ban tette utolsó jelentősebb próbálkozását, hogy kiterjedt ügynöki hálózatot hozzon létre Nagy-Britanniában. A német haditengerészet egy tartalékos tisztjét, Karl Wünnenberget és egy újságíró, Albert Sandert bízták meg azzal, hogy New Yorkban toborozzanak amerikai újságírókat, akik információt gyűjtenének angliai tartózkodásuk során. Jelentősebb, 1000 dolláros (mai árfolyamon nagyjából 30 ezer dollár)²⁸ pénzösszeg előre kifizetésével és heti 125 dolláros fizetés ígéretével hat újságíró sikerült toborozniuk. Az összegek nagysága jelzi, hogy a német hírszerzés meglehetősen szűkén volt a Nagy-Britanniába küldhető ügynököknek. Az egyik újságíró, Roslyn Whytock, miután megkapta Albert Sander ajánlatát, 1916 novemberében felvette a kapcsolatot az MI5 New York-i irodájával, és beszámolt Sander toborzói tevékenységéről. Az MI5 kérésére elvállalta a megbízatást, Londonba utazott, ahol azonnal átadta az MI5-nak a láthatatlan tintát és a kódokat, amelyeket használnia kellett volna, valamint feladta azt a Nagy-Britanniában kémkedő amerikai újságíró is, akinek tevékenységéről tudomást szerzett. A britek természetesen értesítették az amerikai hatóságokat is. A New York-i bíróság 1917 márciusában két év fegyházbüntetésre ítélte Karl Wünnenberget és Albert Sandert. Náluk rosszabbul járhatott volna a Nagy-Britanniában letartóztatott és halálra ítélt George Vaux Bacon amerikai újságíró, akit szintén Sander szervezett be, hogy írországi hadikikötőket figyeljen meg. Bacont egy hági címre küldött levele buktatta le, amely már szerepelt az MI5 nyilvántartásában mint a német hírszerzés által használt cím.²⁹ Bacon letartóztatása után a nála lévő tárgyakat és öltözetét alapos vizsgálatnak vetették alá, így derült ki, hogy fekete gyapjúzoknija vízbe áztatva láthatatlan tintát ereszt.³⁰ Bacon végül csak azért kerülte el a golyó általi halált, mert az amerikai hatóságok megegyeztek a brit féllel, hogy Bacon halálos ítéletét életfogytiglani börtönbüntetésre csökkentik, amelyet egy amerikai börtönben tölt le, cserébe azért, hogy tanúskodik Wünnenberg és Sander ellen. Bacont végül mindössze egy év fegyházbüntetésre ítélte a New York-i bíróság.³¹

Az MI5 archívuma összesen hatvanöt személyről tartalmaz részleteket, akiket a külföldi állampolgárok jogainak korlátozásáról szóló törvényre hivatkozva tartóztattak le és ítélték el Nagy-Britanniában folytatott kémtevékenységért az első világháború során. Német levéltári kutatások legalább százhusz olyan ügynök létezését bizonyítják, akik a német hírszerzés megbízásából folytattak kémtevékenységet 1914–1918 között Nagy-Britanniában.³² Amennyiben feltételezzük, hogy a levéltári adatok nagyjából fedik a valóságot, úgy megállapítható, hogy a tágabban értelmezett brit elhárítás a háború során az ellenséges kémeknek több mint felét elfoghatta, ami nem lebecsülendő eredmény. Természetesen egy kémelhárító szolgálat hatékonysága nem mérhető pusztán a letartóztatott ellenséges ügynökök számával. Felbecsülhetetlen annak jelentősége, hogy ezen ügynökök egyike se férhessen hozzá a nemzetbiztonságot veszélyeztető információkhoz. 1914 és 1918 között a Nagy-Britanniában tevékenykedő ügynökök túlnyomó többségének feltehetően nem volt

²⁷ ANDREW 2009: 67.

²⁸ Lásd: www.amortization.org/inflation/amount.php?year=1916&amount=1000

²⁹ ANDREW 2009: 67.

³⁰ MACRAKIS 2014: 155–156.

³¹ MACRAKIS 2014: 160.

³² ANDREW 2009: 69.

lehetősége jelentősebb információ megszerzésére, és csak saját megfigyelőképességükre támaszkodhattak, miközben igyekeztek kifizetni a brit hadihajók és csapatok mozgását, így e téren is kiemelkedőnek tekinthető a brit elhárítás első világháborús teljesítménye.

Felforgató tevékenység elhárítása a háború második felében

A német kémtevékenység enyhülésével 1916-tól az MI5 figyelme a kémelhárításról áttevődött a felforgató akciók elhárítására. Az MI5 részéről megalapozott feltételezés volt, hogy Berlin a Brit Birodalommal szemben ellenséges érzelmeket tápláló csoportok felbujtásával és támogatásával próbálja majd meg aláásni a brit háborús erőfeszítéseket. Felforgatással a német fél már a háború kezdete óta próbálkozott, legkézenfekvőbbnek pedig az ír szeparatista mozgalmak támogatása tűnt. A németek legfőbb bizalmukat egy korábban diplomataként dolgozó ír férfinak, Roger David Casementre fektették, aki német támogatást kért egy ír felkelés kirobbantásához. 1914 októberében Casement inkognitóban Norvégián keresztül Németországba hajózott. Az útra elkísérte norvég-amerikai inasa és bizalmasa, Adler Christenssen, aki oslói tartózkodásuk során felvette a kapcsolatot Mansfeldt Findlay brit diplomatával, és számos, Casementre nézve terhelő iratnak a másolatát átadta neki, így Casement már a háború elején a brit elhárítás felügyelőségébe került. Casement Németországban töltött hónapjainak nagy részét azzal töltötte, hogy a limburgi hadifogolytáborban fogva tartott több mint kétezer ír hadifogolyból egy angolellenes, Németország oldalán harcolni kész katonai egységet toborozzon, végső soron az ír függetlenség kivívása érdekében. Végül néhány tucat ír hadifogolyt sikerült csak rábeszélnie az átállásra, a többség azonban hazaárulónak nevezte és kifütyülte. Amellett, hogy hadifogolyként erkölcsileg sem tartották elfogadhatónak szövetségre lépniük a németekkel, az ír katonák tudhatták, hogy árulóként halálbüntetés várhat rájuk, ha Nagy-Britannia a jövőben megnyeri a háborút. Casement 1914 decemberében Rotterdamból feladott egy levelet az ismert ír nacionalista, Alice Stopford Green címére, akinek levelezését a Postai Cenzúra Hivatala figyelte. Az Ír Önkéntesek (Irish Volunteers) felkelői csoport vezetője, Eoin MacNeill felé továbbítandó levélben Casement könnyen megfeythető utalásokat tett arra, hogy Németország hajlandó segédkezni a „négy zöld mező” (a négy ír tartomány: Connacht, Leinster, Munster és Ulster) felszabadításában az „idegen” (Anglia) uralma alól. A levelet név nélkül írta ugyan alá,³³ de az MO5(g) az Admirális rejtjelfejtő részlegének, a 40-es szobának³⁴ közreműködésével vissza tudta vezetni Casementhez a levél eredetét. A 40-es szoba számos titkos német táviratot fejtett meg, amelyeket a washingtoni német nagykövetség és Berlin küldött egymásnak. A táviratok tartalmának ismeretével körvonalazódott Casement 1914–1915-ös németországi tevékenysége, valamint a német támogatás útnak indításának ténye 1916 tavaszán. Németország 20–25 ezer darab zsákmányolt orosz Mosin-Nagant puskát, tíz géppuskát és körülbelül egymillió löszert ajánlott fel az íreknek.³⁵ A 40-es szoba eredményeinek köszönhetően a britek tudták, hogy a németek fegyvereket akarnak Írországba csempészni, a pontos időpontot és helyszínt azonban

³³ ANDREW 2009: 75–77.

³⁴ Az angolul Room 40-nak keresztelt rejtjelfejtő részleg 1914 novemberében az Admirális épületének 40-es számú irodáját kapta meg, az elnevezés pedig rajtaragadt a későbbi költözéseket követően is.

³⁵ BBC Archive 2014.

nem ismerték. A HMS Bluebell brit korvett nagypéntek késő délutánján tartóztatta fel a norvég kereskedelmi hajónak álcázott német fegyverszállító gőzhajót, az SS Spindaut. Április 22-én, nagyszombat reggel, mikor a Cork megyei Queenstown kikötőjébe akarták bekísérni, Karl Spindler kapitány robbanótöltetekkel elsüllyesztette hajóját a rakománnyal együtt.³⁶ A két nappal később kitörő dublini húsvéti felkelést³⁷ a német fegyverek nélkül kellett elkezdni.

1916. április 21-én a kora reggeli órákban, három nappal a húsvéti felkelés kezdete előtt egy német tengeralattjáró partra tette Casementet és két társát a Kerry megyei Tralee öblében található Banna strandon. A kiújuló maláriától szenvedő Casement túl gyenge volt ahhoz, hogy lépést tartson társaival. Casementre a helyi csendőrség egy őrmestere talált rá a McKenna-erőd közelében. Három pisztolyt fedezett fel nála, így fegyvercsempészet vádjával letartóztatták.³⁸ Casementet végül hazaárulással, szabotázzsal és kémkedéssel vádolták meg. A börtönben különleges megfigyelés alá helyezték, mert attól tartottak, hogy öngyilkosságot kísérel meg. 1916. augusztus 3-án akasztották fel a Pentonville börtönben.³⁹

Az ír függetlenség támogatása mellett a német vezérkarban felmerült a Brit Birodalom hindu és muszlim alattvalóinak fellázítása is. Közel másfél millió hindu és muszlim szolgált a Brit Birodalom indiai hadseregében, akiknek lázadása számottevő brit erőket köthetett volna le az indiai szubkontinensen. Az esély egy britellenes muszlim felkelésre valamelyest nőtt, amikor a Török Birodalom 1914. november 5-én a központi hatalmak oldalán belépett a háborúba. A szultán, V. Mehmed és török vallási vezetők ugyanis hat nappal a török hadba lépést követően kihirdettek egy fetvát,⁴⁰ amellyel az angolok, oroszok, franciák és szerbek elleni szent háborúra, dzsihádra szólították fel a világ muszlimjait. A fetva minden igazhívő muszlim kötelességévé tette az iszlám (Törökország) ellenségei elleni harcot. Az antant muszlim katonái számára pedig megtiltotta, hogy muszlim katonák ellen harcoljanak.⁴¹ Ennek következtében a brit elhárítás nagy figyelmet fordított annak a 138 ezer indiai katonának a levelezésére, akik 1915 után a nyugati fronton harcoltak a német csapatok ellen, azonban nem tapasztaltak lázadásra vonatkozó utalásokat a muszlim vallású katonák körében sem.⁴² A német és a török fél jelentősen túlbecsülte a szultán és a török vallási vezetők befolyását és spirituális hatalmát,⁴³ a fetva nem érte el a kívánt hatást a brit és francia gyarmati területeken, csak néhány kisebb lázadás tört ki Indiában, amelyeket a britek gyorsan levertek.

A hindu forradalmi törekvések nagyrészt kimerültek egy brit és francia földön végrehajtandó merénylethullám megtervezésében. Utoljára 1909-ben az indiai ügyekért

³⁶ Lásd: www.cobhmuseum.com/Exhibitions/Aud1916/Aud1916.html

³⁷ 1916. április 24-én, húsvéthétfőn tört ki a brit uralom elleni húsvéti felkelés Dublinban. A mintegy 1500 felkelő elfoglalta a város stratégiai pontjait, elbarikádozták magukat az épületekben, és bejelentették az Ír Köztársaság megszületését. A brit kormány közel 20 ezer katonát vezényelt ki a középületek visszafoglalására. A hat napon át folyó véres harcokat követően végül a felkelők a brit tülerő és a pusztító tüzérségi tűz következtében április 29-én letették a fegyvert. Az összecsapásokban több százan veszítették életüket, a felkelés 15 vezetőjét pedig kivégezték.

³⁸ PHILLIPPS 2024: 251.

³⁹ Lásd: www.britannica.com/biography/Roger-Casement

⁴⁰ Fetva vagy fatva: egy képzett jogtudós (*mufti*) által egy iszlám jogi kérdésben hozott hivatalos döntés vagy értelmezés.

⁴¹ ZÜRCHER 2016: 15.

⁴² ANDREW 2009: 78.

⁴³ AKSAKAL 2016: 63.

felelős miniszter szárnysegédje ellen követett el sikeres merényletet egy indiai származású diák Nagy-Britanniában, ezért az MO5(g) komolyan vette a fenyegetést. Ugyan a Ghadar Párt⁴⁴ és a Berlii Bizottság⁴⁵ elnevezésű forradalmi csoportok részéről születtek tervek a brit hadügyminiszter, Lord Kitchener meggyilkolására, de végül nem került sor merényletre.⁴⁶ 1915 októberében a Scotland Yard egy, a Berlii Bizottsággal kapcsolatban álló, Harish Chandra nevű indiai forradalmárt vett őrizetbe, akit az MO5(g) ügynökével közösen hallgattak ki a nyomozók. Harish Chandra szerepe hasonló volt Roger Casement tevékenységéhez: német hadifogságba esett indiai katonákból kellett volna britek ellen harcoló egységet verbuválnia. Az indiai forradalmár azt is bevallotta, hogy folynak német törekvések az afgán emír fellázítására is. Szabadon engedését követően az MO5(g) sikeresen alkalmazta Harish Chandrát mint kettős ügynököt.⁴⁷ A „hindu-német összeesküvés”, amely során 1914 és 1917 között a német külügy támogatásával indiai nacionalista csoportok egy sor kísérletet tettek, hogy kirobbantsanak egy indiai lázadást a Brit Birodalom ellen, végül a brit hírszerzés akcióinak köszönhetően kudarcot vallott, kulcsfiguráit letartóztatták.⁴⁸

A brit hatóságok már 1910-et követően felforgató tevékenység gyanújával tartották megfigyelés alatt a Nagy-Britanniában aktív külföldi származású kommunistákat is. A lett származású Jékabs Peterss 1910-ben vált egy három rendőrtiszt meggyilkolásával végződő ékszerboltrablás egyik fő gyanúsítottjává, de bizonyíték hiányában felmentették. Peterss 1917-ben a szovjet állambiztonsági szerv, a Cseka társalapítója és egyik vezetője lett.⁴⁹ 1916-ban az MI5 Peterss csoportjához kötötte Georgij Vasziljevics Csicserin és Makszim Litvinov száműzetésben élő orosz kommunistákat és körüket. A bolsevizmus futótűzszerű elterjedésének félelme az 1917-es októberi orosz forradalmat követően még jobban felerősödött Nagy-Britanniában. A Lloyd George-kormányban felébredt a gyanú, hogy a brit háborús erőfeszítéseket kommunista agitátorok próbálják majd meg aláásni, így az MI5 és a rendőrség is több erőforrást fordított a kommunisták megfigyelésére.⁵⁰ Csicserint is háborúellenes írásai miatt tartották fogva a londoni Brixton börtönben 1917-ben, amikor hírül vette, hogy Lev Trockij külügyi népbiztos őt nevezte ki Szovjet-Oroszország londoni nagykövetévé. 1918 januárjában Trockij elérte, hogy Csicserint és néhány raboskodó társát hazaengedjék bolsevikok által fogva tartott brit állampolgárokért, köztük a brit nagykövetért cserébe.⁵¹ Csicserin Trockijt követően töltötte be a külügyi népbiztosi (tulajdonképpen külügyminiszteri) pozíciót 1918–1930 között, Litvinov pedig 1930 és 1939 között.

A brit háborús erőfeszítéseket aláásó, gyakran kommunista kötődésű pacifista, antimilitarista, sorozásellenes mozgalmak és személyek ellen is folytatott nyomozást az MI5,

⁴⁴ Ghadar Party vagy Ghadar Movement: India függetlenségét célul kitűző 20. századi politikai mozgalom, amelyet az Egyesült Államok és Kanada nyugati partvidékére kivándorolt indiaiak alapítottak 1913-ban.

⁴⁵ A Berlii Bizottságot, későbbi nevén Indiai Függetlenségi Bizottságot (németül: Indisches Unabhängigkeitskomitee) 1915-ben hozták létre a háború alatt Németországban tartózkodó indiai diákok és politikai aktivisták. A Bizottság célja az indiai függetlenség ügyének előmozdítása volt.

⁴⁶ POPPLEWELL 1995: 224.

⁴⁷ POPPLEWELL 1995: 227.

⁴⁸ PLOWMAN 2003: 84.

⁴⁹ RUMBELOW 1990: 173–175.

⁵⁰ ANDREW 2009: 81–83.

⁵¹ GRANT 1984: 257–259.

1916 és 1917 között több mint 5000 személyt vettek nyilvántartásba békepártiság gyanújával. Ugyanakkor sem az MI5, sem a Scotland Yard nyomozása nem talált bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy német erőforrások áramlottak volna akár a Nagy-Britanniában működő pacifista, akár a kommunista csoportokhoz.⁵²

A britek kémkedéstől és felforgatástól való félelme végül az antantcsapatok által a nyugati fronton 1918 nyarán bekövetkező nagy áttörések következtében oszlott el. Világossá vált, hogy az antant győzelme karnyújtásnyi távolságra került, így a pacifista hangok is elhaltak a harcok utolsó hónapjaiban. A háború végére az MI5 létszáma 844 főre duzzadt,⁵³ ami jelentős növekedés a hadüzenet idején alkalmazott 17 főhöz képest, és jelzi a szervezetnek a brit elhárításban betöltött komoly szerepét. Az 1918. november 11-i compiègne-i fegyverszünet után azonban az MI5 jelentősége értelemszerűen csökkent, emiatt pedig komoly leépítési hullám kezdődött a szervezetnél a háborút követően.⁵⁴

Összegzés

Az MI5 (pontosabban elődszervezete, az MO5[g]) az első világháború első két évében a német kémtevékenységet fenyegetőbbnek értékelte a felforgató akciókhoz képest. A hadba lépést követő kémhisztéria, amelyet a sajtó is előszeretettel táplált, a valósághoz képest felnagyította a német hírszerzés nagy-britanniai tevékenységéről kialakított képet, így a brit kormányra és az elhárításra is nagyobb nyomás nehezedett. Az MO5(g) és a rendőrség együttműködésének köszönhetően a német hírszerzés brit hálózatának gerince roppant meg 21 ügynökük letartóztatásával a háború első heteiben. A következő években a kezdetleges módszerekkel dolgozó, gyakran mindenfajta kiképzést nélkülöző német kémeket még azelőtt letartóztatták a brit hatóságok, hogy érdemi információhoz jutottak volna.

A háború második felében a kémelhárítás helyett a felforgató tevékenység elhárítása nyert elsődleges prioritást. A Németország által is támogatott ír szeparatizmus, egy indiai, illetve egy muszlim felkelés veszélyei ugyan a háború elejétől kezdve fennálltak, de csak a német kémtevékenység 1916-ot követő enyhülésével váltak hangsúlyossá. Az MI5 számára 1917-ig úgy tűnt, hogy a kommunista és pacifista mozgalmak nem jelentenek veszélyt a brit háborús erőfeszítésekre, azonban az 1917 októberi orosz forradalmat követően a felforgatás elleni küzdelem fókuszába a kommunista fenyegetés elhárítása került.

Felhasznált irodalom

AKSAKAL, Mustafa (2016): The Ottoman Proclamation of Jihad. In ZÜRCHER, Erik-Jan (szerk.): *Jihad and Islam in World War I*. Leiden: Leiden University Press, 53–70. Online: <https://doi.org/10.1515/9789400602335-005>

⁵² ANDREW 2009: 81.

⁵³ ANDREW 2009: 75.

⁵⁴ BULLOCH 2003: 172.

- ANDREW, Christopher (2009): *Defend the Realm. The Authorized History of MI5*. New York: Alfred A. Knopf.
- BBC Archive (2014): *Sir Roger Casement and the German connection*. 2014. szeptember 24. Online: www.bbc.co.uk/history/british/easterrising/insurrection/in02.shtml
- BULLOCH, John (2003): *M.I.5. A brit kémelhárítás keletkezése és története*. Budapest: Kairosz.
- GRANT, Ron (1984): *British Radicals and Socialists and Their Attitudes to Russia, c.1890–1917*. PhD-disszertáció. Glasgow: University of Glasgow. Online: <https://core.ac.uk/download/pdf/370681.pdf>
- HOLMAN, Brett (2017): Constructing the Enemy Within: Rumours of Secret Gun Platforms and Zeppelin Bases in Britain, August–October 1914. *British Journal for Military History*, 3(2), 22–42. Online: <https://journals.gold.ac.uk/index.php/bjmh/article/view/743/865>
- MACRAKIS, Kristie (2014): *Prisoners, Lovers, & Spies: The Story of Invisible Ink from Herodotus to al-Qaeda*. New Haven – London: Yale University Press. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctt5vkzst>
- Major-General Sir Vernon Kell. mi5.gov.uk, Online: www.mi5.gov.uk/about-us/director-general/former-directors-general/major-general-sir-vernon-kell
- NORTHCOTT, Chris (2015): *MI5 at War 1909–1918: How MI5 Foiled the Spies of the Kaiser in the First World War*. London: Tattered Flag Press.
- PHILLIPPS, Roland (2024): *Broken Archangel: The Tempestuous Lives of Roger Casement*. London: Bodley Head.
- PLOWMAN, Matthew (2003): Irish Republicans and the Indo-German Conspiracy of World War I. *New Hibernia Review*, 7(3), 80–105. Online: <https://doi.org/10.1353/nhr.2003.0069>
- POPPELWELL, Richard J. (1995): *Intelligence and Imperial Defence: British Intelligence and the Defence of the Indian Empire 1904–1924*. London: Routledge.
- REGÉNYI Kund (2019): Nagy-Britannia titkosszolgálati. In BODA József – REGÉNYI Kund (szerk.): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Budapest: Dialóg Campus. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12692/web_PDF_Hirszerzes_tortenete_okortol_napjainkig.pdf?sequence=1
- RUMBELOW, Donald (1990): *The Houndsditch Murders and the Siege of Sidney Street*. London: Penguin Books.
- Security Service MI5 [é. n.]: *Is it 'MI5' or the 'Security Service'?* Online: www.mi5.gov.uk/history/is-it-mi5-or-the-security-service#:~:text=1914,with%20letters%20to%20their%20name
- WEBER, Samuel (2013): “First as Tragedy, Second as Farce”: Executing German Spies at the Tower of London During World War One. *Voces Novae*, 5(9), 149–174. Online: <https://digitalcommons.chapman.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1076&context=vocesnovae>
- ZÜRCHER, Erik-Jan (2016): Introduction. In ZÜRCHER, Erik-Jan (szerk.): *Jihad and Islam in World War I*. Leiden: Leiden University Press. Online: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/37513/605452.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Fórizs Sándor¹

Katonák szökései mint állambiztonsági esetek a határőrségnél a '60-as évek elején

*Escape of Soldiers as State Security Cases
in the Border Guard in the Early 1960s*

A publikáció a határőrségnél az 1960-as évek eleji állambiztonsági vonatkozású történéseket ismerteti a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Lánglilium utcai dokumentumgyűjteménye alapján. Az olvasó megismerhet megtörtént eseményeket, azok kivizsgálásának módjait, kapcsolódó katonai ügyészégi okmányokat és bírósági ítéleteket. Betekinthetünk a határőrizet néhány módszerébe és a határőrség egyes problémáiba.

Kulcsszavak: határőrség, külföldre szökés, állambiztonság, informátor, tartótiszt, elhárítótiszt

This publication describes the state security cases of the border guard in the early 1960s, based on the document collection of the Hungarian National Archives in Lánglilium Street. The author describes the events that took place, the methods used to investigate them, the related military prosecution documents and court rulings. Some of the methods used in border guarding and certain problems faced by the border guards are also discussed.

Keywords: border guard, escape, absconding abroad, state security, informant, holder, counter-espionage officer

Bevezetés

Publikációmban olyan történésekkel kívánok foglalkozni, amelyeknek valamilyen állambiztonsági vonatkozása volt, vagy lehetett volna, és a határőrségnél következtek be az 1960-as évek elején. Az időpont megválasztása, mondjuk az ötvenes évek vége vagy

¹ Egyetemi tanár, e-mail: drforizs@gmail.com

a hatvanas évek eleje nem önkényes. Az 1956. októberi események során a magyar határőrség lényegében összeroppant, akkori alapfeladatát, az államhatár őrzését kezdetben nem tudta ellátni. Fegyelmi helyzetét, vezetési rendszerét csupán körülbelül 1963-ra sikerült helyreállítani. Ezt több tényező is mutatja, amelyek kibontása meghaladja egy egyszerű publikáció kereteit. Megemlítem, hogy országos parancsnok váltására 1957. júniusban került sor, amikor Szalva János² ezredest Gyurkó Lajos³ követte. Őt 1960-ban dr. Korom Mihály,⁴ majd 1963-ban Szabó Gusztáv. Ez a sűrű váltás szintén akadályozta egy folyamatos vezetői irányítás megszilárdulását. Érdekes, az „állambiztonság” kifejezést nem használja a *Rendészettudományi szaklexikon*⁵ és a régebbi kiadású *Hadtudományi lexikon A–L*⁶ kötete sem. Az általam vizsgált időszakban viszont ez a kifejezés volt hivatalos használatban, például „állambiztonsági szervek”, „Állambiztonsági Főcsoportfőnökség”, ezért magam is ezt alkalmazom a „nemzetbiztonság” fogalmazás helyett. Az anyagokban található személyek saját eredeti névvel, személyi adataikkal szerepelnek az eredeti okmányokban, de én a publikációban a nevek kezdőbetűit használom.

A külföldre szökés állambiztonsági kockázatáról

Egy 1963-as anyag⁷ betekintést enged a határőrség általános helyzetébe. A létszámadatok a következők:

- a szervezet összlétszáma 16 063 fő;
- sorozott állományú, azaz sorkatona 12 947 fő;
- tiszt 1902 fő;
- tiszthelyettes 1028 fő;
- irodai állományú, polgári alkalmazott 186 fő.

Láthatóan nagy létszámú kötelekről van szó, de milyen lehetett a fegyelmi helyzet?

Bírósági ítéletek miatt fogvatékba kerültek, vagyis börtönbe, büntető zászlóaljhoz sorkatonák 1959. október 1. és 1961. március 1. között 147 fő, 1961. október 1. és 1963. március 1. között 184 fő.

Bírói ítélet alapján 27 tiszt lett elbocsátva. A tisztelnél főleg anyagi jellegű, korrupciós problémák voltak a jellemzők. Nekem magasnak tűnnek a számok. Az állam biztonsága

² Szalva János 1950 decemberétől szolgált a határőrségnél. 1953. júliustól törzsfőnök, 1956. augusztus 1-jétől országos parancsnok 1957 júniusáig, amikor ismételten törzsfőnök lett (akkori elnevezéssel törzsparancsnok). 1958 májusától a zalaegerszegi, azt követően a csornai határőrkerület parancsnoka. 1963 júliusától a Belügyminisztériumban dolgozott.

³ Gyurkó Lajos később mint határőr vezérőrnagy 1957 augusztusában lett a Honvédelmi Minisztérium kiképzési csoportfőnöki beosztásból a határőrség országos parancsnoka. A belügyminiszter 0013. számú parancsával 1960. augusztus 27-én nyugállományba helyezte.

⁴ Dr. Korom Mihály, a későbbi igazságügy-miniszter a Belügyminisztérium II/8. (Vizsgálati) Osztályának vezetője volt rendőr alezredesként. 1960. augusztus 27-től 1963. december 5-ig a határőrség országos parancsnoka mint határőr ezredes, majd vezérőrnagy.

⁵ BODA 2019.

⁶ AMACZI-ÁCS 1995.

⁷ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz II. / tárgykör 2. folyószám, „Jelentés a BM Határőrség személyi állományának helyzetéről”.

magában foglalja az annak biztosításáért felelős szervezetek zavartalan, alapítási céljuknak megfelelő működését.

Állambiztonsági szempontból a legnagyobb problémát a határőrség esetében ebben az időben a katonák külföldre szökése, hazaárulása, illetve a szervezettel szemben fegyveresen elkövetett erőszakos cselekmények jelentették.

Az úgynevezett „magyar kérdés” szempontjából is fontos volt a magyar kormánynak a külföldre szökések számának lecsökkentése, a belső rend helyreállítása. 1956. október 28-án az ENSZ Biztonsági Tanácsa tárgyalni kezdte az október 23. óta Magyarországon zajló eseményeket. Később a kérdés átkerült az ENSZ Közgyűlésének második rendkívüli sürgősségi ülészakára, majd a XI. rendes ülészakára. Ezt követően a „magyar kérdés” több mint hat éven keresztül, egészen 1962 decemberéig a Közgyűlés napirendjén szerepelt. A nagyszámú szökés továbbra is hivatkozási alapul szolgálhatott a rendezetlen magyarországi állapotokra, ezért a kormány egyik alapvető érdeke lett a helyzet megoldása.

A szökések megakadályozására a parancsnoki állománynak korlátozott lehetőségei nyíltak. A határőrizeti szolgálat jellege, járőrök alkalmazása nagyobb távolságokban, éjszaka, közvetlenül az államhatár mellett, korlátozott ellenőrzési körülmények között megkönnyítették az ország elhagyását. Némelyik határőrőrs néhány száz méterre állt a határvonaltól, akár szabadidőben is, a takarodót követően eltűnhetett katona. A kiszökések főleg Ausztria irányába, kisebb mértékben Jugoszláviába történtek. A cselekményt elkövetők jelentkeztek az osztrák biztonsági szerveknél (csendőrség, pénzügyőrség), tőlük további segítséget kaptak. A kijutottakat a nyugati és jugoszláv felderítő szervek (osztrák, angol,⁸ amerikai,⁹ jugoszláv¹⁰) részletesen kihallgatták, különösen a katonai ismereteikre vonatkozóan, mint határőrizeti rendszer, műszaki zár, aknamező, objektumok. A tisztek nevei, lakhelyük, családi viszonyaik, szokásaik szintén kérdésként szerepeltek, feltehetően a beszerzés lehetőségének vizsgálatához. A határőrizeti rendszer, a műszaki zár, az aknák elhelyezkedése központi kérdés volt, hiszen az így szerzett adatok alapján meg lehetett szervezni eredményes kifelé, illetve befelé irányuló határsértéseket.

A külföldre szökések veszélyes változatát képviselték azok az esetek, amikor a szökni szándékozók társaikra fegyverrel támadtak. „Olyan eset is történt, mint PH volt hőr. esetében, aki 1957. június 15.-én járőrszolgálat közben agyonlőtte járőrparancsnokát és így követte el a hazaárulást. GyJ volt hőr. a Győr-i kerület Pusztasomorjai őrsén lefegyverezte járőrparancsnokát majd hazaárulást követett el. LL volt tiz. és BJ volt hőr. járőrparancsnokok járőrszolgálat közben összetalálkoztak, elhagyták járőrtársaikat, majd tüzet nyitottak rájuk és ennek fedezete mellett szöktek Ausztriába.”¹¹ „A legkirívóbb eset a Csorna-i ker. Hermes-i őrsén történt, ahol a személyi állomány nagy része szervezkedett hazaárulás elkövetésére, amit úgy akartak végrehajtani, hogy az őrs parancsnokát meggyilkolják.”¹²

⁸ FSS, Field Security Section, Táborig Biztonsági Részleg, brit katonai hírszerző szervezet.

⁹ CIC, a levéltári anyagokban C.I.C., az USA hadseregének hírszerző szolgálata, Counter Intelligence Corps. Rendszeresen kihallgatták a kiszökött személyeket.

¹⁰ UDB, Uprava Darzavne Bezbednost, Állambiztonsági Igazgatóság, jugoszláv katonai felderítési és hírszerzési szervezet.

¹¹ MNL OL HOP XIX-B-10 14. sz. doboz 1957. év III/2-4. tárgykör, 363. folyószám, „Jelentés. Hazaárulásról kimutatás”. 1957. 09. 17.

¹² MNL OL HOP XIX-B-10 17. sz. doboz 1957. év IV/10. tárgykör, 151. folyószám, „Jelentés a határőrség helyzetéről”. 1957. 07. 13.

A korabeli időszakban a legsúlyosabb rendkívüli események közé tartozott a határőrség tagjának külföldre szökése. Ez mindenkor jelentős erkölcsi, politikai és anyagi károkat okozott, ezért megkövetelte a probléma mélyreható felmérését, majd elemzését. A külföldre szökések okai sokrétűek és számos vetületben jelentkeztek. Ezért, felismerésükhöz és megelőzésükhöz nélkülözhetetlen felmérésük komplex összefoglalást igényelt, minden érdekelt beavatkozásával.¹³

A határőrparancsnoki vezetést és az ország politikai csúcsetetését rendkívüli mértékben zavarták ezek az események, szüntelenül követelték a megelőzést, az esetszámok csökkentését. Eszközként számításba jöhetett a bevonulás előtti lakó- és munkahelyi ellenőrzés, ezt határőrtisztek végezték. Az ellenőrzés során nagy volt a hibaszázalék, részben a nyilvántartások hiányosságai, részben a megkérdézett személyek, szervezetek – mint munkahely, önkormányzatok – mellébeszélése, gyenge adatszolgáltatása miatt. A bevonultatást végző kiegészítő parancsnokságok is gyakran behívtak „nem megfelelő” jelzésű fiatalokat. Egy-egy súlyosabb eseményt követően a határőrség vezetése elrendelte katonák cseréjét a nyugati és keleti kerületek között. Lényegében ez sem segített, hiszen az úgyszemint baráti viszonylatokban nem kellett annyi ember, valamint a tapasztalatok szerint ilyenkor gyakran a legfegyelmezetlenebb katonáktól igyekezett mindenki megszabadulni.

Külföldre szökést (akkori szóhasználat hazaárulást), 1950 és 1956 október 23. között 135 fő követett el,¹⁴ 1956. október 23-tól 1957. szeptember 1-jéig 505 fő. Rendelkezünk egy összesítő kimutatással¹⁵ 1963-ból, három év (1960, 1961¹⁶, 1962¹⁷) adatairól. 1960-ban szökés közben agyonlőttek egy fő sorkatonát a csornai kerületnél. A szökési kísérleten kívül 19 fő követett el hazaárulást. Közülük fegyverrel 7 fő, Ausztriába 16 fő, Jugoszláviába 3 fő. 1961-ben összesen 10 fő követett el, illetve kísérelt meg hazaárulást. Ebből 1 tiszt főhadnagy, 2 továbbszolgáló tiszthelyettes őrmester, 7 határőr sorkatona, Ausztriába 8 fő, Jugoszláviába 2 fő. A 10 fő közül lelőttek 2 főt. 1962-ben bekövetkezett, illetve megkísérelt hazaárulás 8 fő. Közülük 3 főt agyonlőttek, egyiküket már osztrák területen, 1 főt elfogtak. 1 fő főtörzsőrmester, 7 fő sorkatona, Ausztriába 5 fő, Jugoszláviába 3 fő. A határon átjutott 4 fő, ebből visszaadtak 3 főt. 1960-ra nehezen kezelhető helyzet alakult ki, sok rendkívüli esemény történt a határőrségnél. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottsága mint az ország első számú nem kormányzati, hanem politikai jellegű döntéshozó szerve, 1960. augusztus 9-én tartott ülésén többek között két, a határőrséget is érintő napirendi pontot tárgyalt. A 2. pont címe magában is sokatmondó: „2. Jelentés a Határőrségnél történt rendkívüli eseményekről, azok okairól és a Határőrség munkájának legfőbb nehézségeiről.”¹⁸ A jegyzőkönyv 1. számú melléklete 1960-ban 14 fő külföldre szökését (hazaárulást) és 4 fő öngyilkosságát tartalmazza augusztusig.

¹³ DEÁK 2021: 421.

¹⁴ 1950 – 43 fő, 1951 – 21 fő, 1952 – 22 fő, 1953 – 9 fő, 1954 – 7 fő, 1955 – 21 fő, 1956. október 23-ig 12 fő, 1958 – 6 fő, 1959 – 15 fő, 1960. augusztus 9-ig 16 fő.

¹⁵ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 9. sz. doboz III./1-2 tárgykör 27. folyószám, „Összefoglaló és részletes jelentések 1960. évben elkövetett hazaárulásokról és hazaárulási kísérletekről”. 1963. 01. 05.

¹⁶ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 9. sz. doboz III./1-2 tárgykör 27. folyószám, „Összefoglaló és részletes jelentések 1961. évben elkövetett hazaárulásokról és hazaárulási kísérletekről”.

¹⁷ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 9. sz. doboz III./1-2 tárgykör 27. folyószám, „Összefoglaló jelentés 1962. január 1-től december 31-ig bekövetkezett hazaárulásokról és hazaárulási kísérletekről”.

¹⁸ „Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1960. augusztus 9-i üléséről”. „Jelentés”, lásd: https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdpu/HU_MNL_OL_M-KS_288_05_01950.pdf#search=&page=21

Egy külföldre szökéssel kapcsolatban a határőrség vezetése szakértőktől állambiztonsági vonatkozású szakvéleményt igényelt. A dossziében megtalálható az esetről a miniszter helyettesének felterjesztett jelentés.¹⁹ LJ határőr főtörzsőrmester, hivatásos tiszthelyettes, 1962. augusztus 19-én szökött ki Jugoszláviába szolgálaton kívül. Gyékényes forgalom-ellenőrző ponton dolgozott, és az ottani őrs határszakaszán jutott ki. Az eset egyik szépséghibája, hogy egy járőr a terepen feltartóztatta, betelefonált az őrsre. Az őrsparancsnok utasítására, aki ismerte a tiszthelyettest, elengedték. „Ügyét pedig átadtam a Katonai Ügyészségnek” – jelenti az országos parancsnok a kiszökés helye szerint illetékes őrsparancsnokról (ennyit az ismeretség veszélyeiről). A kiszökés okát a kivizsgálás a rendezetlen családi életben jelölte meg. A túloldalon jelentkezett Góla községben a rendőrségen, a jugoszláv határőr felderítőkhöz szállították, ahol részletesen kikérdezték. Érthetetlen a szökése, semmi esélye sem volt az elmenekülésre. A jugoszláv határmegbízottat értesítette a kerület parancsnoka, 1962. augusztus 22-én 18.00-kor a közúti átkelőn, Letenyén visszaadták.

A másik dokumentum számunkra lényegesen érdekesebb.²⁰ A szakvéleményt egy főhadnagy és egy százados írta alá, munkakörük, beosztásuk nem szerepel a jelentésben. „Lakatos József volt határőr főtörzsőrmester, hazaáruló a jugoszláv szerveknek tett vallomása során a katonai és állami titkot az alább érintett kérdésekben sértette meg.”²¹ Öt pontban foglalták össze a kiszolgáltattott adatokat:

- elmondta a határőrkerület szervezetét, tisztek neveit, beosztásait, alegységeket, lakcímeiket, jellemezte a beosztásokat betöltőket, családi és anyagi helyzetüket;
- az operatív munkásokat, felderítő, elhárító, személyi adatokat, feladatokat;
- sorozás rendjét, váltásokat, kiválogatás rendszerét, kiképzés rendjét;
- fegyverzetet, felszerelést, híradás-távközlés rendjét;
- a határőrizet rendszerét, a razziák lefolytatásának módját, a határővezet működését, ellenőrzését.

Végkövetkeztetés: „A hazaáruló által elmondottak – figyelembevételük azok konkrétságát – feltárták a BM Határőrség szervezeti felépítését, és a határőrizet rendszerét, valamint végrehajtásának módját. Összességében megállapítható tehát, hogy L által kiszolgáltattott adatok súlyos mértékben veszélyeztetik a MNK állami és katonai érdekeit.”²² A szakvélemény megfelelő alapot tűnik a várható bírósági tárgyaláshoz. További okmányok, jelentések egy másik iratgyűjtőben²³ mutatják, hogy a szökés alaposan megmozgatta a határőrségi és a belügyi adminisztrációt. Itt a főtörzsőrmester ügyéről található egy „Értékelő jelentés”, amelyet a BM Vizsgálati Osztály készített.²⁴ E szerint mit követett el:

¹⁹ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 38. folyószám, „Tárgy: LJ hőr. ftörm. hazaárulása”. 1962. 08. 30.

²⁰ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 38. folyószám, „Katonai szakértői vélemény”. Országos parancsnoksági fejrész. 1962. 08. 31.

²¹ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 38. folyószám, „Katonai szakértői vélemény”. Országos parancsnoksági fejrész. 1962. 08. 31.

²² MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 38. folyószám, „Katonai szakértői vélemény”. Országos parancsnoksági fejrész. 1962. 08. 31.

²³ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 39. folyószám, „Ügyiratok I. ftörm”.

²⁴ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 39. folyószám, „Értékelő jelentés LJ ügyében”. 1962. 09. 18. BM fejrész, készítette BM Vizsgálati Osztály.

„BTK. 327.§. /2/ bek. szerinti készenléti szolgálat szabályainak megszegése, a 313.§. /1/ bek. szerinti külföldre szökés; valamint a 131.§. /2/ bek. -be ütköző és a 131.§. /3/ bek. a. / alpontja szerint minősülő kémkedés büntettének alapos gyanúja miatt.”²⁵ A Vizsgálati Osztály a szökésnek politikai jelleget is tulajdonított: „A bűncselekmény akkor nyert politikai tartalmat [...] a jugoszláv hatóságoktól menedékjogot kért és ennek érdekében a MNK. állami és katonai érdekeit súlyosan veszélyeztető adatokat szolgáltatott.”²⁶

A kiadott vádirat szerint LJ már 1962. augusztus 22. óta előzetes letartóztatásban volt.²⁷ A vád: „vádolom a btk. 131. §. /2/ bek.-be ütköző a /3/ bek. a./ pontja szerint minősülő kémkedés, a Btk. 313§. /1/ bek.-be ütköző és aszerint minősülő külföldre szökés, valamint a Btk. 327.§. /2/ bek.-be ütköző és aszerint minősülő készenléti szolgálat szabályainak megszegése büntetteinek elkövetésével.” Az ügyészség a tárgyalásra 16 tanú megidézését indítványozza, a „tárgyalásra a Budapesti Katonai Bíróságnak van hatásköre és illetékessége”. Indítványozza továbbá az előzetes letartóztatás fenntartását.

Az elhárító munka hibáiról egy konkrét eset tükrében

Kutatásom során találtam egy iratgyűjtőt²⁸ összesen 12 különböző dokumentummal (ezek azonos nyilvántartási számon). Elolvasásuk során tulajdonképpen emberi tragédiák sora bontakozik ki az akkori állambiztonsági és katonai elhárítási tevékenység katasztrofális esetével. A szombathelyi kerület kőszegi őrsén 1962. december 14-én éjszakai szolgálatban BK járőrparancsnok, határőr őrvezető 28 lövéssel megölte SzI járőrtársat, aki elmondása szerint külföldre (Ausztriába) akart szökni. Ezt követően telefonon felhívta az őrsöt, és jelentette az eseményt. A kerületparancsnokság bizottságot küldött ki a Győri Katonai Ügyészség képviselőivel közösen levezetett kivizsgálásra. A határőrség országos parancsnoksága szintén bizottságot küldött a politikai csoportfőnök vezetésével. A fegyverhasználatot végrehajtó BK 13 nap jutalomszabadságot kapott. Az események fontosságát mutatja, hogy a határőrség országos parancsnokának három írásos jelentése is megtalálható az iratgyűjtőben, amelyeket a belügyminiszter helyettesének terjesztett fel, három egymást követő napon, december 18., 19. és 20-án. 18-án még folyt a kivizsgálás, de ezen a napon BK járőrparancsnokot már őrizetbe vették gyilkosságért. 20-án még mindig folyt a vizsgálat, az ekkori parancsnoki jelentéshez mellékletként csatolták a helyszínvázlatot és az őrs napirendjének kimutatását a katonák elfoglaltságával, szolgálati rendszerével. Tisztázódott, hogy SzI járőrtársat hátulról, három méter távolságból egyes és sorozatlövésekkel ölték meg, ahol a találatok a bal combtól felfelé végighaladtak a testén. Elejtett fegyverét a hóból felemelték, csőre töltötték, majd ugyanoda visszatették.

²⁵ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 39. folyószám, „Értékelő jelentés LJ ügyében”. 1962. 09. 18. BM fejrész, készítette BM Vizsgálati Osztály.

²⁶ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 39. folyószám, „Értékelő jelentés LJ ügyében”. 1962. 09. 18. BM fejrész, készítette BM Vizsgálati Osztály.

²⁷ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 39. folyószám, „Vádirat.” Katonai Főügyészség, 1962. 10. 08.

²⁸ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 7. folyószám, „Tárgy: SzI hőr. fegyverhasználat által való elhalálozásáról”. 1962. 12. 18.

Állambiztonsági és politikai szempontból is olyan nagy fontosságot tulajdonítottak a történeteknek, hogy külön jelentést terjesztettek fel a Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztályának²⁹ az addig megismertek részletes leírásával.

Miután tisztázódott, hogy SzI határőrnek nem volt szándéka külföldre szökni, a Katonai Főügyészség határozatban szüntette meg a vele szemben megkezdett nyomozás lefolytatását:³⁰ „...ellen a Btk. 313. §. /1/ bek-be ütköző és a Btk. 313. §. /2/ bek. a./ pontja szerint minősülő külföldre szökés kísérletének büntette miatt indult bűnygyben a nyomozást a Be. 160.§. /1/ bek. a./ pontja alapján bűncselekmény hiányában megszüntetem.” A határozat a történeteket részletesen leírja. Lényege: SzI határőr járőrtárs volt szolgálatban, a járőrparancsnok három egyes és egy sorozatlövessel megölte, ő a helyszínen meghalt. BK határőr őrzető a járőrtárs fegyverét csőre töltötte, hogy ezzel is indokolja a tettét. Három nappal azelőtt döntötte el, hogy megöli, „akit, mint gyanús, hazaárulásra készülő személyt ismert”. Szökést a járőrtárs nem is tervezett, bizonyíték az orvos szakértő, a fegyverszakértő véleménye, a megtartott nyomozási kísérlet és a kihallgatott tanúk vallomásai.

Az alapos kivizsgálás a háttérben rendkívüli eseményeket fedett fel. BK 1961. októberben vonult be. Az elhárító szervek hamar megbízták egy határőr sorkatona figyelésével. Tisztos iskolát végzett, azt követően őrsre került, itt feladatuk kapta SzI figyelését, mert „nevezett hazaárulásra utaló kijelentéseket tett”. Ezek a megállapítások, mint utólag kiderült, az elhangzottak kiforgatásából, félremagyarázásból származtak. Egyik alkalommal, amikor megkérdezte a tartó tisztet, mi a teendője, ha szolgálatban SzI szökni akar, azt a választ kapta, hogy a szabályzat erre az esetre fegyverhasználatot ír elő.

A Katonai Főügyészség kiadta a vádiratot BK-val szemben, ez a dossziében megtalálható. „Vádolom a Btk. 253.§. /1/ bekezdésébe ütköző és a Btk. 253.§. /1/ bekezdése b./ pontja szerint minősülő előre kitervelt módon elkövetett emberölés büntettével.” Az okmány ismételtelen részletesen leírta az eseményeket. 18 tanút és 3 szakértőt idézett meg az ügyész a tárgyalásra.

Első fokon a Győri Katonai Bíróság hozott ítéletet. Az összesen 20 oldalas anyagban több ponton is foglalkozott az állambiztonsági szervek által elkövetett hibákkal. Az ítélet a „vádoltat bűnösnek mondja ki: előre kitervelt módon elkövetett emberölés büntettében és ezért öt /hét/ évi szabadságvesztésre, mint főbüntetésre, lefokozásra, valamint 4 /négy/ évre a közügyektől történő eltiltásra, mint mellékbüntetésre ítéli”.³¹ Az ítéletből további információkhoz juthatunk.

A kőszegi őrs elhárító tisztje DL százados BK-val együttműködési nyilatkozatot, majd jelentéseket íratott. Ez a feladat a határőrt idegesítette, igen rapszodikusán viselkedett. Mint kiderült, még három informátor figyelte a célszemélyt (SzI-t), semmi érdemlegeset nem fedtek fel. A „jobb kint, mint bent”³² kijelentése az utólagos megállapítás szerint a szolgálatra vonatkozott, a benti, őrsön folytatott gazdasági munkával, konyhai mosogatóssal kapcsolatban, nem pedig kiszökésre. Ezt forgatta ki a tartótiszt.

A szökés esetén teendőkre a következő választ kapta: „igen, nyugodtan használjon fegyvert, de ha már használja, azt akként tegye, hogy az, aki ellen fegyvert használ,

²⁹ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 7. folyószám, „Mellékelve megküldöm SzI határőr elleni fegyverhasználatról szóló kivizsgáló jelentést”. 1962. 12. 20.

³⁰ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 7. folyószám, „Határozat nyomozás megtagadásáról”. Katonai Főügyészség, 1963. 02. 08.

³¹ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 7. folyószám, Győri Katonai Bíróság ítélete.

³² MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 7. folyószám, Győri Katonai Bíróság ítélete.

többet ne tudjon szólni.”³³ Mint a kivizsgálás megállapította, ez a gondolat az őrsön is elterjedt volt, a tisztek is gyakran hangoztatták. Közben cserélődött az elhárítótiszt. Az elhárító munkát szabálytalanul adták át, sem az informátorok, sem az okmányok esetében nem volt átadás-átvétel. Az új tiszt nem tájékozódott megfelelően, nem beszélt az érintettekkel. Szi-t nem csak három informátor figyelte, az elhárítótiszt neveket adott az őrsparancsnoknak, hogy azokkal, lényegében az informátorokkal vezényelje szolgálatba Szi-t. Egyikük provokatív módon kiszökekről beszélt, amit Szi jelentett a parancsnoknak, és kérte, hogy ne osszák be vele szolgálatba. Ez a jelzés is következmények nélkül maradt. A vádlott bűnösnek érezte magát, őszinte, feltáró vallomást tett.

Másodfokon a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága tárgyalta az ügyet. Helybenhagyta az első fokon eljáró Győri Katonai Bíróság döntését, egy módosítással „a lefokozás mellékbüntetés külön kimondását mellőzi”, „a Btk. 48. § /3/ bekezdése szerint a közügyektől eltiltott elveszti katonai rendfokozatát”.³⁴

Az események tanulságait meglepő módon a legfőbb ügyész helyettesének ötoldalas „Feljegyzés”-e foglalja össze, ez az iratgyűjtőben olvasható. „A nyomozás során a bűncselekmény indítékait és bekövetkezésének körülményeit feltártuk – amit a bírósági tárgyalás mindenképpen megerősített – és ezek alapján néhány figyelemre méltó következtetésre jutottunk.”³⁵

„A bűncselekményt előidéző alapvető okok voltak:

- 1./ Az elhárító munka rossz módszere.
- 2./ A határsértők és a hazaárulók elleni küzdelem teremtette feszültség a személyi állományánál, különösen a nyugati határszakaszon.
- 3./ B hőr. őrv. ideges, lobbanékony természete, jellembeli hiányosságai. /Gyenge akarat, befolyásolhatóság, becsvágy stb.”³⁶

„Az elhárító munka rossz módszere a következőkben jelölhető meg:

- 1./ Hibás politikai koncepció,
- 2./ egyoldalúság, a tárgyilagosság hiánya,
- 3./ indokolatlan óvatosságból nagyszámú informátor foglalkoztatása a célszemélyre,
- 4./ provokáció a célszemély irányában,
- 5./ bizalmatlanságkeltés,
- 6./ informátori jelentések ellenőrzésének hiánya,
- 7./ szabályzattal ellentétes eligazítása az informátoroknak,
- 8./ informátorok nevelésének hiánya,
- 9./ az elemi adminisztrációs követelmények figyelmen kívül hagyása,
- 10./ beavatkozás a parancsnoki szolgálatszervezésbe.”³⁷

³³ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 7. folyószám, Győri Katonai Bíróság ítélete.

³⁴ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 7. folyószám, Győri Katonai Bíróság ítélete, Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, ítélet, Katf. I. 0032/1963., 1963. 07. 04.

³⁵ „Feljegyzés BK hőr. őrv. elleni bűnügy néhány tapasztalatáról.” Katonai Főügyészség, 1963. 03. 15. Dr. BGy. ezds. legfőbb ügyész helyettes.

³⁶ „Feljegyzés BK hőr. őrv. elleni bűnügy néhány tapasztalatáról.” Katonai Főügyészség, 1963. 03. 15. Dr. BGy. ezds. legfőbb ügyész helyettes.

³⁷ „Feljegyzés BK hőr. őrv. elleni bűnügy néhány tapasztalatáról.” Katonai Főügyészség, 1963. 03. 15. Dr. BGy. ezds. legfőbb ügyész helyettes.

Külön kifogásolta az ügyészség, hogy

- a határőr jelentette az őrsparancsnoknak, hogy az egyik határőr külföldre szökésről beszélt vele, kérte, ne osszák be vele szolgálatba, de nem lett következménye az elhangzottaknak;
- az elhárítótiszt megjelölt több határőrt, köztük az informátorokat, hogy velük legyen szolgálatban a célszemély, lényegében „belenyúlt” a helyi parancsnok jogkörébe, szolgálatszervezésébe.

Hat szakmai kérdést javasolnak megvizsgálni a határőrségnek, többek között:

- az őrsökön már ne folytassanak ilyen hálózati munkát;
- a kiképzőpontokra összpontosítsanak;
- vizsgálják meg, helyes-e a hálózati munka az őrsökön;
- mérjék fel az elhárítás káderállományát, képesek-e feladataik ellátására;
- a határőrség országos parancsnokára bízzák az elhárító munka szabályozását;
- tekintsék át a fegyverhasználati pontokat, rögzítsék bennük, hogy lehetőleg élve kell elfogni a határsértőt.

Az iratgyűjtő anyagának bemutatását követően szólnunk kell arról, nem tudjuk, hogy az eseményekben érintett tiszteket milyen módon vonták felelősségre. A levéltár egy másik dossziéjában tíz további okmány található a szerencsétlenül járt Szi határőr ügyével kapcsolatban.³⁸ Sírjánál katonai tiszteletadás mellett emlékkövet avattak, koszorúzást tartottak. A dokumentumok között olvashatók az elmondott beszédek és édesapjának a miniszterhez írott levele, abban kéri fia gyilkosának felelősségre vonását.

Csoportfőnökségi vélemény egy ügyvel kapcsolatban

Az 1963-as évből három iratgyűjtő négy katona kiszökésével foglalkozik, ahol szokatlan módon az okmányok között megtalálható a Belügyminisztérium III/IV. Csoportfőnökség csoportfőnökének jelentése. Érdekes néhány percig átgondolni az általa leírtakat, bár túl sok információ nem szerepel bennük, inkább csak a korábbi határőrségi jelentéseket ismétli.

Az egyik esetben Szakonyfaluból szökött ki 1963. június 2-án két fő járőr.³⁹ Az elkövetés módszerére jellemző, hogy a nyomsaávnál hagyták fegyverüket és a lőszeret. Ez gyakori megoldás volt, más elbírálás alá esett a Btk. szerint, ha nem fegyveresen követték el a külföldre szökést. A túloldalon jelentkeztek a mogersdorfi csendőrőrsön.

Itt található még egy ügyészségi határozat: „... ellen, a Btk. 313.§ /16 bek.-be ütköző és a /2/ bek. c./ alpontja szerint minősülő szolgálati ténykedés felhasználásával elkövetett külföldre szökés büntette miatt indított bűnügyben a Be. 130.§. /16 bek. alapján a nyomozást felfüggesztem.”⁴⁰ „Mivel TJ volt hőr. és HL volt hőr. jelenleg Ausztriában ismeretlen

³⁸ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 11. sz. doboz III./4 tárgykör 68. folyószám, „Feljegyzés a vértescsai temetőben – Szi határőr sírjánál – 1963. augusztus 11-én megtartott síremlékkö avatás végrehajtásáról”.

³⁹ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III./tárgykör 11. folyószám, „Tárgy: TJ és HL határőrök külföldre szökéséről”. 1963. 06. 05.

⁴⁰ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III./tárgykör 11. folyószám, „Tárgy: TJ és HL határőrök külföldre szökéséről”. 1963. 06. 05; Győri Katonai Ügyészség, „Határozat”, 1963. 06. 27.

helyen tartózkodik, ezért a további nyomozást nevezettek előkerüléséig a bizonyítékok biztosítása mellett fel kellett függesztenem.⁴¹ Az ügyészség a határozatban megállapítja, hogy a parancsnoki állományt az esemény bekövetkezéséért felelősség nem terheli. A másik külföldre szökés az ólmodi őrsön következett be 1963. június 24-én egy TE nevű határőr részéről, aki viszont fegyveresen ment ki.⁴²

A harmadik eset, amikor VL határőr 1963. június 17-én mint járőrparancsnok a pornóapáti őrsről fegyver nélkül Ausztriába szökött, azért is érdekes, mert a határőrség Központi Elhárító Alosztály vezetőjével vizsgálták a cselekményt.⁴³ Ez utóbbi dossziében is található egy „Jelentés” nevű okmány a csoportfőnök aláírásával.⁴⁴ Az előző két anyaghoz hasonlóan megismétli a határőrségi felterjesztésből már ismert adatokat, majd több érdekes észrevételt tesz. Írja, hogy a külföldre szökések okát nem tudjuk megállapítani. Ez egyébként nem minden esetben felel meg a valóságnak. Felveti, hogy ellenőrizni kellene a kiszökötteket Ausztriában, hol tartózkodnak stb. Javasolja, hogy hivatalosan kérjük a kiadatását a legutoljára kiszökött személynek. „Javasolom továbbá megfontolni, hogy VL volt hőr-t a Külügyminisztériumon keresztül, mint közönséges bűncselekményt elkövetett személyt meg kellene kísérelni visszakérni. Véleményem szerint ez semmiféle rizikóval számunkra nem jár. Olyan jegyzőkönyveket lehet felvenni, amellyel bizonyítani lehet, hogy közönséges bűncselekményt /lopás/ követett el.”⁴⁵

A jelentés címzettje többek között, a BM miniszterhelyettes és a határőrség országos parancsnoka. Elgondolkodtató, miért pont ezt a katonát kívánja visszaszerezni a III/IV-es csoportfőnök? A másik két kiszökéshez is írt „Jelentés”-t, de kiadatás fel sem merült, akár a többi összesen jó száz alkalommal. Miért a határőrség Központi Elhárító Alosztály vezetőjével vizsgálták bizottságilag a kiszökést? Eddig ez a munkakör még nem aktivizálta magát a kivizsgálások során, legalábbis a levéltári anyagokban. És a javasolt módszer sem utolsó: „mint közönséges bűncselekményt elkövetett személyt meg kellene kísérelni visszakérni.” A határőrségi jelentés nem tud arról, hogy közönséges bűncselekményt követett volna el, ilyen esetben nem is szolgálhat a határőrségnél. Továbbá az „Olyan jegyzőkönyveket lehet felvenni, amellyel bizonyítani lehet” mondat szerint ekkor még nincs bizonyíték.

A csoportfőnöknek tudnia kellett, hogy ilyen kiadási okmányok az ügyészség és a bíróság útján készülnek, és ezek bemutatását egy kiadási kérelem esetén az osztrák szervek elvárják, nekik hivatalosan meg kell küldeni. Nem csodálkozom, ha az olvasó kicsit értetlenül olvassa a sorokat. Én magam is meglepetten állok e hamvában holt kezdeményezés előtt. A csoportfőnöknek, már csak a beosztása miatt is tudnia kellett, hogy Magyarország egy alkalommal már hivatalosan kérte kiszökött határőr sorkatona kiadatását Ausztriától. PH határőr 1957. június 15-én agyonlőtte járőrparancsnokát és hazaárulást követett el. Az ügy éveken keresztül húzódott, eredmény nélkül, annak ellenére, hogy

⁴¹ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III./tárgykör 11. folyószám, „Tárgy: TJ és HL határőrök külföldre szökéséről”. 1963. 06. 05; Győri Katonai Ügyészség, „Határozat”, 1963. 06. 27.

⁴² MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. tárgykör 12. folyószám, „Jelentés. TE volt hőr. külföldre szökése”. 1963. 06. 26.

⁴³ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III./tárgykör 13. folyószám, „Jelentés. VL volt hőr. külföldre szökése”. 1963. 06. 20.

⁴⁴ „Jelentés” 1963. 06. 26. Fejrész: „Belügyminisztérium III/IV. Csfség.”, aláírta KL r. ezds. III/IV. Csoportfőnök. „Tárgy: VL hőr. külföldre szökéséről.”

⁴⁵ „Jelentés” 1963. 06. 26. Fejrész: „Belügyminisztérium III/IV. Csfség.”, aláírta KL r. ezds. III/IV. Csoportfőnök. „Tárgy: VL hőr. külföldre szökéséről.”

e korábbi esetben egyértelmű gyilkosságról volt szó. Akkor a Külügyminisztérium pontosan megmondta, mi szükséges a kiadatási eljárás megindításához. Az alábbiakat írták:

„A kiadatási kérelemnek az osztrák hatóságokhoz való mielőbbi továbbítása érdekében a fentiek alapján kérem, hogy az ügyben az átiratában közölt tényállás leírásával és gyanúsított személyi adatainak közlésével sürgősen tegye meg a feljelentést az ügyészségen. A feljelentés alapján az ügyész a Bp.⁴⁶ 235 §-a alapján indítványt tesz a bíróságnál az elfogatóparancs kibocsátására, amelyet a bíróság az igazságügyminisztérium útján a gyilkossággal és hazaárulással terhelt PH kiadatásának az osztrák hatóságoknál való eszközlése végett juttat el a Külügyminisztériumhoz.”⁴⁷

Tehát szó nincs „jegyzőkönyveket lehet felvenni” szituációról, amint azt a csoportfőnök írta.

Saját operatív munkás szökése

Az irattartóban egyetlen anyag található, az országos parancsnok miniszterhelyetteshez felterjesztett jelentése.⁴⁸ Egészen bizonyosan komoly kivizsgálás lehetett az esemény jellege miatt, de itt nem szerepelnek az okmányai. 1962. május 8-án LB őrmester, a II/9. osztály beosztottja Hegyeshalom közüti átkelőhelyre érkezett motorkerékpárral. VB alhadnagy vezette az átkelőt, akinek gratulált az előléptetéséhez, látásból ismerték egymást. Előadott egy fedősztorit, hogy egy német személyt vár, aki az informátora. Az alhadnagy a munkáját intézte, ő pedig bóklászott az átkelőhelyen. Hirtelen pisztollyal megtámadta a kint lévő szolgálatot, lövöldözés kezdődött, majd LB kijutott Ausztriába. Egy határőr a jobb vállán megesbesült, egynek a nyakánál átlötte a gallérját. Ezt követően az osztrák hivatalos szervek helyszíneltek a túloldalon. A helyiek több szolgálati hibát is elkövettek. Utasítás szerint a határ melletti 50 m-es sávba a felderítő és az operatív állomány csak operációs szolgálati jeggyel és nyílt paranccsal léphetett be. Ezt nem ellenőrizte az alhadnagy, megelégedett a futólagos ismerettséggel. Az átkelőhelyen engedély nélkül nyilvánvalóan senki sem mozoghatott szabadon. A jelentés készítőjének feltételezése, hogy nyugati részről be volt szervezve.

A vélhetőleg nyugatról beszervezett LB ügye azzal, hogy menekülése közben átugrott a határsorompón és kijutott Ausztriába, még nem ért véget. Ellenkezőleg, a két ország közötti levelezést, diplomáciai, úgynevezett szóbeli jegyzékváltást⁴⁹ indított el, amelyhez a határőrség is kénytelen volt csatlakozni. Ezzel kapcsolatban a levéltár egy másik

⁴⁶ Büntető perrendtartás.

⁴⁷ MNL OL HOP XIX-B-10 1961. év 7. sz doboz III/1. tárgykör 37. folyószám, „Tárgy: PH kiadatási ügye”. 1961. 06. 02.

⁴⁸ MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 13. sz doboz IV/10. tárgykör 101. folyószám, „Tárgy: A BM II/9 osztály beosztottjának külföldre szökése”. 1962. 05. 09.

⁴⁹ Szóbeli jegyzék: hivatalnak hivatalhoz intézett, megszólítást és aláírást nem tartalmazó, írásos diplomáciai jegyzéke. *Magyar Értelmező Kéziszótár* 1975, 1300.

Sok félreértés alapja a „szóbeli” jegyzék elnevezése, ugyanis ezt is mindig írásban készítik és adják át. Az írásbeli jegyzéktől az különbözteti meg, hogy harmadik személyben fogalmazzák, és nem írják alá, hanem az arra illetékes személy – nagykövet, ügyvivő – csak a szignójával (rövidített, olvashatatlan kézjeggyével) látja el a képviselőt körbélyegzője mellett. A szóbeli jegyzék udvariassági bevezetőből, érdemi részből és udvariassági záradékból áll. Átadhatják személyesen, vagy küldhetik kézbesítővel, postán is. A szóbeli jegyzékek formai jegyeit viselik a közös jegyzékek és a körjegyzékek is.

dossziájában további tizenegy különböző okmány található.⁵⁰ Az Osztrák Köztársaság diplomáciai úton, szóbeli jegyzék formájában tiltakozott, hasonló módon küldte meg válaszat a Külügyminisztérium, amelyhez a határőrség szolgáltatott adatokat.

Az osztrák jegyzék az átlövéseket panaszolja fel, hiszen a hazaáruló pisztolyból tüzet nyitott az átkelőhelyen szolgálatot teljesítőkre, és ekkor géppisztollyal lőttek rá. „Magyar területen nem történhet fegyverhasználat, ha annak veszélye áll fenn, hogy általa osztrák felségterület megsértése történik.” „Meg kell állapítani továbbá, hogy Ausztria a Nemzetközi Menekültügyi Konvenció értelmében fenntartja magának azt a jogot, hogy politikai menekülteknek menedékjogot adjon”⁵¹ – írják az osztrákok. Lényegében mindkét mondat helytálló, átlőni nemzetközi jogilag tilos, és Ausztria nem is fogja visszaadni a menekülteket, többek között a konvencióra tekintettel. Három német nyelvű vázlat tartozik az egyik osztrák szóbeli jegyzékhez, amelyek a magyar katonák fegyverhasználatának lóirányát mutatják. Egyértelműen átlövést jeleznek, a vázlaton a burgenlandi biztonsági igazgatóság fejrészével.

Három helyen mutatják a lövedékek becsapódását, 16, (5 becsapódás), 30 (1 becsapódás) és 51 (2 becsapódás) méterre az államhatártól, osztrák területen. A rajzon jelzik a határsértő által eldobott pisztoly helyét, annak menekülési útvonalát és egy gödröt, amelybe belefeküdt, fedezéket keresve. Teljesen nyilvánvaló, lőttek rá, amikor elérte a határvonalat, ez pedig csak átlövést jelenthet. Az is nyilvánvaló, hogy ezt az oda-vissza folyó diplomáciai pontgyűjtő versenyben a magyar fél nem fogja beismerni.

A határőrség a Külügyminisztériumnak írja: LB szökésekor lövöldözés volt. Pisztoly-lövessel két határőrt eltalált. „Amikor L a sorompót átugorva a tüzelést befejezte, attól kezdve magyar részről sem esett több lövés.”⁵² Vagyis nem azt írják, hogy nem lőttünk át, hanem azt, hogy abbahagyták a tüzelést. A határőrség nem ért egyet az osztrák jegyzék szövegével.

A magyar szóbeli jegyzék viszont szerintem reális: „A magyar határőr viszont tüzelése ezek szerint a szóbeli jegyzék állításával ellentétben nem osztrák felségterület elleni fegyverhasználat, hanem a megtámadott magyar határőr által magyar területen, jogos önvédelme során alkalmazott fegyverhasználat volt.”⁵³ Ez viszont megállja a helyét az önvédelemről.

Az 1960-ban bekövetkezett történések között szerepel MI határőr esete, aki január 27-én a csornai kerület Bécsi úti őrséről szökött ki Ausztriába géppisztollyal, 1 db dobtárral, őrs őrszem szolgálatból. Amikor a műszaki záron áthaladt, a fagyott talajban nem robbant fel alatta az akna. Az országos parancsnokság bizottsága vizsgálta a körülményeket. Megállapításuk szerint lelki válság miatt követhette el a hazaárulást. Az elhárító szervek informátora volt. „Az Ő jelentése alapján egy BI nevű határőrt 6 hónapra ítélték el. Ezáltal

⁵⁰ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 12. sz. doboz IV./1-8 tárgykör 9. folyószám, „Tárgy: Átlövés a határon”. 1962. 07. 20.

⁵¹ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 12. sz. doboz IV./1-8 tárgykör 9. folyószám, „Tárgy: Átlövés a határon”. 1962. 07. 20. „Jegyzék”, „A Magyar Népköztársaság Külügyminisztériumának”. Száma: 31/63. 1963. 01. 21., magyar nyelvű fordítás.

⁵² MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 12. sz. doboz IV./1-8 tárgykör 9. folyószám, „Tárgy: Átlövés a határon”. 1962. 07. 20.

⁵³ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 12. sz. doboz IV./1-8 tárgykör 9. folyószám, „Szóbeli jegyzék”, Magyar Külügyminisztérium. 1962. 10. 11.

keletkezett problémája indította a hazaárulás elkövetésére.⁵⁴ E szerint a rendszerben egyfajta „utógondozásnak”, utánkövetésnek is jelentős szerepe lehetett volna.

Objektumon belül elkövetett erőszakos cselekmények

Az objektumokon belül bekövetkezett, fegyverrel elkövetett erőszakos cselekményekről igen kevés anyag áll a rendelkezésünkre, és azok is gyakran hiányosak. Teljesen véletlenül, egy más tárgyú levélben, amelyben az akkori országos parancsnok, Valencsák ezredes, egy fegyveres sérülés kivizsgálási módját kifogásolja, felveti, hogy nincs megfelelő rend a kerületnél, utal egy esetre: „ZL volt áv. hőr. a fegyverraktárt feltörve- fegyvereket tudott kivinni az ór szeme láttára s utána több társával hazaárulást követett el Ausztriába.”⁵⁵ Az eseménynek más nyoma az okmányok között nincs, pedig egész biztosan vastag dosszié születhetett a kivizsgálás folyamán. Érdekes lenne tudni, mit takar a „több társával” kifejezés, és miként tudott a határőr Győrből a szállító századtól fegyveresen kijutni Ausztriába.

Egy másik eseményről több adattal rendelkezünk. 1963. szeptember 1-jén zajlott, és súlyos állambiztonsági, valamint katonai vezetési tanulságai vannak.⁵⁶ Ezen a napon két határőr sorkatona, tisztesek, a csornai kerület tartalék századától, közülük az egyik NM őrvezető, század szolgálatvezető, kimaradásra mentek. Az egyik szórakozóhelyen további katonákkal és a század parancsnokával, BI hadnaggyal találkoztak. Záróráig a kocsmában, majd azt követően az utcán együtt ittak, és hajnali négyre mentek be a laktanyába. A századparancsnok politikai helyettese, szintén egy sorkatona tisztes, váratlanul bement a parancsnok irodájába, és a hadnaggyal ott találta NM őrvezetőt, aki egy Kalasnyikovval, 30 db lőszerrel és 3 db kézigránáttal felfegyverkezve éppen a parancsnokát fenyegette, hogy olyat, tesz, amire mindenki emlékezni fog. Többek között a kézigránátokkal felrobbantja a csapatügyeletet, a hadműveletet és a telefonközpont irodákat. A veszekedést meghallotta a napos katona, riasztotta az ügyeletet, és fegyveresen próbáltak a helyszínre menni. A lépések zajára N őrvezető lövöldözni kezdett, agyonlőtt egy mási katonát, kidobta a három kézigránátot a folyosóra, amitől még egy katona megsebesült, majd agyonlőtte magát. A szerencsétlenség betetőzéseként az irodából kilépő hadnagyot tévedésből az egyik katona agyonlőtte.

NM több búcsúlevelet hagyott a szekrényében, ezek nem szerepelnek a dossziében, tartalmukról nem írnak a jelentésben. Őróla, amit megtudhatunk, hogy 1957-ben határsértést kísérelt meg, de a határon elfogták. 1961. októberben vonult be a határőrséghez sorkatonai szolgálatra. A mexikópusztai őrsre vezényelték. Amikor kiderült a határsértési kísérlet esete, biztonsági okokból behelyezték a tartalék századhoz. Itt század szolgálatvezető lett, tehát egyáltalán nem bántak rosszul vele. 2000 Ft értékű anyagihiánya keletkezett.

⁵⁴ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 9. sz. doboz III./1-2 tárgykör 27. folyószám, „Összefoglaló és részletes jelentések 1960. évben elkövetett hazaárulásokról és hazaárulási kísérletekről”. 1963. 01. 05.

⁵⁵ MNL OL HOP XIX-B-10 1956. év 10. sz. doboz III/3-4. tárgykör 117. folyószám, „Országos parancsnoki levél”. 1956. 07. 11.

⁵⁶ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 11. sz. doboz III./4. tárgykör 85. folyószám, „Jelentés”, „Tárgy: NM volt határőr őrv. öngyilkosságáról”. Csorna, 1963. 09. 01. Okmány fejrésze: „Belügyminisztérium III/IV. Csfség. 4. Osztály.”

Sajnos a kevés rendelkezésre álló információból nem tudunk megbízható következtetéseket levonni helyzetre, okokra. Annyi biztos, hogy a bevonulás előtti biztonsági ellenőrzés hibázott. A szolgálati helyen a századparancsnok egy hadnagy (aki a beosztott sorkatonákkal iszik hajnalig), helyettese egy sor tiszt, ami nagy tisztihányra és vezetési problémákra utal. Ezután pedig megjelenik a parancsnoki irodában egy katona hajnali négy órakor Kalasnyikovval, lőszerrel, kézigránáttal. Arról, hogy miként jutott hozzá, nem szól az irodalom. Dr. Vincze Lukács alezredes, katonai főügyész vezette a kivizsgálást, de ehhez kapcsolódó anyag nincs a dobozban, csupán a helyszínen készített fényképek a robbanás- és lövésnyomokkal, holttestekkel.⁵⁷

Érdekes egy kapcsolódó jelentés szövege. „Az 1. határőrkerületnél [...] előidézett rendkívüli esemény után – kérésünkre – a Győr – Sopron – megyei Politikai Nyomozó Osztály »K« – ellenőrzést vezetett be a csornai helyőrségre.”⁵⁸ Azaz többek között a Csornához kapcsolódó civil és katonai levelezést ellenőrzés alá vonták. Több nevet is megad az anyag, akiknek elolvasták a postai küldeményeit. A lövöldözést természetesen a városban nem sikerült titokban tartani. Hírét még a katonák is terjesztették, fantasztikus számok keringtek a köztudatban halottakról és sebesültekről. Az elhunyt századparancsnokot szülőfalujában temették el, a költségeket a határőrség biztosította. Nem kapott katonai tiszteletadással zajló búcsúztatást, az esemény minden zavaró körülmény nélkül zajlott le.⁵⁹

Zárogondolatok

Az 1950-es évek utolsó három évében és az 1960-as évek elején állambiztonsági szempontból a legnagyobb gondot a határőr katonák külföldre szökése, szakmai nyelven hazárúlása jelentette. Alapvetően sorkatonákról van szó, de néhány hivatásos is elkövette ezt a bűncselekményt. Természetesen minden fegyveres szerv üldözi a tagjai szökési cselekményeit. Az esetszámok olyan magasra emelkedtek, és kilátás sem volt a csökkenésükre, hogy végül az MSZMP Politikai Bizottsága is napirendjére tűzte a viszonyok értékelését. Részben ez lehetett az oka a határőrség országos parancsnoka és politikai csoportfőnöke leváltásának, amelyhez a politikai bizottság az 1960. augusztus 9-ei ülésén járult hozzá.

A külföldre szökések ellen több vonalon próbált fellépni a határőrség. Nagy reményt fektettek az úgynevezett politikai munkába, a katonák hazafias nevelésébe, a párt és KISZ-szervezetek mozgósító erejébe. Külön vonal volt a parancsnoki tevékenység, amely az alsóbb szintű beosztott tisztek feladata lett. Az általános rend, a rezsimitézkedések, az ellenőrző tevékenység útján kellett hatnia.

Publikációnk témájához legközelebb az elhárító munka, a katonák kiválasztása, rejtett ellenőrzése, informátorok alkalmazása áll. A határőrségnél felderítő és elhárító

⁵⁷ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 11. sz. doboz III./4. tárgykör 85. folyószám, Katonai Főügyészség fényképei a helyszínről. „A BM Határőrség Csorna Pf. 04177 alakulatnál 1963. szeptember 1-én történt rendkívüli esemény helyszínéről készült fényképfelvételek.”

⁵⁸ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 11. sz. doboz III./4. tárgykör 85. folyószám, „Jelentés az 1. határőrkerületnél történt rendkívüli eseménnyel kapcsolatos fecsegésről”. 1963. 09. 13. Aláírta KL ezds. csoportfőnök. Okmányfejreze: „Belügyminisztérium. III/IV. Csfség.”

⁵⁹ MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 11. sz. doboz III./4. tárgykör 92. folyószám, „Tárgy: Bl elhalt hór. hdgy. temetésével kapcsolatos jelentés felterjesztése”. 1963. 09. 13.

szervek működtek. Anélkül, hogy végleges megállapítást tennék, meglehetősen vegyes eredménnyel.

Az állambiztonsági propagandáról lásd Deák József cikkét.⁶⁰ Minden külföldre szökést bizottságilag vizsgálták ki, törekedve az okok feltárására. A kivizsgálás egyik meghatározó résztvevője lett a katonai ügyészség képviselője. Ő egyben elvileg garancia volt arra, hogy nem seprik a hibákat a szőnyeg alá, reálisak lesznek a megállapítások, lévén egy külső szerv képviselője. Az elhárító tevékenység fedettsége, rejtettsége egyben nehezen engedett betekintést az esetleg elkövetett szakmai hibákba. Azok csak a bekövetkezett súlyosabb események esetén kerülhettek a felszínre. Azt is látnunk kell, hogy a tisztek viszonylag gyenge szakmai felkészültsége szintén akadályozta az előrelépést. Ugyanakkor a nyugati államhatáron a legproblémásabb, legnehezebben ellátható munkakörökben, azaz az őrsőkön, folyamatos volt a 20%-os tiszthiány.

Felhasznált irodalom

- AMACZI Viktor – ÁCS Tibor (1995): *Hadtudományi lexikon*. Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság.
- BODA József főszerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- DEÁK József (2013): Az állambiztonsági propagandától a nemzetbiztonságig a Belügyi Szemlében megjelentek tükrében. *Rendvédelem*, 2(3), 15–22. Online: https://bm-tt.hu/wp-content/uploads/2022/02/2013_3.pdf
- DEÁK József (2021): A Belügyi Szemle és jogelődei a közpolitika és a rendészettudomány szolgálatában (1953–1990). In SZABÓ Csaba – MOLNÁR Dániel (szerk.): *Studia Doctorandorum Alumnae I*. Válogatás a DOSz Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból I. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 327–585.
- Magyar Értelmező Kéziszótár* (1975). Budapest: Akadémiai.

Levéltári források

- MNL OL HOP XIX-B-10 1956. év 10. sz. doboz III/3-4. tárgykör 117. folyószám, „Országos parancsnoki levél”. 1956. 07. 11.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1957. év 14. sz. doboz III/2-4. tárgykör, 363. folyószám, „Jelentés. Hazaárulásról kimutatás”. 1957. 09. 17.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1957. év 17. sz. doboz IV/10. tárgykör, 151. folyószám, „Jelentés a határőrség helyzetéről”. 1957. 07. 13.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1961. év 7. sz. doboz III/1. tárgykör 37. folyószám, „Tárgy: PH kiadati ügye”. 1961. 06. 02.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 8. sz. doboz III/1. tárgykör 18. folyószám, „Tárgy: Jelentés az 1. határőr kerület miklósmajori őrsén történt hazaárulási kísérletről”. 1962. 03. 17.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 38. folyószám, „Tárgy: LJ hór. ftörm. hazaárulása”. 1962. 08. 30.

⁶⁰ DEÁK 2013.

- MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 10. sz. doboz III/3-4. tárgykör 79. folyószám, „Tárgy: PGy volt hőr. hazaárulás kísérlete közbeni fegyverhasználattal való megsemmisítése”. 1962. 02. 17.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 9. sz. doboz III/1-2. tárgykör 39. folyószám, „Ügyiratok L ftórm”.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 10. sz. doboz III/3-4. tárgykör 97. folyószám, „Tárgy: Eredményes fegyverhasználat végrehajtása a nagyecenki őrsön”. 1960. 07. 16.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 10. sz. doboz III/3-4. tárgykör 114. folyószám, „Tárgy: KS volt határőr hazaárulás kísérlet közbeni fegyverhasználattal való megsemmisítése”.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1962. év 13. sz. doboz IV/10. tárgykör 101. folyószám, „Tárgy: A BM II/9 osztály beosztottjának külföldre szökése”. 1962. 05. 09.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz II./ tárgykör 2. folyószám, „Jelentés a BM Határőrség személyi állományának helyzetéről”.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 7. folyószám, „Tárgy: SzI hőr. fegyverhasználat által való elhalálozásáról”. 1962. 12. 18.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 11. folyószám, „Tárgy: TJ és HL határőrök külföldre szökéséről”. 1963. 06. 05.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 12. folyószám, „Jelentés. TE volt hőr. külföldre szökése”. 1963. 06. 26.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 13. folyószám, „Jelentés. VL volt hőr. külföldre szökése”. 1963. 06. 20.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 8. sz. doboz III. / tárgykör 15. folyószám, „Tárgy: HI volt határőr hazaárulása”. 1963. 08. 09.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 9. sz. doboz III./1-2 tárgykör 24. folyószám, „Tárgy: Hazaárulásról kivizsgáló jelentés”. 1963. 12. 20.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 9. sz. doboz III./1-2 tárgykör 27. folyószám, „Összefoglaló és részletes jelentések 1960. évben elkövetett hazaárulásokról és hazaárulási kísérletekről”. 1963. 01. 05.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 11. sz. doboz III./4 tárgykör 68. folyószám, „Feljegyzés a vértessacsi temetőben – SzI határőr sírjánál – 1963. augusztus 11-én megtartott síremlék avatás végrehajtásáról”.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 11. sz. doboz III./4 tárgykör 85. folyószám, „Jelentés”. „Tárgy: NM volt határőr őrv. öngyilkosságáról.” Csorna, 1963. 09. 01. Okmány fejrése: „Belügyminisztérium III/IV. Csfég. 4. Osztály.”
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 11. sz. doboz III./4 tárgykör 92. folyószám, „Tárgy: BI elhalt hőr. hdgy. temetésével kapcsolatos jelentés felterjesztése”. 1963. 09. 13.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1963. év 12. sz. doboz IV./1-8 tárgykör 9. folyószám, „Tárgy: Átlövés a határon”. 1962. 07. 20.

Ollári Viktor¹

A technológiai szingularitás egyes biztonsági kihívásai

Certain Security Issues of the Technological Singularity

A 21. század második évtizedére a mindennapi életünket átszövő infokommunikáció kínálta lehetőségek mellett a vonatkozó kihívások száma is jelentősen megnövekedett, új – gazdasági és a biztonság más szféráit érintő – frontot nyitva az államok közötti versengésekben. A hardvertechnológia fejlődése a 2010-es években új lendületet adott a mesterséges intelligencia (MI) alap- és alkalmazott kutatásoknak, az MI-alkalmazások intenzív terjedésének. 2022 a nagy nyelvi modellek (Large Language Model, LLM) terén hozott figyelemre méltó áttörést. Az MI-potenciál, fuzionálva a nagy tömegű, valós idejű adatokat generáló technológiákkal (például IoT) és az információk továbbítását biztosító, tervezetten „mindenhol jelen lévő” infokommunikáció technológiai IKT-megoldásokkal (5G/6G), kézközbe hozta a technológiai szingularitást (TS). Jelen tanulmányban a vonatkozó szakirodalom elemzése útján a TS biztonságunkra gyakorolt egyes hatásait vizsgáltam, rámutatva, hogy a TS viszonylatában elégtelen korunk biztonsági/kibervédelmi megközelítése.

Kulcsszavak: technológiai szingularitás, mesterséges intelligencia, 5G/6G, nemzeti biztonság

The second decade of the 21st century brought the pre-technological singularity (TS) era when ICT solutions infiltrated all the verticals of our lives offering a plethora of possibilities and posing an unpredictable number of challenges. They have been initiating novel – economy, security etc. – frontlines in interstate competition. The new hardware technologies sped up the research of Artificial Intelligence (AI) and the global penetration of AI-based solutions for a tremendous number of use cases. 2022 brought a breakthrough in R&D and the use of Large Language Models (LLMs). The potential embodied in AI, its fusion with massive real-time data generating technologies (IoT) and ubiquitous ICT eco-system (5G/6G) brought the TS in tangible proximity, making

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, e-mail: ollari.viktor@protonmail.com

a profound effect on our world's security. Certain aspects of security issues and the effects of TS are examined in this paper by analysing the relevant literature, illustrating the limitations of the present security/cyber defence approach to TS.

Keywords: *technological singularity, Artificial Intelligence, 5G/6G, national security*

Bevezető

Az emberiség technológiai fejlődése, nagy valószínűséggel, a jelenleg ismert trendek mentén halad majd tovább az elkövetkező évtizedben. Ezért joggal feltételezhető, hogy jelenünk és a közeljövő K+F-eredményeinek – kiemelten az úgynevezett feltörekvő és áttörést hozó és kritikus technológiák – szinergiája megalapozza az „önfejlesztő” ökoszisztémák korszakát, ami már joggal tekinthető a Neumann János által megjövendölt szingularitásnak. Meglátásom szerint a technológiai szingularitás (TS) – leszűkítve a szóba jöhető technológiák körét a ma már elérhetőkre – az alábbi három technológia szimbiózisának eredményeként szökkenhet szárba:

- a mesterséges intelligencia (MI) egyértelműen a TS elemző/tervező/szervező/irányító szegmensét képezi;
- az újgenerációs infokommunikációs megoldások, amelyek alatt az 5G és annak utódgenerációs (6G) ökoszisztémáit értem, amelyek
  - a szabványaikban foglaltan széles körű lefedettség mellett biztosítanak kiemelkedően gyors, nagy tömegű adatátvitelt, exponenciálisan növekvő számú felkapcsolódó eszköz számára;
  - alapját képezik az MI és az adatgyűjtő/feladat-végrehajtó ökoszisztéma közti stabil, nagy sebességű adatáramlásnak;
- a dolgok internete (IoT-) megoldások biztosítják az MI irányító „szerepkörében” kiadott utasításainak végrehajtását, illetve generálják (egyebek mellett) az MI elemző/tervező funkcióit támogató, folyamatosan frissülő, valós idejű adatfolyamok sokaságát.

Az általam TS-triádként említett MI – 5G/6G – IoT egyes kiber- és nemzetbiztonsági jellemzőivel számos szakértő foglalkozott részletesen. A vonatkozó szakirodalom, valamint hazai és nemzetközi szabályozók megvizsgálása, elemzése révén igazolni kívánom, hogy korunk biztonsági / kibervédelmi megközelítése nem elégséges a TS kockázatainak hatékony kezeléséhez. Céлом a TS biztonságunkra gyakorolt lehetséges hatásainak felvázolása, még ha ezzel szembe is megyek Vernor Vinge (1993) megállapításával, amely szerint a TS alapvetően változtatja meg jövőnk alakulásának feltételrendszerét, így meglévő ismereteinkre csak mérsékelten alapozhatunk.

Technológiai szingularitás

Neumann János szerint a technológiai fejlődés szükségszerűen elér egy olyan pontot, amelynél a technológiák szinergiája paradigmaváltást indukál, amelyet követően „az emberi

élet, ahogyan azt eddig ismertük, nem folytatódhat.”² Vizsgálataim során a megalapozó technológiák szinergiáiban rejlő lehetőségekre utalva, a TS transzhumanizmus³-mentes, az Ipar 4.0/5.0-val összefüggésben vázolt kritériumokkal⁴ összhangban álló meghatározását veszem alapul, amely szerint „az MI egy adott ponton képessé válik ön maga rekurzív fejlesztésére, önmagánál fejlettebb megoldások (gépek/mesterséges entitások) létrehozására”.⁵

A TS-megalapozó EDT-triád

A NATO szakértői csoportja 2020-ban publikált írásában az elsődleges stratégiai célok közé sorolta az MI és újgenerációs IKT-megoldásokat is felölelő EDTk⁶ (feltörekvő és áttörést hozó technológiák) terén megvalósítandó dominanciát a szövetség számára.⁷

Korunk K+F+I-aktivitásai az emberi kreativitás mellett egyre inkább függenek az MI nyújtotta ráfordított idő- és erőforrás-csökkentő támogatásától, az MI pedig akkor képes szolgáltatásainak „javát nyújtani”, amennyiben a megfelelő minőségű és mennyiségű (például IoT-forrásból származó) adat, valamint azok begyűjtését és továbbítását biztosító kommunikációs közeg (5G/6G ökoszisztéma) a rendelkezésére áll. Röviden tekintsük át az érintett technológiák főbb jellemzőit.

IoT

Kiterjesztően értelmezve az IoT meghatározását – minden olyan eszköz, amely képes egymással kommunikálva infrastruktúrát alkotni, hozzáférést biztosítva az egyes infrastruktúra-elemek által generált/gyűjtött adatokhoz és/vagy aktuátorként működni – e kategóriához sorolható az összes, kommunikációs ökoszisztémához csatlakozni, valamint adatgyűjtésre, -létrehozásra vagy -megosztásra képes megoldás.⁸ Azaz minden úgynevezett okoseszköz, környezeti paraméterek elemzését szolgáló megoldás, az okos-ökoszisztémák (-otthon, -város), a sor még hosszan folytatható, hiszen napjaink legtöbb IT-/IKT-eszköze valamilyen szinten az IoT-hoz sorolható. Egyes felmérések szerint 2023-ban 15,14 milliárd IoT-termék üzemelt, az előrejelzések szerint 2030-ban megközelítőleg 30 milliárd lesz mindennapi használatban, amiből 8 milliárdot alkalmaznak üzleti/ipari rendszerekben.⁹ A 6G esetében már számolnak az emberi testen viselt vagy beültetett (például egészségügyi) IoT-eszközökkel is.¹⁰

² ÚLAM 1958: 6.

³ Ember-gép fúzió, az emberi tudat tovább létezése virtuális ökoszisztémákban. KURZWEIL 2014.

⁴ Germany: Industrie 4.0 2017.

⁵ SEEWALD 2022: 94–95.

⁶ MI, autonóm rendszerek, kvantum-, űr- és biotechnológiák, hiperszonikus rendszerek, új anyagok és gyártási eljárások, energia és meghajtás, újgenerációs kommunikációs hálózatok. Lásd REDING–EATON 2020; NATO 2023.

⁷ SÍPOSNÉ KECSKEMÉTHY 2021: 8.

⁸ TÓTH 2023a: 99.

⁹ VAILSHERY 2023.

¹⁰ Lásd RAJASEKARAN 2024.

5G/6G

A szabványalkotók már alapvetően egy, az ipari alkalmazásokat – ide sorolva az IoT-jellegű technológiákat – eredendően támogató kommunikációs technológia megalkotását tűzték ki célul az 5G tervezése során. A kibertér egyre jelentősebb összetevőjeként az újgenerációs mobil IKT-hálózatok „adat-érhálózat” jellegű funkcióval rendelkeznek már ma is, amely szerep a TS-ben kiteljesedik.

Biztonság és architektúra szempontjából kiemelendő, hogy a 3G még alapvetően célhardverekre épülő megoldás volt, a 4G-ben megkezdődött egyes hálózati funkciók informatikai alapokra helyezése, az 5G esetében már alapvetően számoltak a standard (kereskedelmi forgalomban elérhető) IT-hardverek alkalmazásával, mindezt kiegészítve a szoftverizáció és virtualizáció funkcióival. Az 5G és utódgenerációi esetében a nagy pontosságú helymeghatározás, nagy sebességgel és/vagy nagy magasságban mozgó végponti készülékek kiszolgálása is jelentős szerepet kap. Az 5G képességsportfoliója három jellemző felhasználási forgatókönyv köré csoportosítható:¹¹

- nagyszámú felcsatlakoztatott IKT-megoldás (gép-gép és IoT-kommunikáció) kiszolgálása (Massive Machine Type Communications, mMTC);
- nagy sebességű adatátvitel (Enhanced Mobile Broadband, eMBB);
- megbízható, rövid késleltetési idejű kommunikáció (Ultra Reliable Low Latency Communications, uRLLC).

Az 5G esetében távlati cél, a 6G-nél (ITU IMT-2030)¹² elvárás, hogy a szolgáltatás úgyszólván mindenhol jelen legyen. A szabványokban megfogalmazott hálózati topológia kialakítása már az 5G esetében is ennek jegyében történt, alapozva az üvegszálas jeltovábbítási gerinchálózatokra, tervezve a különböző méretű cellák (makro/mikro/piko/femto) integrálásával, megosztott antennarendszerek alkalmazásával stb.¹³ A 6G – az ITU/3GPP/ETSI ajánlások, műszaki leírások szerint – már „születetten inkluzív”, azaz tervez a műholdas¹⁴ és nagymagasságú (18–22 km) platformrendszerek (HAPS),¹⁵ szolgáltatófüggetlen (ad hoc) és a wifi-hálózatok integrálásával.¹⁶ A 3GPP szabvány 18-as verziója – bázisállomások telepítési korlátaira, az elérhető frekvenciatartományokra, a rádiójel terjedésének sajátosságaira, a hálózat energiaigényére stb. tekintettel – már az 5G-nél is vizsgálja az MI alkalmazásának lehetőségeit.¹⁷

Mesterséges intelligencia

Hasonlatosan az emberi intelligenciához, az MI sem rendelkezik globálisan elfogadott definícióval. Az EU MI Rendelete, az OECD definíciójára építve, az MI-t olyan gép alapú

¹¹ TÓTH 2023b.

¹² A Nemzetközi Telekommunikációs Unió (*International Telecommunication Union, ITU*) IMT-2030 néven hivatkozik a következő generációs mobil telekommunikációs technológiára (6G).

¹³ FARKAS 2023: 24.

¹⁴ TÓTH 2023b: 55.

¹⁵ Jellemzően drónokra tervezett bázisállomások.

¹⁶ LIU et al. 2024.

¹⁷ Lásd: www.3gpp.org/ftp/Inbox/Marcoms/3GPP_Poster%20v2.pdf

rendszernek írja le, „amelyet úgy terveztek, hogy különböző szintű autonómiával működjön, és amely explicit vagy implicit célok érdekében képes olyan kimeneteket létrehozni (például előrejelzések, ajánlások, döntések), amelyek befolyásolják a fizikai vagy virtuális környezetet”.¹⁸

A NATO Foundation Defense College szerint az MI

„a gépek azon képessége, hogy adott feladatokhoz kapcsolódóan, bizonyos fokú önállósággal utánozzák az emberi agy problémamegoldó és döntéshozatali folyamatait, nagy mennyiségű információ nagy sebességgel történő feldolgozásával, a (1) szoftverek, (2) algoritmusok és mély neurális hálózatok képességeinek kiaknázásával, valamint egyre növekvő mennyiségű (3) adat (úgynevezett MI Triád) felhasználásával”.¹⁹

Az MI-generációk kapcsán két fő fejlesztési hullámot azonosítanak a kutatók:²⁰

1. „gyenge”/„szűk” MI (ANI) – a napjainkban alkalmazott, strukturált adatkészletek segítségével feltanított, funkcióspecifikus (például adatelemző, -feldolgozó, -azonosító, következtető és döntéstámogató algoritmusok stb.) megoldások;
2. „erős”/„általános” MI (AGI) – például a nagy nyelvi modellek (OpenAI ChatGPT) dinamikus terjedésével és fejlődésével „kézközeli” távolságra kerülő, az emberi intelligencia képességeivel felvértezett, már nem címkézett adatkészletekkel „tanított”, magas szintű absztraháló potenciállal felvértezett algoritmuskomplexumok.

A fentieket kibontva, az MI

- folyamatosan frissülő adatokkal rendelkezik „működési területéről”, valamint a működését befolyásoló egyéb tényezőkről,
  - ezeket biztosítják számára, és/vagy detektálva fizikai és virtuális környezetét begyűjti azokat;
- a rendelkezésére álló adatokat információvá alakítva képes döntéseket hozni, ide sorolva tanulási/önfejlesztő rutinjait is;
- döntései változást generáló folyamatokat indíthatnak el a valós és/vagy a kibertérben.

A harmadik fejlődési lépcső, a mesterséges szuperintelligencia, amely a feltételezések szerint jelentősen meghaladja az emberi intelligenciát.²¹ Ennek eléréséhez nyithat ajtót a nagy nyelvi modellek (LLM) alkalmazása, amelyek felhasználási lehetőségei, szemantikai és szentimentelemző kapacitásaik okán, számtalan egyéb terület mellett kiterjedhetnek a honvédelemre, a rendvédelemre, a kibervédelemre, illetve a tudomány és oktatás világára. Az elmúlt évtizedben, a benne rejlő potenciált felismerve, az üzleti szféra magához vonzotta a tudományos világ kiemelkedő kutatóit, és dominánssá vált az MI K+F+I-ben, megalapozva a technológia globális társadalmi penetrációjának robbanásszerű növekedését. Erősödő trend az MI bevonása az alkotó jellegű kutatásokba

¹⁸ 2021/0106(COD) 5662/24 2024.

¹⁹ BERGER 2021: 4.

²⁰ BÁNKUTY-BALOGH 2022: 104–106.

²¹ KOVÁCS–GURÁLY 2023: 13.

(új antitestek megalkotása, hidrogénfúzió stb.).²² Mindemellett, számos kutató figyelmet az általuk megtestesített veszélyekre.²³

A kibertér és a TS

A TS vonatkozásában a kibertér megkerülhetetlen fogalom, amely az MI-hez hasonlóan nem rendelkezik egységesen elfogadott definícióval. William Gibson vízióiban²⁴ egy az emberiség adatvagyonának menedzselését szolgáló szimulációs mátrixként jelenik meg.

Az ENSZ fogalomtára²⁵ szerint a kibertér „az elektronikus kommunikáció fiktív vagy virtuális környezete, melynek legismertebb megjelenési formája az Internet”. A világszervezet Leszerelési Kutatóintézetének 2023-as tanulmánya,²⁶ illetve a Tallinni kézikönyv²⁷ Kuehl (2009) definícióját idézi, amely szerint a kibertér „az informatikai ökoszisztéma egy az egész bolygóra kiterjedő (globális) tartománya. [...] az infokommunikációs technológiákra épülő, egymástól függő és egymáshoz kapcsolódó hálózatok révén, elektronikai infrastruktúra és az elektromágneses spektrum felhasználásával létrehoz, tárol, módosít, cserél és kiaknáz információkat.”²⁸

Az Európai Unió²⁹ az USA Nemzetbiztonsági Ügynöksége keretén belül működő CNSS³⁰ definícióját vette alapul, amely a kibertert „az információs környezet az egymástól kölcsönösen függő információs rendszer infrastruktúrák – ideértve az Internetet, a telekommunikációs és számítógép hálózatokat, valamint az integrált adatfeldolgozó és -irányító/ellenőrző megoldásokat – globális tartományként” írja le.³¹

A NATO AJP-3.20 doktrínája kiterjesztő jelleggel „összekapcsolt, valamint a sziget jellegűen üzemelő kommunikációs, információtechnológiai vagy egyéb elektronikus rendszereket és hálózatokat, valamint az ezekben tárolt/továbbított/feldolgozott adatokat felölelő tartományként” határozza meg a kibertert. A NATO Kooperatív Kibervédelmi Kiválóságközpontjának szakértői a doktrína háromrétegű – fizikai (hardver), logikai (szoftverek, protokollok, alkalmazások stb.), kiberszemélyiség (felhasználói valós és virtuális entitások)³² – modellel összhangban „összekapcsolt információs rendszerek és a velük interakcióban álló felhasználók időfüggő halmazaként” írják le a kibertert.³³

Az MH Kibervédelmi Szakmai Konceptiójában a kibertér „az elektromágneses spektrum használatával meghatározható, dinamikusan változó tartomány, mely az összekapcsolt hálózatok, eszközök és kiegészítő fizikai infrastruktúrák közötti adatok kezelésére szolgál”.³⁴ A jelenleg hatályos Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia (NKS) szerint a kiber-

²² MASLEJ et al. 2023.

²³ MADIEGA 2023.

²⁴ Burning Chrome, Neuromancer (1982).

²⁵ Lásd: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Resources/Glossary#c>

²⁶ UNIDIR 2023.

²⁷ SCHMITT 2017: 258.

²⁸ KUEHL 2009: 27.

²⁹ Az EU kiberfenyegetésekkel szembeni cselekvési forgatókönyve.

³⁰ Az USA kormányzati szerveinek IKT biztonságiszabályzat-alkotó bizottsága.

³¹ Lásd: www.niap-ccvcs.org/Ref/CNSSI_4009.pdf

³² HAIG 2022: 119.

³³ OTTIS–LORENTS 2010: 267.

³⁴ 60/2013. (IX. 30.) HM utasítás 2. fejezet, 8. pont.

tér „globálisan összekapcsolt, decentralizált, egyre növekvő elektronikus információs rendszerek, valamint ezen rendszereken keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok együttesét jelenti”.³⁵

Az idézett definíciók közös halmazát a kibertér fizikai hálózati szegmense alkotja, rávilágítva arra, hogy aki képes ellenőrizni a hálózat csomópontjait – PC, szerver, okostelefon stb. –, a köztük húzóódo kommunikációs csatornát, az a maga javára fordíthatja az ezeken tárolt/feldolgozott/továbbított információt.³⁶ A kibertér külső (fizikai/földrajzi) határait keresve szembesülhetünk néhány kihívással. Az egyre növekvő számú felhasználó igényeit kiszolgáló, a földi/földközeli IKT-infrastruktúra-elemek száma dinamikusan növekszik, ezzel a kibertér kiterjedését is változtatva. A kibertér legkülső tartománya, kiterjesztően alkalmazva a NATO AJP-3.20-at, a csillagközi tér lehet, köszönhetően a Voyager-1 és Voyager-2 űrszondáknak.

Társadalomföldrajzi megközelítésből, ha nincs jelen tudatos entitás adott időpontban a kibertér vizsgált részén és/vagy nem történik adatgenerálás, -módosulás, -továbbítás vagy -hasznosulás, „akkor és ott” a vizsgált „térész” tekinthető-e a kibertér elemének? Analógiaként alkalmazva Pirisi–Trócsányi (2019) azon megállapítását, amely szerint a térstruktúrák a természeti környezet és az emberi közösségek interakciós ökoszisztémájának dinamikus egymásra hatásából jönnek létre³⁷ igazolható, hogy a kibertér – formája és térszerkezete alapján – dinamikus („organikus”) jellemzőkkel írható le,³⁸ tér és idő szempontjából egyszerre pontszerű és „végtelen”.³⁹ A Pirisi–Trócsányi által vázolt humáncentrikus térértelmezési modell a földrajzi tér részeként ábrázolja a „cseppfolyós” jellegű kibertert, amelyet a felhasználói igények/érdekek pillanatról pillanatra alakítanak.⁴⁰

A fent vázoltak alapján a kibertér kettős minőségű szféraént írható le. Az IKT-infrastruktúrák (elektronikai hadviselés)⁴¹ irányából vizsgálva a kibertér határai viszonylag pontosan megjelölhetőek – az ember alkotta IKT-ökoszisztéma legkülső periferiája. Társadalomföldrajzi megközelítések (valamint a védelmi, nemzetbiztonsági befolyásolási műveletek)⁴² irányából vizsgálódva, az interakciók mennyiségét/minőségét elemezve a kibertér egy organikus, pillanatról pillanatra változó ökoszisztéma, amely egyszerre képezi majd a TS idegi és érhálózatát.

A TS egyes biztonsági kérdései

Mivel a TS hatása várhatóan kiterjed majd az emberi létezés szinte valamennyi síkjára, biztonsági kihívásai/kockázatai igen összetett kérdéskört képeznek, ide sorolva a technológiai fejlődés kényszerét, ami végigkíséri az emberiség történelmét a bronzötövés-technológiától az MI kiaknázásáig.⁴³ Amely közösség figyelmen kívül hagyta környezete jelentős innovációs

³⁵ 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat.

³⁶ ADAMS 2024: 19.

³⁷ PIRISI–TRÓCSÁNYI 2019: 40.

³⁸ KELEMEN 2023: 77.

³⁹ MÉSZÁROS 2001.

⁴⁰ PIRISI–TRÓCSÁNYI 2019: 61–62.

⁴¹ HAIG et al. 2014.

⁴² HAIG 2018: 180.

⁴³ SCHMIDT 2023: 41.

áramlatait, annak nyomásgyakorló képessége erodálódott és geopolitikai, geoökonómiai hátrányba került. Kommunikációra épülő világunkban a „fejlődési kényszer” példajaként említhető a „célközönség gondolatainak, véleményének átalakítására, valamint meggyőzésére, esetleg manipulálására” hangsúlyt fektető adaptív információs fölény (AIF) elérését biztosító ismeretek, eljárások és technológiák birtoklása,⁴⁴ mivel a TS-triád szimbiózisa az AIF folyamatosan növekvő hatékonyságú, új eljárásainak automatikus kidolgozását biztosíthatja; amely állam „nem kíván” élni e lehetőséggel, bizonyosan hátrányba kerül.

Elméleti megközelítés

A biztonsági jelentését vizsgálva, a *Közszolgálati online lexikon* szerint a biztonság „egyrészt a veszély és fenyegetések hiányát, másrészt a veszély és a fenyegetések elhárításának képességét jelenti”. A „tér” meghatározó jellegét szem előtt tartva, a biztonság egy érzet, amelynek milyenségét meghatározza, hogy az egyén mely társadalom, kultúra vagy szubkultúra részese, mivel a „biztonság” teljesen mást jelent egy budapesti, fokvárosi vagy jeruzsálemi lakos számára.

A koppenhágai iskola öt szektoron (katonai, politikai, társadalmi, gazdasági, környezeti) keresztül értelmezi a biztonságot. A katonai szektor jeleníti meg az állam azon feladatait, amelyek a területének és lakosságának védelmét célozzák, és alapvetően befolyásolják úgy az egyén, mint egyéb entitások (például gazdálkodó szervezetek) szubjektív biztonságérzetét. A politikai szektor a társadalmi rend (kormányzati rendszerek és az „ezeket legitimáló ideológiák”) biztonságáról, szuverenitásának megőrzéséről szól. A gazdasági szektor biztosítja a forrásokat az állam és a társadalom egészséges működéséhez; diszfunkcionálissá válása – akár katonai beavatkozás vagy belső társadalmi feszültségek nélkül is – előidézheti a „bukott állam” állapotot. A környezeti szektor alapvetően az ember természeti környezetét érő, abból származó kockázatokat (klímaváltozás, környezetszennyezések stb.) foglalja magában. A társadalmi szektor a közösség identitását (kultúra, nyelv, vallás, struktúrák, összetétel stb.) érintő kihívásokat öleli fel.⁴⁵

Buzan a politikai szektor kapcsán kifejti, egy állam stabilitását célzó politikai fenyegetések alapvetően a szuverenitásának intaktságát igyekeznek aláásni, így valamennyi szektor fenyegetései és az azok elhárítására tett lépések címkézhetőek politikainak is.⁴⁶ A katonai szektort érintően fegyveres erők expedíciós alkalmazása (például Száhel-övezet) gazdasági és társadalmi céllal is történhet; a környezeti szektor adott küszöbértéket meghaladó eseményei (például tartós szárazság vagy árvizek) kihatással lehetnek valamennyi szektorra; és ez elmondható a gazdasági szektor vonatkozásában is. A „koppenhágai” öt szektor vonatkozásában közös „platformként” tekinthetünk a kibertérre, amely az elmúlt 30+ évben exponenciálisan növekvő hatást gyakorol azokra, és ezek a szektorok is hatnak a kibertérre, így az egyes szektorok közti (amúgy is illékony) határvonalak egyre „illuzórikusabbá” válnak.

A társadalmi szektorhoz tartozóan kiemelt problémaként jelentkezik a kibertéri agresszió, amely ma már nemcsak az anonimitás kiaknázást jelenti, de az egymást

⁴⁴ HAIG 2022: 116.

⁴⁵ REMEK 2014: 69–76.

⁴⁶ BUZAN et al. 1998: 141–142.

„ismerő” entitások offline viszonyaiba is átszivárog.⁴⁷ A kiberegressziót vizsgáló 8-faktoros (Cyber-MAD⁴⁸) modell az általános emberi agressziót kiváltó okok mellett kitér a virtuális személyiség zavaraira is.⁴⁹ A Cyber-MAD mint elnevezés összecseng az 1960–1970-es években kikristályosodott nukleáris doktrínákkal,⁵⁰ hiszen az állatvilágból magunkkal hozott alapvető csoportdinamikai sajátosság a túlzott erőszak közösségbomlasztó hatása, amely a közösség és az egyed túlélési képéseit egyaránt lecsökkenti.⁵¹

Speciális megközelítés

Jelenünk egyre gyakrabban használt biztonságpolitikai kifejezése a II. hidegháború. Egyesek ennek kezdetét a 2014-es ukrán–orosz konfliktustól datálják, míg mások amellett érvelnek, hogy a Kína–USA (leginkább gazdasági) kapcsolatok feszültebbé válásától (2018) számítandó. Azonban, mint arra többen rámutatnak, a Kína–USA gazdasági konfliktus nem felel meg a hidegháború definíciójának; mivel bár elkezdődött a világ blokkosodása (Kína–Oroszország), a „Globális Délért” folyó küzdelem, de valós ideológiai különbségek nem alakultak ki, és a „blokkok” túl sok szálon kötődtek egymáshoz.⁵²

Buzan megállapítja, az „I. hidegháború” meghatározó eleme a két blokk vezető hatalmainál felhalmozott tömegpusztító fegyverek (*weapon of mass destruction*, WMD) mennyisége, ami arra szorította őket, hogy következetesen kerüljék a közvetlen konfliktust, mivel a földi élet végét jelenthette volna egy nukleáris eszkaláció (erős védelmi dilemma), így az elrettentés és az elkerülés került a katonai stratégiák fókuszába. Buzan további kritériumként határozza meg a felek közti ideológiai különbséget, és azt, hogy ezen ideológiákért akár harcolni is hajlandók voltak. Mivel jelenünk konfliktusainak egyenletéből hiányzik a zéróösszegű ideológiai polarizáció, ezek „küzdelemre érdemes vitává” minősülnek, aminek tárgya lehet a gazdasági, kulturális és politikai hatalom.

Vizsgálható kérdés, hogy a TS – és annak megalapozó technológiái, kiemelten az MI – képes-e a tömegpusztító fegyverekkel analóg „erős védelmi dilemmát” generálni. A tömegpusztító fegyverek hatását illetően az emberiség tényleges és publikus tapasztalatokkal rendelkezik, ami az MI-ről nem mondható még el. Bár a világsajtó „gyilkos” MI/robotként említette a líbiai polgárháborúban (2020) bevetett Kargu-2 UAV-t, a citált ENSZ-jelentés csak a drón jelenlétét és műszaki paramétereit rögzítette, ami szerint az a kezelővel fenntartott adatkapcsolat híján is képes támadást végrehajtani.⁵³

Reális a TS/MI besorolása a WMD-kategóriába? A *Hadtudományi lexikon* szócikke szerint WMD-nek tekintendő minden olyan megoldás, amely „a többi fegyverhez képest, azonos körülmények esetén, hatásaik sajátos jellegénél és méreteinél fogva, viszonylag rövid idő alatt rendkívül nagymértékű pusztítást okoznak az élőerőben, a haditechnikai

⁴⁷ KOPECKÝ–RENÉ 2017.

⁴⁸ Cyber Motivations for Aggression and Deviance – az agresszió és deviancia kibermotivációi.

⁴⁹ DEMARISCO et al. 2021.

⁵⁰ R. S. McNamara „garantált pusztítás” doktrínájának (1965) jegyeit mutató „stratégiai elégségesség” doktrína (1971) kritikájában jelent meg először a „Kölcsönösen garantált pusztítás (MAD)” kifejezés. – BRENNAN 1971.

⁵¹ CSÁNYI 2004: 303.

⁵² BUZAN 2024.

⁵³ BODE 2024.

eszközökben, az épületekben, valamint más létesítményekben”.⁵⁴ Egy orvosi/egészségügyi megközelítés szerint olyan „kémiai, biológiai és radiológiai eszközök, melyek kis mennyiségben is képesek halált okozni; a túlélők egészségét pedig hosszútávon és súlyosan befolyásolják”.⁵⁵ Az ENSZ szakértői bizottságának definíciója szerint WMD az „atombomba, a radioaktív anyagból készült fegyverek, halálos kémiai és biológiai fegyverek; továbbá valamennyi, jövőben kifejlesztésre kerülő fegyver, melynek pusztítóhatása összevethető az atombombáéval, vagy a felsorolt fegyverek egyikével”.⁵⁶

Habár közvetlen hatás tekintetében – amit ma még leginkább túl- vagy alábecsülni tudunk, mivel a „Gartner-féle szenzáció görbe” első harmadánál tart –⁵⁷ az MI nem szükségszerűen felel meg a fenti definícióknak, számos kockázat azonosítható. A generatív MI-modellek alkalmazhatósági palettája és az ezekre épülő megoldások – kiemelve a katonai, államigazgatási, gazdasági szakértői, döntéstámogató és automatizált döntéshozó rendszereket, tudományos (például biológiai/orvosi/gyógyszer) kutatásokat támogató rendszereket – alkalmazásának feltétele egyfajta bizalom megléte a technológia alkalmazói, üzemeltetői és a végfelhasználók részéről.⁵⁸ Az MI integrálásának lehetőségét a civil és katonai döntéshozatali mechanizmusba számos kormány aktívan vizsgálja, amely folyamat új lendületet kapott a generatív modellek megjelenésével. E törekvéseket Rivera és társai⁵⁹ kutatásainak tükrében érdemes értékelni: a kísérlet során öt LLM (GPT-4, GPT-3.5, Claude 2, Llama-2-Chat, GPT-4-Base) döntési tendenciáit vizsgálták egy stratégiai döntéstámogató szimuláció keretében, és kivétel nélkül mindegyik az eszkalációs ciklus felé tolta az események irányát, két modell az atomfegyverek bevetését is sürgette.

Az MI-technológiát kiaknázandó, a humán szellemi tevékenység egyre nagyobb hányadát allokáljuk a kibertérbe, kitéve azt a kiberteret jellemző kockázatoknak. Továbbá az MI ártó célú alkalmazása és/vagy sérülékenységeik kiaknázása (például biológiai, orvosi kutatások vagy a katonai döntéstámogatás területén) a tömegpusztító fegyverekéhez mérhető hatások kiváltására is alkalmas lehet, még ha „erős védelmi dilemmát” (önmagában) jelentős valószínűséggel nem képez; azonban (például) katonai rendszerekkel összekötve olyan lehetséges fenyegetést testesíthet meg, amelyet a szemben álló feleknek kezelniük kell.

Henry Kissinger és Graham Allison (2023) három fő különbséget vázol fel az MI és a WMDk között:

- Az MI-fejlesztések jelentős részét privát entitások folytatják, akik a nemzeti biztonsági megfontolásokat a profit mögé sorolják.
- Az MI K+F+I költségigénye nagyságrendekkel kisebb (fejlesztésük gyorsabb), mint a nukleáris fegyvereké; valamint, az ellenfél tényleges MI-képességeinek azonosítása (szemben például az atomfegyverekkel) jelentősen nehezebb.
- Az MI-technológia nagyságrendekkel gyorsabban fejleszthető, mint a fegyver-rendszerek – így nincs idő hosszas (nemzetközi) egyeztetésekre.⁶⁰

⁵⁴ KRAJNC 2019: 1099.

⁵⁵ GOSDEN–GARDENER 2005: 397.

⁵⁶ CARUS 2012: 5.

⁵⁷ PERRY 2023.

⁵⁸ GOZALO-BRIZUELA – GARRIDO-MERCHÁN 2023.

⁵⁹ RIVERA et al. 2024.

⁶⁰ KISSINGER–ALLISON 2023.

Kissinger és Allison kiemelik, hogy az MI K+F+I vezető entitásainak többsége az USA-ban tevékenykedik, így eredményeik viszonylag transzparenssek. A kevésbé nyílt K+F disszeminációs gyakorlatot folytató Kína – mint az Egyesült Államok deklarált ellenfele – esetében korlátozottabbak a lehetőségeink az ország tényleges MI-képességeinek megismerésére. A szerzők továbbá megállapítják, hogy az MI-megoldások alkalmazása közel mérhetetlen sebességgel terjed, és a nemzetközi közösség nem szükségszerűen a súlyának megfelelően kezeli ezt a technológiát.

Kissinger, Schmidt és Huttenlocher (2023) rámutat, hogy bár a csúcskategóriás MI-fejlesztéseket néhány technológiai szuperhatalom kisszámú csoportja kontrollálja, az idő haladtával a technológia is „avul”, ezzel olcsóbbá válik, lehetővé téve szélesebb körű proliferációját.⁶¹ Kissinger és társai véleménye szerint a helyzet kezelésének kulcsa az I. hidegháború szereplőit jellemző morál (felelősségtudat, az alkalmazás következményeinek azonosítása) kialakításában rejlik, semmint jogszabályok alkotásában.

Egyetértve a szerzőkkel, az MI kihívásainak jogszabályi kezelése – tekintettel a technológia fejlesztésének és terjedésének (jogalkotói szempontból) szinte követhetetlen sebességére – legjobb esetben is csak versenyt futhat az MI fejlődésével. Bár a „morál” kialakítása sem rövid távú feladat, de hatása proaktívabb és adaptívabb lehet a jogi szabályozásnál. Kissinger és Allison (2023) továbbá azt javasolja, hogy még az előtt kerüljön sor egy „MI-ellenőrzési” megállapodásra, mielőtt a technológia szerves részévé válik az államok biztonsági struktúrájának. Mivel számos vezető vállalkozás (Palantir, Thales Group, IBM, Raytheon, BAE Systems stb.) már aktívan fejleszt és értékesít MI-alapú döntéstámogató (stb.) megoldásokat az államigazgatási és a katonai szféra számára,⁶² a kissingeri javaslatok végrehajtásával már valószínűleg elkéstünk.⁶³

A TS idegrendszere

Korunk nemzetközi rendet és (a gazdasági / kulturális) befolyást érintő „krónikus konfliktusai” háttérben zajló küzdelmek egyik kiemelt jelentőségű színpada a TS idegrendszerének tekinthető kibertér.

A hidegháborút követően, az internetéra elejétől számos hadtudományi és geopolitikai tanulmány már alkalmazta a kibertér (mint ötödik geopolitikai tartomány) fogalmát.⁶⁴ A NATO varsói csúcstalálkozóján (2016) kiadott nyilatkozat már művelési területként hivatkozik a kibertérre, amelyet „a NATO-nak védelmeznie kell a légtérhez és a tengeri területekhez hasonlóan”.⁶⁵ Az EU 2016-os Külügyi és Biztonsági Stratégiája szintén nagy jelentőséget tulajdonított a kibertér védelmének, amelyet megerősített az úgynevezett „Biztonsági Unióra vonatkozó uniós stratégia”.⁶⁶ Magyarország MI Stratégiája a nemzeti szuverenitás védelmének vonatkozásában az MI és a kiberbiztonság területén is lehetséges

⁶¹ KISSINGER et al. 2023.

⁶² LAW 2023.

⁶³ FEHÉR 2023: 360; RIVERA et al. 2024.

⁶⁴ KUEHL 2009: 24–25.

⁶⁵ NATO 2016.

⁶⁶ Európai Unió 2016.

kihívásokról értekeznek.⁶⁷ Az Nbtv.⁶⁸ 74. § a) bekezdése alapján a nemzetbiztonsági érdek elsődlegesen Magyarország szuverenitásának biztosítását takarja, de a bekezdés felsorolásából kiemelném az „ország függetlensége és területi épsége elleni támadó szándékú törekvések felderítése”, valamint „az ország politikai, gazdasági, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető leplezett törekvések felfedése és elhárítása” részeket, amelyek a kibertér vonatkozásában is indukálnak védelmi kötelezettségeket; hiszen – a koppenhágai iskola biztonsági koncepciója alapján⁶⁹ – információs társadalmunk életében a biztonság-érzet elválaszthatatlan részét képezik a NIS2 irányelv⁷⁰ I. számú mellékletében felsorolt szolgáltatások (pénzügy, egészségügy, közigazgatás stb.) akadálytalan elérhetőségének tudata, amelyek már alapvetően támaszkodnak a kibertérre. Az NBS III. fejezet 8. pontja a nemzeti szuverenitás terén alapvető értéként jeleníti meg a kibertér biztonságát,⁷¹ azonban a védelemért felelős entitásoknak – a kibertér vázolt sajátosságai okán – elmosódó szervezeti és országhatárok világában kell jogszerűen helytállniuk. A felhőszolgáltatások korában jelentős kérdés, hogy például az Amazon szolgáltatásait igénybe vevő entitás adatai valójában milyen fizikai lokációkon találhatóak, és adott esetben kinek van felettük joghatósága. A hálózati lét másik velejárója, hogy adott kibertámadás „elkövetője” lehet a kibertér nagyszámú csomópontja úgy, hogy ezzel elsöprő többségük nincs tudatában, míg a támadás mögött álló entitás (többé/kevésbé) rejtve marad.⁷²

A lehetséges fenyegetéseket megtestesítő entitások épp úgy besorolhatók az állami (háttérrel rendelkező) szereplők, bűnözői csoportok, ideológiai alapon tevékenykedő hacktivisták, illetve belsős elkövetők mátrixába, mint ahogyan a kibertér érintő főbb fenyegetettségek összevethetők az IKT-infrastruktúrák feltérképezett kitétségeivel.⁷³ Figyelembe véve a kibertér hálózati jellegét, az EU NIS Együttműködési Csoport koordinálásával elvégzett, az uniós kommunikációs infrastruktúrák és hálózatok kibertartományát és ellenálló képességét vizsgáló felmérésben megfogalmazott tíz fő fenyegetettség⁷⁴ és nyolc fő sérülékenység⁷⁵ a kibertér fenyegetési térképében is jelentős szerepet játszik.

Az MI tervezett, egyre növekvő arányú alkalmazására tekintettel, a fent soroltakat szükséges kiegészíteni az MI irányából felmerülő fenyegetettségekkel és sérülékenységekkel.⁷⁶ A géptanulás-algoritmusok (ML) egyaránt alkalmazhatók kibertámadások elkövetésére, illetve ezen algoritmusok támadásával a kimeneti eredmények módosíthatók. A módosítás lehet alig észrevehetően kifinomult (befolyásoló), de eredményezheti az algoritmus – így az általa menedzselte szolgáltatás(ok) – összeomlását is. Az ML-algoritmusok

⁶⁷ ITM 2020.

⁶⁸ 1995. évi CXXV. törvény.

⁶⁹ REMEK 2014: 71.

⁷⁰ (EU) 2022/2555 irányelv.

⁷¹ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat.

⁷² MARTON 2019: 23.

⁷³ Lásd: <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/102529>

⁷⁴ *Támadások*: adattörölő/zsarolóvírus, ellátási lánc elleni, kiszervezett szolgáltatások nyújtói ellen/rajtuk keresztül végrehajtott, hálózatokba történő beépülésre épülő, DDoS, fizikai rongálás/szabotázs, beszállítóra gyakorolt állami befolyásra építő, kapcsolódási. *Egyéb fenyegetések*: tápellátás megszűnése, belsős fenyegetések.

⁷⁵ *Alacsony biztonsági szintű*: hálózati elem, végponti eszköz (pl. IoT), üzemeltetés; *sérülékeny*: adatarányítási protokollok, fizikai infrastruktúra (pl. tenger alatti adatkábelek); *függőségek*: beszállítók/szolgáltatók, tápellátás, szakértelem.

⁷⁶ ALANAZI 2023.

elleni támadások célja vagy a helyes döntés/előrejelzés elterelése a támadó által kívánt irányba – például az adott hálózati eszköz (szerver) túlterhelt, de az MI, hibás döntést hozva, további forgalmat irányít felé –, vagy az algoritmus vizsgálatának tárgyát érintő osztályozási folyamatot térítik el – például önvezető járművek adatfolyamait közösségi média jelfolyamként osztályozza és késleltetetten továbbítja.⁷⁷ Egy adott IKT-hálózat menedzseléséért felelős MI-algoritmusok befolyásolása révén az elkövetők saját vagy megbízójuk előnyére terelhetik el, használhatják ki az adott kibertérszegmens adatait; lehetőségük nyílna az általa kiszolgált alkalmazások kompromittálására, szinergiájuk ártó jellegű kiaknázására, akár terror jellegű cselekmények elkövetésére.

Az LLM-ek alkalmazása kapcsán jelenleg azonosított biztonsági kihívások között szerepel a felhasználók által betáplált (feltett kérdés, „kiadott” feladat), egyben modellek tanításához is felhasznált adatok (kritikus információk) kérdésköre. Továbbá a Chat-GPT-3.5 megjelenését követően igen hamar megjelentek bűnelkövetéseket támogató „ikrei” (például WormGPT, FraudGPT). Az ismertté vált LLM „hacking”⁷⁸ technikák (prompt⁷⁹ injektálás, Jailbreak) rávilágítanak a technológia lehetséges biztonsági kihívásainak széleskörűségére; kiemelt példaként említve azon (eredményes) kísérletet, amely során a kutatók egy olyan promptot alkottak, amely a GPT-4-et hatékony, a weboldalak sérülékenységeit automatikusan felderítő és kiaknázó eszközzé alakította.⁸⁰

Mindezekre tekintettel a kibertér kritikus infrastruktúra jellegének magas szintű, proaktív védelme minden, a 21. században prosperálni és érdekeit eredményesen érvényesíteni kívánó állam alapvető feladata.⁸¹ Ugyanakkor nehéz kérdés, hogy hol húzhatjuk meg a „nemzeti kibertér” védendő határait. Habár az NKS I./3. pontja definiálja Magyarország kibertérét, ennek gyakorlati alkalmazhatósága kérdéseket vet fel. Az „a globális kibertér elektronikus információs rendszereinek azon része, amelyek Magyarországon találhatóak” jól körülhatárolható; azonban a nem fizikai szférákra⁸² utaló „a globális kibertér elektronikus rendszerein keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok közül azok, amelyek Magyarországon történnek vagy Magyarországra irányulnak, illetve amelyekben Magyarország érintett” azonosítása már kihívásokat generál. A felhőtechnológiák terjedésével általánossá válik, hogy csak adattöredékek lesznek számos, hazai területen kívül található szerveren és/vagy egyéb peremoldali megoldáson,⁸³ amelyeket a felhőszolgáltatás alakít a felhasználó számára egységes információvá.

Összegzés

Írásomban röviden bemutattam a (transzhumanizmustól mentes) technológiai szingularitás megalapozó technológiáit (TS-triád), a kibertérrel kapcsolatos összefüggéseit

⁷⁷ JEONG 2020.

⁷⁸ Egy adott modell viselkedését befolyásoló eljárások.

⁷⁹ Az LLM számára általános (emberi) nyelven megírt „parancs”.

⁸⁰ MOZES et al. 2023; FANG et al. 2024.

⁸¹ KELEMEN 2023: 85.

⁸² Logikai, kiberszemélyiség – lásd NATO AJP-3.20.

⁸³ A felhasználóhoz legközelebb eső hálózati adatfeldolgozó, -tároló egység.

és mindezekre alapozva a TS egyes, biztonsággal kapcsolatos összefüggéseit. Bemutattam a kibertér egyes sajátosságait, változékony, országhatárokat elmosó jellegét.

Rámutattam, hogy a TS-triád „primus inter pares”⁸⁴ összetevőjének tekinthető az MI. A technológia stratégiai jelentőségét támasztják alá a Kissinger és munkatársai⁸⁵ által megfogalmazott kockázatok és a technológia nemzetközi felügyeletét célzó javaslatok. Habár az elektronikus hírközlési hálózatok kiberbiztonságát érintő fenyegetettségek és sérülékenységek a kibertér szempontjából relevánsak, de a TS relációjában az MI hatását (közel korlátlan információra és masszív adatkommunikációra épülő exponenciális fejlődés) is figyelembe szükséges venni. Ennek megfelelően a TS kiberkockázatai nem kezelhetők kizárólag a hagyományos, reaktív kibervédelmi megoldásokkal; szükséges új, proaktív vagy offenzív védelmi eljárások kidolgozása, alkalmazása.

Jelenünk egészen más, mint azt akár két évvel ezelőtt is előre jelezték. Figyelembe véve a jelen írásban vázolt TS-triád főbb fejlődési/fejlesztési irányait, joggal feltételezhető, hogy technológiai fejlődésünk sarokköve egyre inkább a nagy tömegű, aktuális adatokat biztosító megoldások (IoT), a szervező és fejlesztő entitásként megjelenő MI, valamint a nagy mennyiségű adatátvitelt biztosító, végponti eszközök akár millióit stabilan kiszolgálni képes, biztonságos kommunikációs platformok (5G/6G) szimbiózisa lesz, amire a transzhumanizmus-mentes technológiai szingularitás kifejezést alkalmaztam.

A kettős minőségű – statikus és dinamikus jellemzőkkel leírható – 5. geopolitikai szféra (kibertér) fontossága egyre meghatározóbbá válik, figyelembe véve a TS-triád – kiemelten 5G/6G – 2030-ig tervezett szabványosítási és K+F-terveit, -ajánlásait. A korunk nemzetközi rendet és (gazdasági vagy kulturális) befolyást érintő krónikus konfliktusai háttérben zajló küzdelmek kiemelt jelentőségű színpada a kibertér marad, ami jól mutatja annak exponenciálisan növekvő jelentőségét. A felette gyakorolt ellenőrzés igénye szükségszerűen megjelenik az egyes országok és szövetségi rendszerek katonai, geopolitikai és geoökonómiai stratégiáiban. Szükséges azonban megállapítani, hogy a kibertér hatékony felügyelete – kettős minőségéből fakadóan – többdimenziós megközelítést igényel. Azon országok (és szövetségek), amelyek figyelmen kívül hagyják a TS-megalapozó és kritikus technológiák, valamint a kapcsolódó ökoszisztémák és erőforrások (beleértve a HR) fejlesztését, az elkövetkezendő évtizedekben hátrányos helyzetbe kerülnek a nemzetközi érdekérvényesítés küzdelmeiben. Az összegző jelleggel ismertetett technológiák egyenként is számos – jelentős részt ismert – biztonsági kihívást jelenítenek meg, azonban TS-ként azonosított szimbiózisukban a biztonsággal kapcsolatos kérdések újraértelmezése válik szükségessé, megvilágítandó a TS biztonsági vakfoltjait – amelyek kiemelt forrása lesz az MI.

Feltételezve, hogy világunk nem esik át egy jelentős, technológiai visszaesést indukáló eseményen, azon államok, amelyek képesek azonosítani a vonatkozó technológiai és gazdasági trendeket és innovációs tevékenységük révén csatlakozni ezekhez, vagy akár vezető (-közeli) pozíciót megszerezni, lehetőségük nyílik rá, hogy részlegesen felülírva a geopolitika és geoökonómia (a Globalizáció 3.0-ig szigorúan érvényben lévő)⁸⁶ szabályait, jelentősen javítsák érdekérvényesítő képességeiket. Habár, mint azt Vernor Vinge

⁸⁴ Első az egyenlők között.

⁸⁵ KISSINGER et al. 2023.

⁸⁶ FRIEDMAN 2005.

1993-ban megállapította, a TS „hatályon kívül” helyezi világunk leíró (beleértve a jövőt tervező/előrejelző) modelljeit.

Felhasznált irodalom

- ADAMS, Alphonso (2024): *Cyberspace in War* [pdf]. Maxwell Air Force Base (USA, Alabama): Air University Press. Online: www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Papers/DP_36_Adams_Cyberspace_in_War.pdf
- ALANAZI, Mohammad (2024): 5G Security Threat Landscape, AI and Blockchain. *Wireless Personal Communications*. 2024. február 11., 1467–1482. Online: <https://doi.org/10.1007/s11277-023-10821-6>
- BÁNKUTY-BALOGH Lilla (2022): A mesterséges intelligencia elterjedésének geoökonómiai hatásai és Magyarország. *Külgazdaság*, 66(7–8), 102–130. Online: <https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.7-8.102>
- BERGER, Federico (2021): The Alliance in the Loop: NATO and Artificial Intelligence. NATO Foundation. Online: www.natofoundation.org/wp-content/uploads/2021/12/NDCF-Paper-Berger-NATO-and-Artificial-Intelligence-151121.pdf
- BODE, Ingvild (2024): Emergent Normativity: Communities of Practice, Technology, and Lethal Autonomous Weapon Systems. *Global Studies Quarterly*, (4), 1–11. Online: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksad073>
- BRENNAN, Donald G. (1971): Strategic Alternatives: I. *The New York Times*, 1971. május 24. 31. Online: www.nytimes.com/1971/05/24/archives/strategic-alternatives-i.html
- BUZAN, Barry (2024): A New Cold War? The Case for a General Concept. *International Politics*, 61, 239–257. Online <https://doi.org/10.1057/s41311-024-00559-8>
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole – WILDE, Jaap De (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner. Online: <https://doi.org/10.1515/9781685853808>
- CARUS, W. Seth (2012): *Defining Weapons of Mass Destruction*. Washington, D.C.: National Defense University Press. Online: <https://doi.org/10.21236/ADA577317>
- CSÁNYI Vilmos (2004): Az emberi természet biológiai gyökerei. In *Mindentudás Egyeteme* 3. Budapest: Kossuth, 295–316. Online: <https://real-eod.mtak.hu/1076/1/16%20Cs%C3%A1nyi%20Vilmos.pdf>
- DEMARISCO, Dominic et al. (2021): Aggression in the Digital Era: Assessing the Validity of the Cyber Motivations for Aggression and Deviance Scale. *Assessment*, 29(4), 764–781. Online: <https://doi.org/10.1177/1073191121990088>
- Európai Unió (2016): *Közös kül- és biztonságpolitika – globális stratégia*. Online: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/common-foreign-and-security-policy-global-strategy.html>
- FANG, Richard et al. (2024): *LLM Agents can Autonomously Hack Websites*. arXiv:2402.06664. Online: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2402.06664>
- FARKAS Tibor (2023): A kommunikációs és információs rendszerek értelmezése napjainkban: Követelmények és kihívások. In TÓTH András (szerk.): *Új típusú kihívások az infokommunikációban*. Budapest: Ludovika, 11–30.
- FEHÉR András Tibor (2023): A mesterségesintelligencia-alapú hidegháború etikai háttere. In KOVÁCS Zoltán (szerk.): *A mesterséges intelligencia és egyéb felforgató*

- technológiák hatásainak átfogó vizsgálata. Budapest: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 355–392. Online: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/01_MI.pdf
- FRIEDMAN, Thomas L. (2005): It's a Flat World, After All. *The New York Times*, 2005. április 3. Online: www.nytimes.com/2005/04/03/magazine/its-a-flat-world-after-all.html
- Germany: *Industrie 4.0.* (2017). Online: https://ati.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-06/DTM_Industrie%204.0_DE.pdf
- GOSDEN, Christine – GARDENER, Derek (2005): Weapons of Mass Destruction – Threats and Responses. *British Medical Journal*, 331(7513), 397–400. Online: <https://doi.org/10.1136/bmj.331.7513.397>
- GOZALO-BRIZUELA, Roberto – GARRIDO-MERCHÁN, Eduardo C. (2023): *A Survey of Generative AI Applications*. arXiv, 2306.02781 (cs.LG). Online: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2306.02781>
- HAIG Zsolt et al. (2014): *Elektronikai hadviselés*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar.
- HAIG Zsolt (2018): *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest: Dialógus Campus.
- HAIG Zsolt (2022): Kibertéri kognitív befolyásolás az információs műveletekben. *Hadtudományi Szemle*, 15(2), 115–130. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2022.2.7>
- ITM (2020): *Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája 2020–2030*. Online: <https://digitalisajletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf>
- JEONG, Doowon (2020): Artificial Intelligence Security Threat, Crime, and Forensics: Taxonomy and Open Issues. *IEEE Access*, 8, 184560–184574. Online: <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3029280>
- KELEMEN Roland (2023): A kibertér jellemzőinek biztonság központú vizsgálata. *Jog-Állam-Politika*, 15(1), 75–90. Online: <https://doi.org/10.58528/JAP.2023.15-1.75>
- KISSINGER, Henry A. – ALLISON, Graham (2023): The Path to AI Arms Control. *Foreign Affairs*, 2023. október 13. Online: www.henryakissinger.com/articles/the-path-to-ai-arms-control/
- KISSINGER, Henry A. – SCHMIDT, Eric – HUTTENLOCHER, Daniel (2023): ChatGPT Heralds an Intellectual Revolution. *The Wall Street Journal*, 2023. február 24. Online: www.henryakissinger.com/articles/chatgpt-heralds-an-intellectual-revolution/
- KOPECKÝ, Kamil – RENÉ, Szołkowski (2017): Specifics of Cyberbullying of Teachers in Czech Schools – A National Research. *Informatics in Education*, 16(1), 103–119. Online: <https://doi.org/10.15388/infedu.2017.06>
- KOVÁCS Zoltán – GURÁLY Roland (2023): A mesterséges intelligencia és egyéb felforgató technológiák. In KOVÁCS Zoltán (szerk.): *A mesterséges intelligencia és egyéb felforgató technológiák hatásainak átfogó vizsgálata*. Budapest: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 355–392. Online: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/01_MI.pdf
- KRAJNC Zoltán főszerk. (2019): *Hadtudományi lexikon*. Budapest: Dialógus Campus.
- KUEHL, Daniel T. (2009): From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem. In KRAMER Franklin D. – STARR, Stuart H. – WENTZ, Larry K. (szerk.): *Cyberpower and National Security*. Nebraska, USA: University of Nebraska Press, 24–42. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1djmjh1.7>
- KURZWEIL, Ray (2014): The Singularity is Near. In SANDLER, R. L. (szerk.): *Ethics and Emerging Technologies*. London: Palgrave Macmillan, 393–406. Online: https://doi.org/10.1057/9781137349088_26

- LAW, Marcus (2023): Top 10 Military Technology Companies Putting AI into Action. *Technology Magazine*, 2023. március 7. Online: <https://technologymagazine.com/top10/top-10-military-technology-companies-putting-AI-into-action>
- LIU, Hongshan et al. (2024): *Near-Space Communications: the Last Piece of 6G Space-Air-Ground-Sea Integrated Network Puzzle*. arXiv:2401.00283 [cs.IT]. Online: <https://doi.org/10.34133/space.0176>
- MADIEGA, Tambiama (2023): *General-purpose Artificial Intelligence*. Európai Parlament, 2023. március. Online: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/745708/EPRS_ATA\(2023\)745708_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/745708/EPRS_ATA(2023)745708_EN.pdf)
- MARTON Péter (2019): *Biztonsági komplexumok*. Budapest: Budapest Corvinus Egyetem.
- MASLEJ, Nestor főszerk. et al. (2023): *Artificial Intelligence Index Report 2023*. Stanford (USA): AI Index Steering Committee, Institute for Human-Centered AI. Online: <https://aiindex.stanford.edu/report/>
- MÉSZÁROS Rezső (2001): A kibertér társadalomföldrajzi megközelítése. *Magyar Tudomány*, 46(7), 769–779. Online: <https://epa.oszk.hu/00700/00775/00032/769-779.html>
- MOZES, Maximilian et al. (2023): *Use of LLMs for Illicit Purposes: Threats, Prevention Measures, and Vulnerabilities*. arXiv:2308.12833v1 [cs.CL]. Online: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2308.12833>
- NATO (2016): *Warsaw Summit Communiqué*. 2016. július 9. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm
- NATO (2023): *Emerging and Disruptive Technologies*. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_184303.htm
- NIS COOPERATION GROUP (2024): *Cybersecurity and Resiliency of Europe's Communications Infrastructures and Networks*. 2024. 02. 21. Online: <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/102529>
- OBRUSÁNSZKY, Borbála (2008): *Dzsingisz kán: a bölcsesség kulcsa*. Hága: Mikes International.
- OTTIS, Rain – LORENTS, Peeter (2010): *Cyberspace: Definition and Implications*. In *Proceedings of the 5th International Conference on Information Warfare and Security*. Dayton, OH, US, 8–9 April. Academic Publishing Limited, 267–270. Online: <https://ccdcoe.org/library/publications/cyberspace-definition-and-implications/>
- PERRY, Lori (2023): What's New in Artificial Intelligence from the 2023 Gartner Hype Cycle. *Gartner*, 2023. augusztus 17. Online: www.gartner.com/en/articles/what-s-new-in-artificial-intelligence-from-the-2023-gartner-hype-cycle
- PIRISI Gábor – TRÓCSÁNYI András (2019): *Fejezetek a társadalomföldrajz világából*. Pécs: Publikon.
- RAJASEKARAN, Arun Sekar et al. (2024): A Survey on Exploring the Challenges and Applications of Wireless Body Area Networks (WBANs). *Cyber Security and Applications*, 2024(2). Online: <https://doi.org/10.1016/j.csa.2024.100047>
- REDING, D. F. – EATON, J. (2020): *Science & Technology Trends 2020–2040*. Brüsszel: NATO Science & Technology Organization. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/190422-ST_Tech_Trends_Report_2020-2040.pdf
- REMEK Éva (2014): Mekkora a „biztonságunk árnyéka” globalizált világunkban? In BORDÁS Sándor – GLAVANOVICS Éva (szerk.): *Nemzeti és etnikai konfliktusok a Kárpát-medencében*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola, 67–78. Online: www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/Nemzeti-es-etnikai-konfliktusok.pdf

- RIVERA, Juan-Pablo et al. (2024): *Escalation Risks from Language Models in Military and Diplomatic Decision-Making*. arXiv:2401.03408. Online: <https://doi.org/10.1145/3630106.3658942>
- SCHMIDT, Eric (2023): Innovation Power: Why Technology Will Define the Future of Geopolitics. *Foreign Affairs*, 102(2), 38–52. Online: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/fora102&i=256>
- SCHMITT, N. Michael (2017): *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SEEWALD, Alexander K. (2022): A Criticism of the Technological Singularity. In DINGLI, Alexiei et al. (szerk.): *Disruptive Technologies in Media, Arts and Design*. Springer, 91–119. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-93780-5_8
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára (2021): A NATO 2030 jelentés – stratégiai prioritások új megközelítésben. *Honvédségi Szemle*, 149(4), 3–16. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.1>
- TÓTH András (2023a): Az Internet of Things rendszerek biztonsági kihívásai. In TÓTH András (szerk.): *Új típusú kihívások az infokommunikációban*. Budapest: Ludovika, 99–136.
- TÓTH András (2023b): Az 5G-technológia jellemzői és a kialakításában rejlő kihívások. In TÓTH András (szerk.): *Új típusú kihívások az infokommunikációban*. Budapest: Ludovika, 51–98.
- ULAM, S. (1958): *John von Neumann*. Rhode Island (USA): American Mathematical Society.
- UNIDIR (2023): *The United Nations, Cyberspace and International Peace and Security Responding to Complexity*. 2023. május. Online: <https://unidir.org/wp-content/uploads/2023/05/the-united-nations-cyberspace-and-international-peace-and-security-en-691.pdf>
- VAILSHERY, Lionel Sujay (2023): Number of IoT Connected Devices Worldwide 2019–2023, with Forecasts to 2030. *Statista*, 2023. 07. 27. Online: www.statista.com/statistics/1183457/iot-connected-devices-worldwide/
- VINGE, Vernor (1993): *The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era*. NASA. Lewis Research Center, Vision 21: Interdisciplinary Science and Engineering in the Era of Cyberspace. Online: <https://ntrs.nasa.gov/citations/19940022856>

Jogi források

- 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiája. Online: https://2010-2014.kormany.hu/download/b/b6/21000/Magyarország_Nemzeti_Kiberbiztonsagi_Strategiaja.pdf
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&xtreferefer=00000001.txt>
- 2021/0106(COD) 5662/24 2024. Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CONSIL:PE_24_2024_REV_1

Márton Balázs¹

A megerősített hatáskörű nemzetbiztonsági főtanácsadó Magyarországon

2024. évi változások a nemzetbiztonsági igazgatás politikai szintű koordinációs intézményeiben

The National Security Advisor in Hungary with Strengthened Powers

*Changes in 2024 in the Political-Level Coordination Institutions
of the National Security Administration*

A hazai nemzetbiztonsági igazgatásban a 2022. évi új Kormány megalakulását követően megkezdett átalakítások 2024 tavaszára teljesedtek ki. A politikai koordinációban a korábbinál súlypontibb helyet foglal el a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadója. A nemzetbiztonsági igazgatásban az utóbbi időben fokozatosan megjelentek a kooperatív modell irányába mutató lépések. A megerősített hatáskörű nemzetbiztonsági főtanácsadó a nemzetbiztonsági igazgatásban bevezetett fúziós információkezelés „politikai adaptációja”. Létrehozásának eredményeképpen mérséklődik az osztott politikai irányítás, ami a nemzetbiztonsági tájékoztatás hatékonyságnövekedését eredményezheti. Fennmaradnak ugyanakkor olyan párhuzamosságok, amelyek miatt az irányítási rendszer nem tekinthető teljesen konvergensnek.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, titkosszolgálat, nemzetbiztonsági szolgálat, fúzió, nemzetbiztonsági főtanácsadó

The transformations started in the national security administration after the formation of the new Government in 2022 were completed by the spring of 2024. In political coordination, the prime minister's national security adviser has more important responsibility than before. Recently, steps towards a cooperative model gradually

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.

appeared in the national security administration. The national security adviser with strengthened powers is the “political adoption” of the information management with fusion approach introduced in the national security administration. As a result of this, divided political control will be mitigated, which can result in an increase in the efficiency of national security information. At the same time, parallelisms remain, due to which the management system cannot be considered fully convergent.

Keywords: national security, secret service, intelligence service, fusion, national security advisor

Bevezetés

A nemzetbiztonsági igazgatás elméleti tanulmányozása sohasem egyszerű feladat. Azon túl, hogy multidiszciplináris megközelítést igényel, előfeltétele, hogy a kutató részleteiben és rendszertanilag egészében egyaránt átlássa az adott állam nemzetbiztonsági struktúráját, beleértve annak politikai irányítását. A vizsgálatot el lehet végezni a történelemből kiragadott egy-egy időszakban tapasztalható állapotra, vagy ezeket egymás mellé helyezve, az igazgatási rendszer fejlődésének kontinuitására vonatkoztatva. Általában véve elmondható, hogy a kérdés akadémiai megközelítéséhez a „pillanatkép” elemzésénél jóval informatívabb, ha az ahhoz vezető okfolyamatok bemutatására is sor kerül. A hazai nemzetbiztonsági igazgatás intézményrendszerével foglalkozó legtöbb tanulmány ezt az utóbbi módszert követi és perspektivikus képet kíván adni. Jellemzően a rendszerváltozásig, esetleg a Kádár-rendszer állambiztonsági szervezeteinek időszakáig nyúlnak vissza. A rendszerváltozást követő évtizedek nemzetbiztonsági igazgatási modelljéről, ennek változásáról és a bizonyos időközönként felbukkanó reformgondolatokról már számos magas színvonalú tanulmány készült. Ennek okán, továbbá a területi korlátok miatti megfontolásból sem vállalkoztam több évtized történetének feldolgozására. A cikkben a 2022. évi országgyűlési választásokat közvetlenül megelőzően – a 2018 és 2022 közötti kormányzati ciklusban – fennálló és az azt követő változásokat tanulmányozom.

A nemzetbiztonsági igazgatási modell elemzése során differenciált megközelítést alkalmazok, amely a szakmai és a politikai szint szétválasztásán alapul. A politikai szint a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti irányítási struktúrát, a nemzetbiztonság ügyének kormányzaton belüli megszervezését takarja. Ez a tanulmány a nemzetbiztonsági igazgatás politikai szintjének dimenziójára, vagy ahogyan Urbán Attila fogalmazza meg,² a politikai koordinációs folyamatok intézményi hátterére fókuszál. A nemzetbiztonsági szolgálatokkal tehát részleteiben nem foglalkozom.

Mivel az írás célja a nemzetbiztonsági igazgatás politikai irányítási rendszerének elméleti bemutatása, ezért nem térek ki azokra a biztonságpolitikai körülményekben bekövetkezett változásokra sem, amelyek mintegy indítóokként előidéztek a nemzetbiztonsági irányítás módosításának szükségét. Néhány gondolat erejéig itt, a bevezető részben utalok azokra a nemzetközi fejleményekre, amelyek hatásaikkal rendkívüli gyorsasággal alakították át a biztonságpercepciókat. Az orosz–ukrán háború, a permanenssé váló

² URBÁN 2020.

tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet, a nemzetközi terrorizmus jelentette fenyegetés fokozódása, a közel-keleti válság és annak kísérő jelenségei Magyarország biztonsági környezetét közvetlenül fenyegető incidensek gyökérokai, amelyek a honi védelmi rendszer és azon belül a nemzetbiztonsági szegmens alkalmazkodását kikényszerítik.

A tanulmány aktualitását a nemzetbiztonsági igazgatás politikai szintjén 2024-ben végrehajtott átszervezés, különösképpen a nemzetbiztonsági főtanácsadó középponti szerephez helyezése adja, amely hipotézisem szerint a nemzetbiztonsági tájékoztatás rendjének lényegi innovációjaként minősíthető. Az említett politikai átszervezés a tanulmányban vizsgált időszak szakmai szinten végbement átalakításaival együttesen az elmúlt időszakban tapasztalható, a kooperatív modell megvalósulásának irányába mutató folyamatok beteljesedése. A következőkben áttekintem a nemzetbiztonsági igazgatás politikai szintjét, a főbb felelősségi köröket és a rendszertani helyüket a legfrissebb változások tükrében, különös figyelemmel a nemzetbiztonsági főtanácsadó megerősített intézményére. A téma feldolgozása során letről felfelé irányuló szemléletmódot (*bottom up approach*) követek. A tanulmány kvalitatív kutatási módszereken, jogszabályok és nyílt források elemzésén alapul.

A nemzetbiztonsági igazgatás politikai szintje 2018 és 2022 között – úton a kooperatív modell felé

Már jóval 2018-at megelőzően érezhetőek voltak a politikai döntéshozó azon törekvései, amelyek a rendszerváltozást követően részben jogállami garanciális okokból meghonosodott („ötszolgáltatós”) szektorális nemzetbiztonsági modell kooperatív irányú elmozdulását célozták. A biztonsági környezet fokozatos romlása a 2018 és 2022 közötti kormányzati ciklusban erősítőleg hatott arra a kormányzati szándéokra, hogy az információfúzió és a koordináció elősegítésén keresztül egységesebbé és hatékonyabbá váljon a nemzetbiztonsági tájékoztatás. Ennek szakmai és politikai szinten is számos látható következménye volt.

Az előző kormányzati ciklusban a nemzetbiztonsági modell alapvető karakterét illetően nem történt változás, az továbbra is kétpólusú (polgári-katonai) és funkcionálisan tagolt (hírszerzés-elhárítás) maradt. A funkcionálisan integrált katonai nemzetbiztonsági szolgálat irányítása a műveleti terület speciális vonásainak és egyébként a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a honvédelemért felelős miniszterhez tartozott.³ (Ez később, a hatályos struktúrában sem fog változni.) A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok köréből leválasztották a polgári hírszerzési tevékenységet, amelynek irányításáért a külgazdasági és külügyminiszter felelt.⁴ A nemzetbiztonsági szolgálatok irányításában tehát szektoralapú töredezettség állt fenn, amelyet tetézt a nemzetbiztonsági és a rendvédelmi rendszer egyre erősödő – a fenyegetések komplexitásából fakadó – együttműködési kényszere. Előbbiek az egyes szektorokon belüli koordinációt élénkítő szervezetek szükségességét irányozták elő.

³ 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 107–108. §.

⁴ 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 138. § 3.

2016-tól új polgári nemzetbiztonsági szolgálatként megalakult az általános hatáskörű *nemzetbiztonsági fúziós központként* működő Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK).⁵ Az általános hatáskörű fúziós központ megjelenése ugyan erőteljesen kooperatív arculatot adott a hazai nemzetbiztonsági igazgatás modelljének, azonban a TIBEK tevékenysége valójában csak a rendészeti és belbiztonsági információk körére korlátozódott, miután a polgári és a katonai hírszerzési műveleti információk kezelése elkülönülten történt.⁶ Ebből kifolyólag a TIBEK egyrészt nem tudott valódi fúziós központtá fejlődni, másrészt a nemzetbiztonsági igazgatás sem volt *per definitionem* kooperatív modell.⁷

A *belügyminiszter* alárendeltségébe tartozó polgári nemzetbiztonsági szolgálatok koordinációjáért a Belügyminisztérium szervezetében a rendészeti államtitkár felelt, valamint ő volt az, aki az állami szervektől származó, az ország nemzetbiztonságára vonatkozó információk elemzését, értékelését, az e tárgyú kormányzati döntés-előkészítést támogató munkát irányította, és utasítást adott a Kormány tagjaitól érkezett információs igények teljesítésére.⁸ Rajta kívül nagy szerepet kapott a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításában a Belügyminisztérium közbiztonsági főigazgatója.⁹ 2020-ban aztán megszűnt a rendészeti államtitkári és a közbiztonsági főigazgatói beosztás, helyettük létrehozták a belbiztonsági államtitkári posztot, amelynek betöltője felelt a szektoron belüli nemzetbiztonsági koordinációért.¹⁰ A nemzetbiztonsági és a rendvédelmi (összességében belbiztonsági) információk vonatkozásában végső soron megvalósulhatott a szektoriális koordináció, amely – ahogyan később látni fogjuk – a minisztérium feletti politikai irányítási rendszerben is visszaköszönt. A belügyminiszter és a Belügyminisztérium központi szerepet töltött be a nemzetbiztonsági igazgatás minisztériumon kívüli politikai szintű koordinációjában is.

Ami a hírszerzést illeti, az ezen a szektoron belüli koordináció hiányzott, aminek oka a katonai-polgári kétosztatúság volt. A honvédelmi miniszter közvetlen miniszteri irányítás alá vonta a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatot (KNBSZ),¹¹ a külügyminiszter pedig a polgári hírszerzésért felelős államtitkáron keresztül gyakorolta az irányítási jogköreit.¹² Ez az osztott irányítás csökkenthette a legfőbb politikai döntéshozó, a Kormány és azon belül a miniszterelnök részére folytatott nemzetbiztonsági tájékoztatás hatékonyságát. Ezért a hírszerzési információk koordinálására a miniszterelnök kormányzati igazgatási munkaszervén, a Miniszterelnöki Kormányirodán belül létrehozták a *nemzeti információs államtitkár* (NIÁT) beosztását.¹³ A NIÁT a politikai és a szakmai szint közötti összekötő szerepét töltötte be, a feladatai egyebek mellett kiterjedtek a hírszerzési tevékenységgel összefüggő kormányzati feladatok végrehajtásának elemzésére, értékelésére és – szükség esetén – koordinálására. Közvetítette a miniszterek és a kormányzati szervek felé

⁵ 2016. évi LXIX. törvény 11. §.

⁶ URBÁN 2020: 26.

⁷ MÁRTON 2023.

⁸ 11/2018. (VI. 12.) BM utasítás 2018. június 12. szerinti közlönyállapota 30–33. §.

⁹ 11/2018. (VI. 12.) BM utasítás 2018. június 12. szerinti közlönyállapota 40. §.

¹⁰ 25/2020. (XI. 19.) BM utasítás 6. §.

¹¹ 13/2018. (III. 26.) HM utasítás 1. függelék.

¹² 4/2019. (III. 13.) KKM utasítás 29–31. §.

¹³ HÓDOS 2018.

a hírszerzési tevékenységet érintő eseti döntéseket, valamint értékelte a hírszerzési tevékenységhez kapcsolódó kormányzati döntések megvalósulását.¹⁴

Az előző kormányzati ciklusban a Kormány legmagasabb szintű különös hatáskörű politikai döntéshozó fóruma a *Nemzetbiztonsági Kabinet* volt. A Nemzetbiztonsági Kabinet története 1990 júliusáig, az Antall-kormányig vezethető vissza, ugyanis a rendszerváltozást követően elfogadott széttagolt nemzetbiztonsági igazgatási modell működtetéséhez elengedhetetlen volt politikai szinten egy kormányzati koordinációs szerv felállítása. A Nemzetbiztonsági Kabinet a 2022-ben megalakult új Kormány általi megszüntetéséig a rendszerváltoztatást követő összes kormányzati struktúra szerves részét képezte. A feladatai a kormányzati intézkedést igénylő teendők összehangolására és a vonatkozó kormánydöntések előkészítésére terjedtek ki. A Nemzetbiztonsági Kabinet tagjainak összetétele a nemzetbiztonsági igazgatás szerveihez és az irányítási hatáskörök változásához igazodott, és kormányzati ciklusonként alakult. A honvédelmi, a rendészeti, a külügyi ágazat irányításáért felelős miniszterek, valamint a kormányzati működés összehangolásáért és a pénzügyekért felelős tárca vezetői rendre részt vettek a működésében.¹⁵ 2018 és 2022 között tagja volt a miniszterelnök kabinetfőnöke, a honvédelmi miniszter, a külgazdasági és külügyminiszter, állandó meghívottként pedig a Miniszterelnöki Kormányiroda közigazgatási államtitkára, valamint a NIÁT vettek részt a munkájában.¹⁶ Az üléseit a belügyminiszter – mint nemzetbiztonsáért felelős miniszterelnök-helyettes – elnökölte.¹⁷ A Belügyminisztérium rendészeti, majd 2020 után belbiztonsági államtitkára irányította a Nemzetbiztonsági Kabinet Koordinációs Főosztályt, amely többek között a Nemzetbiztonsági Kabinet titkársági feladatainak ellátásában működött közre.¹⁸

A Nemzetbiztonsági Kabinet mellett több támogató szerv is megtalálható volt. A Nemzetbiztonsági Kabinet már nem, azonban ezek a szervek ugyan megváltozott formában, de napjainkban is léteznek. A Nemzetbiztonsági Kabinet döntés-előkészítő testületként működött a *Nemzetbiztonsági Munkacsoport*. A Nemzetbiztonsági Munkacsoport egy olyan hibrid testületi szerv volt, amelyben a politikai és a szakmai elemek együttesen voltak jelen. A Belügyminisztérium közbiztonsági főigazgatója, majd a belbiztonsági államtitkár által vezetett testület tagjai voltak a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a külgazdasági és külügyminiszter által delegált személyek, a NIÁT, a Honvéd Vezérkar főnöke, a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatói, a rendvédelmi szervek főigazgatói és az állami adó- és vámhatóság vezetője.¹⁹ A Nemzetbiztonsági Munkacsoport titkársági feladatait eleinte a Belügyminisztérium közbiztonsági főigazgatója látta el a rendészeti államtitkárral együttműködésben.²⁰ Ehhez a közbiztonsági főigazgató alárendeltségébe tartozó Rendészeti Koordinációs Főosztály volt a segítségére. Később, a Rendészeti Koordinációs Főosztály és a titkársági feladatok is a belbiztonsági államtitkár alá kerültek.²¹ A Nem-

¹⁴ 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 5. §.

¹⁵ ÚRBÁN 2020: 13–14.

¹⁶ 1243/2018. (V. 22.) Korm. határozat 90/D.

¹⁷ 1243/2018. (V. 22.) Korm. határozat 90/D. (2).

¹⁸ 25/2020. (XI. 19.) BM utasítás 32. §.

¹⁹ 1243/2018. (V. 22.) Korm. határozat 58.

²⁰ 25/2020. (XI. 19.) BM utasítás 32. §.

²¹ 25/2020. (XI. 19.) BM utasítás 32. §.

zetbiztonsági Munkacsoport és a Honvédelmi és Rendészeti Munkacsoport feladatait 2024 nyarától a Védelmi Munkacsoport vette át.²²

A Nemzetbiztonsági Kabinetet segítő másik testületi szerv a *Terrorellenes Koordinációs Bizottság* (TKB). A TKB egy különös hatáskörű, kifejezetten a terrorizmussal kapcsolatos feladatokkal foglalkozó szakmai szerv, amelynek tagjai 2022 előtt a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek, valamint az állami adó- és vámhatóság vezetője voltak.²³ A TKB elnöklését és logisztikáját a Belügyminisztérium alá tartozó Terrorelhárítási Központ (TEK) adja.²⁴

A nemzetbiztonsági igazgatás politikai szintje 2022 után – a 2024-es átalakítás közvetlen előzményei

A 2022. évi áprilisi választásokat követően megalakult új Kormány a nemzetbiztonsági igazgatásban a nemzetbiztonsági szolgálatokra is kiterjedő jelentős átalakításokat hajtott végre. 2022 májusában a TIBEK jogutódlással történő megszüntetésével létrehoztak egy új nemzetbiztonsági fúziós csúcsszervet, a *Nemzeti Információs Központot* (NIK).²⁵ A TIBEK-hez képest érdemi változás volt, hogy a NIK már nemcsak kormányzati tájékoztató tevékenységet lát el, hanem a nemzetbiztonsági szolgálatok közül – a honvédelemért felelős miniszter irányítása alatt maradt KNBSZ kivételével – kormányzati hírigényt is kizárólag a NIK teljesíthet.²⁶ A hírigény eredményes teljesítése érdekében minden nemzetbiztonsági szolgálat részére kógens szabályként írták elő, hogy a feladataik ellátása során megszerzett és a NIK hatásköreinek gyakorlásához szükséges információkat haladéktalanul kötelesek a NIK részére biztosítani.²⁷ A NIK megerősített szerepe azt a célt szolgálja, hogy a hírigények teljesítése „egycsatornás” módon történjen, a hírigényre jogosult szerv vagy személy kizárólag – ekkor még – a NIK-et irányító miniszter megkeresésével és a kért tájékoztatást is ezen az úton megkapva juthasson hozzá az igényelt információhoz.²⁸ A jogalkotó egyúttal valamennyi nemzetbiztonsági szolgálat esetében világossá tette, hogy az külső hírigényt nem teljesíthet. Annak érdekében, hogy a rendszerben az információk átadása zavartalan legyen, feltétlen adatátadási kötelezettséget rögzítettek a NIK részére.²⁹ A kormányzati hírigény központosítása mellett az egyes nemzetbiztonsági szolgálatok továbbra is kötelesek az irányító miniszterük részéről közvetlenül érkező hírigények teljesítésére.

A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok és a polgári hírszerzési tevékenység irányítását a miniszterelnök munkaszerve, a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter irányítása alá vonták.³⁰ A KNBSZ irányítása továbbra is maradt a honvédelemért felelős

²² 1194/2024. (VII. 2.) Korm. határozat 2–8.

²³ 1824/2015. (XI. 19.) Korm. határozat.

²⁴ 1824/2015. (XI. 19.) Korm. határozat 14. és 17.

²⁵ 2022. évi IV. törvény 43. §.

²⁶ 2022. évi IV. törvény 26. §.

²⁷ 2022. évi IV. törvény 26–28. §.

²⁸ 2022. évi IV. törvény 28–34. §-hoz fűzött általános indokolása.

²⁹ 2022. évi IV. törvény 26. §-hoz fűzött általános indokolása.

³⁰ 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet 9. § 14–15.

miniszternél.³¹ A Miniszterelnöki Kabinetiroda szervezetén belül a *polgári nemzetbiztonsági szolgálatokért felelős államtitkár* feladata lett az állami szervektől származó, az ország nemzetbiztonságára vonatkozó információk elemzésének, értékelésének, valamint az e tárgyat érintő kormányzati döntés-előkészítést támogató munkának a koordinációja, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok időszerű feladatainak meghatározása, valamint ennek érdekében a Kormány tagjai információs igényeinek begyűjtésében való közreműködés. Az államtitkár utasítást adhatott a NIK és a többi polgári nemzetbiztonsági szolgálat részére eseti és időszakos információs igény teljesítésére, valamint a NIK részére koordinációs tevékenység folytatására.³² A polgári nemzetbiztonsági szolgálatokért felelős államtitkár vezette a Nemzetbiztonsági Munkacsoportot.³³

A 2022 utáni kormányzati struktúrának már nem képezte részét önálló jogállású szervként a Miniszterelnöki Kormányiroda, feladatait a Miniszterelnöki Kabinetirodán belül látják el. A NIÁT azonban továbbra is fennmaradt, méghozzá a korábbinál szélesebb, immáron nem csak a hírszerzési tevékenységre vonatkozó hatáskörökkel. 2022 után a 2024-es átalakításáig a NIÁT a miniszterelnök utasításának megfelelően, nemzetbiztonsági főtanácsadóként eljárva elemezte és értékelt a nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködését, a kormányzati döntésekhez kapcsolódó nemzetbiztonsági információk áramlását és a nemzetbiztonsági tevékenységhez kapcsolódó kormányzati döntések megvalósulását stb.³⁴ A feladatai kiterjedtek katonai – a honvédelmi és haderőreformmal, valamint a nemzeti hadiipar fejlesztésével – és védelmi igazgatási – védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolása – területekre.³⁵

A Kormány szakítva az akkor már több mint 30 éves hagyománnyal, a Nemzetbiztonsági Kabinet helyett *Védelmi Tanácsot* hozott létre.³⁶ A Védelmi Tanács a Kormány ügydöntő jogkörrel rendelkező szerve, különös hatáskörű politikai döntéshozó fórum. Kezdetben, a nemzetbiztonsági főtanácsadó poszt 2024-es megerősítéséig a Védelmi Tanács a miniszterelnök elnöklése mellett működött, a miniszterelnök akkori nemzetbiztonsági főtanácsadója (a NIÁT) pedig a titkári feladatokat látta el. A Védelmi Tanács tagjai a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter, a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a külgazdasági és külügyminiszter, ülésén állandó meghívottként részt vesz a Miniszterelnöki Kormányiroda közigazgatási államtitkára.³⁷

2022 után a nemzetbiztonsági igazgatásban minden addiginál erőteljesebben jelentkezett a kooperatív szemlélet, azonban politikai szinten kezdetben még fennmaradt az osztott irányítási struktúra. Ezt a Kormány a 2024. évi átalakítással kívánta mérsékelni, amely a nemzetbiztonsági főtanácsadói poszt bizonyos elemeiben amerikai mintára³⁸ történő kiemelését és súlypontba helyezését, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok irányítási

³¹ 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet 1. melléklet F).

³² 4/2022. (VI. 11.) MK utasítás 2022. június 11. napja szerinti közlönyállapot 56–59. §.

³³ 4/2022. (VI. 11.) MK utasítás 2022. június 11. napja szerinti közlönyállapot 56. § i.

³⁴ 4/2022. (VI. 11.) MK utasítás 2022. június 11. napja szerinti közlönyállapot 24–26. §.

³⁵ 4/2022. (VI. 11.) MK utasítás 2022. június 11. napja szerinti közlönyállapot 24–26. §.

³⁶ Magyarország Kormánya 2022.

³⁷ Magyarország Kormánya 2022.

³⁸ Az Amerikai Egyesült Államokban a végrehajtó hatalom vezetőjének, az elnöknek a hivatalában (Executive Office of the President of United States) található az elnök számára biztonsági vonatkozású politikai-stratégiai ügyekben javaslatot tevő nemzetbiztonsági tanácsadó (Assistant to the President for National Security Affairs).

rendjének fúziós információmenedzsment-szemléletű átszervezését jelentette. Egyúttal a NIÁT megszüntetéséhez vezetett. A nemzetbiztonsági főtanácsadó kiemelése magával hozta a közjogi helyzetének változását, miniszteri rangnak megfelelő szintre emelését. Ez együtt járt a kormányzati hierarchiában betöltött szerepének transzformációjával, irányítási szempontból a miniszterelnökhöz való közelebb kerülésével.

A 2024. évi átalakítás lényege – a kooperatív modell kiteljesedése a politikai irányításban

A NIK létrejöttével már 2022 után megvalósult a nemzetbiztonsági igazgatás szakmai szintjén egyfajta kooperatív modell. Jóllehet a NIK jogállását tekintve nem különbözött a többi nemzetbiztonsági szolgálattól, a helyzete valójában *primus inter pares* volt (például kizárólagos hírigény teljesítése, egycsatornás tájékoztatás stb.). A fúziós szolgálatok működése a kooperatív modellek általános jellemzője.³⁹ A korábban a NIÁT formájában létező nemzetbiztonsági főtanácsadó ugyan rendelkezett átfogó koordinációs és összehangoló hatáskörökkel, ehhez nem állt rendelkezésére saját munkaszerv. A nemzetbiztonsági főtanácsadó NIÁT leginkább egyszemélyi koordinátorhoz és nem egy „politikai fúziós” entitáshoz hasonlítható, a Védelmi Tanácsot nem ő vezette, valamint – és ez talán a legfontosabb – nem volt utasítási joga hírigény kiadására. A polgári nemzetbiztonsági szektor által megszerzett és a NIK által összesített műveleti információk ekkor nem közvetlenül a politikai koordinációért felelős entitáshoz (a NIÁT-hoz), hanem a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő államtitkáron keresztül a Védelmi Tanács elé áramoltak. Politikai szinten a nemzetbiztonsági dimenzió kívülről érkező információkkal való ütköztetésre először csak a Védelmi Tanácsban kerülhetett sor. A NIÁT a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő miniszter alárendeltségébe tartozott.

A 2024 márciusában hatályba lépő változások a nemzetbiztonsági szolgálatok politikai irányításában meglévő osztott szerkezetet mérsékeltek. Ennek előnye, hogy a polgári nemzetbiztonsági szektor által megszerzett és összesített műveleti információk (a NIK-en keresztül) közvetlenül a politikai koordinációért felelős entitás (a megerősített nemzetbiztonsági főtanácsadó) elé kerülnek. A nemzetbiztonsági főtanácsadó a miniszterelnök és a Kormány támogatását egyszemélyben, ezáltal célirányosan és egycsatornás módon képes végrehajtani, valamint a döntéshozói feladatszabásokat visszacsatornázni. A nemzetbiztonsági főtanácsadó amellet, hogy a Védelmi Tanács üléseit vezeti, a miniszterelnököt és a Kormányt, sőt az összkormányzati koordinációt is segíti általános nemzetbiztonsági kérdésekben tanácsával, illetve véleményével.⁴⁰ A nemzetbiztonsági főtanácsadó kvázi miniszteri szintre emelésével kikerült a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő miniszter alárendeltségéből, ezáltal az összkormányzati struktúra egészét tekintve közelebb került a döntéshozói centrumokhoz, a Kormányhoz és benne a miniszterelnökhöz.

A nemzetbiztonsági főtanácsadó felel a miniszterelnök nemzetbiztonsági, honvédelmi, valamint rendvédelmi tevékenységének koordinálásáért, a kormányzati döntéshozatal

³⁹ URBÁN 2020: 8.

⁴⁰ 3/2024. (III. 21.) MK utasítás 5. §.

és döntés-előkészítés nemzetbiztonsági, honvédelmi, valamint rendvédelmi nyomon követéséért.⁴¹ Feladatai közé tartozik a nemzetbiztonsággal kapcsolatos elemzői, stratégiai tervezői és döntés-előkészítési koordinációs feladatok ellátása, valamint a kormányzati döntéshozatal és döntés-előkészítés nemzetbiztonsági, honvédelmi, valamint rendvédelmi politikai, stratégiai, külpolitikai és közpolitikai szempontú nyomon követése, a nemzetbiztonsági tevékenységhez kapcsolódó kormányzati döntések megvalósulásának értékelése.⁴² Ellátja a nemzetbiztonsággal kapcsolatos összkormányzati koordinációs feladatokat a stratégiai alapstruktúra megteremtésével a diplomáciai, információs, katonai és gazdasági területeken.⁴³ Már a korábbi, a NIÁT által betöltött nemzetbiztonsági főtanácsadói beosztásnál látszott az átfogó szemléletmód bevezetésére vonatkozó szándék a NIÁT hatásköreiben a katonai és a védelmi igazgatási területek megjelenésével. Önálló dolgozat tárgyát képezhetné a nemzetbiztonság szemantikai tágulása, aminek eredményeként a nemzetbiztonság-fogalom esetenként túlmutat a klasszikus jelentésénél (*intelligence*) és az adott állam teljes biztonsági ökoszisztémájára utal (*national security*). Az új nemzetbiztonsági főtanácsadó hatáskörét tehát – a fenyegetések jellemzőihez igazodóan – a komplex biztonságfelfogás mentén alakították ki.

A NIK az új nemzetbiztonsági főtanácsadó irányítása alá került, amelynek kormányzati döntésen alapuló feladatok végrehajtására feladatot határozhat meg, a NIK főigazgatójának utasítást adhat.⁴⁴ Ez magában foglalja a Kormány tagjai információs igényeinek begyűjtését, az eseti és időszakos információs igény teljesítésére való utasításadást, a koordinációs tevékenységre való utasítást. Az új nemzetbiztonsági főtanácsadó irányítása alá tartozik a Nemzetbiztonsági Iroda, amely főosztály jogállású szervezeti egység. A Nemzetbiztonsági Irodához tartoznak a Védelmi Tanács működésével kapcsolatos feladatok.⁴⁵ A Védelmi Munkacsoport vezetője a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadója által kijelölt – a Védelmi Munkacsoport tekintetében a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadója helyetteseként eljáró – személy.⁴⁶

Noha a 2024-es módosítás a nemzetbiztonsági igazgatás politikai irányításában található osztott szerkezetet mérsékelte, azt teljesen mégsem szüntette meg. Ez alatt nem a katonai nemzetbiztonság „különutasságát” értem, mert ahogyan azt korábban már említettem, ez a nemzetközi kitekintést alapul véve megfelel a szakma szabályainak. A fennmaradt párhuzamosságok különösen két területen értékelhetők.

Az egyik – és ez valójában már 2022-től fennáll, de a 2024-es átszervezéssel még inkább szembevetendő – a TKB belügyi szektoron belüli sajátos helyzete és a TEK-hez mint rendvédelmi szervhez kapcsolódása. A TKB helyzetének taglalására egy önálló tanulmány keretei között vállalkoztam.⁴⁷

A másik, hogy a nemzetbiztonsági főtanácsadó mellett, a Miniszterelnöki Kabinetiroda szervezetében továbbra is megtalálható a polgári nemzetbiztonsági szolgáltatokat

⁴¹ 57/2024. (III. 13.) Korm. rendelet 1. §.

⁴² 3/2024. (III. 21.) MK utasítás 5. §.

⁴³ 3/2024. (III. 21.) MK utasítás 5. §.

⁴⁴ 3/2024. (III. 21.) MK utasítás 5. §; Az Amerikai Egyesült Államok elnökének nemzetbiztonsági főtanácsadója nem irányítja az általános hatáskörű nemzetbiztonsági fúziós központot, ez a nemzeti hírszerzési igazgató (Director of National Intelligence, DNI) hatásköre, közöttük alá-fölé rendeltségi viszony nincs. 3/2024. (III. 21.) MK utasítás 5. §.

⁴⁶ 1194/2024. (VII. 2.) Korm. határozat 4.

⁴⁷ MÁRTON 2024.

felügyelő államtitkár, valamint alatta a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő helyettes államtitkár intézménye. A polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő államtitkár hatásköre maradt a Nemzetbiztonsági Munkacsoport vezetése.⁴⁸ A NIK kivételével a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányítása a nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő államtitkár feladata.⁴⁹ Bár az új nemzetbiztonsági főtanácsadó hatáskörei az államtitkárénál erősebbek, mégis felmerülhet a hatásköri összeütközés lehetősége néhány területen. Ilyen lehet különösen, hogy a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő államtitkár a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok tekintetében önálló hatáskörben meghatározhatja a kormányzati döntés-előkészítéshez szükséges koordinációs feladatokat.⁵⁰

Összegzés

A Magyarország biztonsági környezetében rendkívüli gyorsasággal végbemenő folyamatok 2018 után felgyorsították a nemzetbiztonsági igazgatás szektorális modelljének kooperatív irányba való elmozdulását. A 2022-ben és a 2024-ben a nemzetbiztonsági igazgatás szakmai és politikai szintjén végrehajtott átstrukturálások lényeginek mondhatók. A NIK „rendszerbeállítása” és erős hatáskörökkel való felruházása képes arra, hogy centripetális hatást eredményezzen a műveleti információáramlásban. Továbbá a nemzetbiztonsági főtanácsadó súlypontba helyezését és a NIK irányítási jogának hatáskörébe utalásával politikai szinten is létrejött egy, a koordinátori szerepen túlmutató „fúziós entitás”, amely képes lehet a teljes biztonsági ökoszisztéma összehangolására, valamint a Kormány és a miniszterelnök eddiginél hatékonyabb támogatására. Fennmaradt ugyanakkor a nemzetbiztonsági szolgálatok – környező országokhoz képest – nagy száma és töredezettsége. Az osztott politikai irányítás mérséklésének ellenére sem jött létre teljesen konvergens irányítási rendszer. A hatályos struktúra sem zárja ki, hogy a nemzetbiztonsági tájékoztatás több csatornán keresztül (nemzetbiztonsági főtanácsadó, polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő államtitkár, honvédelmi miniszter) menjen végbe. Végül pedig a nemzetbiztonsági tájékoztatás nemzetközi terrorizmusra irányuló – álláspontom szerint igen fontos – komponensében a TKB sajátos helyzete megoldatlan maradt.

Felhasznált irodalom

HÓDOS László (2018): Gondolatok a nemzeti hírszerző képesség koordinációjáért felelős szerv közjogi helyzetéről. *Szakmai Szemle*, 16(4), 5–16. <https://kormany.hu/hirek/megalakult-a-vedelmi-tanacs> (2024. március 29.)

Magyarország Kormánya (2022): *Megalakult a Védelmi Tanács*. 2022. július 26. Online: <https://kormany.hu/hirek/megalakult-a-vedelmi-tanacs>

⁴⁸ 3/2024. (III. 21.) MK utasítás 6. §.

⁴⁹ 3/2024. (III. 21.) MK utasítás 6. §.

⁵⁰ 3/2024. (III. 21.) MK utasítás 6. §.

- MÁRTON Balázs (2023): A NIBEK-től a Nemzeti Információs Központig – nemzetbiztonsági fúziós központok Magyarországon. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 11(1), 21–33. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2023.1.2>
- MÁRTON Balázs (2024): Lehetőségek a nemzetközi terrorizmussal kapcsolatos integrált kormányzati tájékoztatás és a nemzetbiztonsági megközelítés erősítésére. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 12(2), 38–54. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2024.2.3>
- URBÁN Attila (2020): A koordinációs folyamatok intézményi hátterének evolúciója a magyar nemzetbiztonsági igazgatásban. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 8(1), 5–32. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2020.1.1>

Jogi források

- 11/2018. (VI. 12.) BM utasítás a Belügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról
25/2020. (XI. 19.) BM utasítás a Belügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 11/2018. (VI. 12.) BM utasítás módosításáról
- 13/2018. (III. 26.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 53/2014. (VIII. 1.) HM utasítás módosításáról
- 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről
- 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről
- 1243/2018. (V. 22.) Korm. határozat a Kormány ügyrendjéről szóló 1144/2010. (VII. 7.) Korm. határozat módosításáról és a Nemzetbiztonsági Kabinetéről szóló 1308/2011. (IX. 6.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről
- 1194/2024. (VII. 2.) Korm. határozat a Kormány Ügyrendjéről szóló 1352/2022. (VII. 21.) Korm. határozat módosításáról
- 4/2019. (III. 13.) KKM utasítás a Külgazdasági és Külügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról
- 57/2024. (III. 13.) Korm. rendelet a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadójával kapcsolatos kormányrendeletek módosításáról
- 4/2022. (VI. 11.) MK utasítás a Miniszterelnöki Kabinetiroda Szervezeti és Működési Szabályzatáról
- 3/2024. (III. 21.) MK utasítása a Miniszterelnöki Kabinetiroda Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 4/2022. (VI. 11.) MK utasítás, valamint a Miniszterelnöki Kormányiroda Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 5/2022. (VI. 11.) MK utasítás módosításáról
2016. évi LXIX. törvény a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról
- 1824/2015. (XI. 19.) Korm. határozat a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjéről
2022. évi IV. törvény az egyes törvényeknek a Magyarország minisztériumainak felsorolásáról szóló 2022. évi II. törvényhez kapcsolódó módosításáról

Dobák Imre¹

Könyvismertető Kovács Tamás *A magyar kémelhárítás a II. világháború idején*² című művéről

2024 áprilisában vehettük kezünkbe Dr. habil. Kovács Tamás történész, az NKE Rendészettudományi Kar Rendészetelméleti és -történeti Tanszék egyetemi docensének könyvét, amely a szerzőtől nem szokatlan módon a két világháború közötti magyar titkosszolgálatok világába kalauzolja el az olvasót. Mint a könyv bevezetőjében is megjelenik, a levéltári forrásokon alapuló kutatások eredményeként közreadott mű célja, hogy a titkosszolgálati szakma és a történelem iránt érdeklődők számára megismerhetővé tegye a magyar kémelhárítás korabeli működésének összetett világát.

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Költségvetési Kutatóhely támogatásával megjelent szakkönyv felépítését tekintve 12 fő fejezetet tartalmaz, amely a történelmi korszak általános ismertetésétől halad a magyar katonai kémelhárítás működésének és tevékenységének ismertetése felé. A *Bevezető* gondolatokat követő *Historiográfiai áttekintés* fejezet szinte nélkülözhetetlen módon segíti megérteni a témakör kutatásának szükségességét, hozzájárulva az 1945 után elhallgatott, majd lassan letisztuló valóság még teljesebb megismeréséhez. Ezt követően, a *Hírszerzés és kémelhárítás a II. világháború kitérősekor Európában* című fejezet mind a korszakot jól ismerő, mind az abban talán kevésbé jártas olvasó számára nyújt segítséget a korszak politikai és a diplomáciai viszonyainak és háttérének, és a világháború légkörében formálódó magyar titkosszolgálati kapcsolatok jelentőségének megértéséhez.

A *Nemzetközi kitekintés – hírszerző és elhárító szolgálatok a II. világháború alatt* című fejezet a korszak nagyhatalmai titkosszolgálatainak magyar szárait ismerteti, amelyen belül a brit SOE (*Special Operations Executive*), az amerikai OSS (*Office of Strategic Services*), valamint a francia, szovjet, német és olasz titkosszolgálatokhoz köthető műveletek szolgálnak izgalmas adalékkal az olvasó számára. A *magyar kémelhárítás a világháború előestéjén, 1939-ben* című fejezet már a magyar katonai hírszerzés és elhárítás (2. vkf. osztály) struktúrafejlődésén túl a Belügyminisztérium információgyűjtéssel, kémelhárítással foglalkozó területeinek működését tárja fel. A 2. vkf. osztály szervezete és működése

¹ Egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, e-mail: dobak.imre@uni-nke.hu

² Kovács Tamás (2023): *A magyar kémelhárítás a II. világháború idején*. Budapest: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. Online: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/09_Magyar_kemelharitas_II_vh.pdf

nemcsak az 1945 utáni szervek érdeklődését keltették fel, hanem napjainkban is tartogat újdonságokat a titkosszolgálatok világa iránt érdeklődők számára.

A titkosszolgálatokra jellemző, szervezetek közötti versengés ebben az időszakban sem volt idegen (*Konkurenciaharcok a szervek között – avagy ki az ellenség?* című fejezet), amelyre válaszként az Államvédelmi Központ sajátos szervezetének létrehozását láthatjuk. Tovább színezte a kémelhárítás korabeli feladatrendszerét a „visszatért” területek kérdésköre (*Elhárító munka a „visszatért” területeken* fejezet). Mint a szerző megfogalmazza könyvében: „a kémelhárítás ezeken a területeken végképp egybekötődött, vagy még inkább egybeforrott a II. világháború alatti általános elhárítási elvekkkel és feladatokkal, megfejelve ezeken a területeken a különböző nemzetiségekkel szembeni, pontosabban a különböző nemzetiségek egymással szembeni előítéleteivel is”.

Az egyik legjelentősebb hatásként mégis a német szövetségesi kapcsolat emelhető ki, amely igazán a német megszállással kezdődő időszakban erősödött fel (*Kémelhárítás a hátszágban, 1941–1944* fejezet). A kémelhárítás tevékenységében jelentős személyi és szervezeti változásokat eredményező megszállás (*A német megszállás és következményei* fejezet), a magyar szervekkel szembeni bizalmatlanságot, majd a sikertelen kiugrást és a nyilas éra „újragondolt” államvédelmét bemutató fejezetek teszik teljessé az olvasó időutazását.

A könyv utolsó részében, a „titkosszolgák” háború utáni sorsainak ismertetésével (*Sorsok a II. világháború után* című fejezet) választ kaphatunk a könyv olvasása során minden bizonnyal többször is felmerülő azon kérdésünkre, hogy mi is lett a kémelhárítás egykori szereplőivel. A háború utáni életutak sokszínűek és egyben tanulságosak. Feltűnnek közöttük a nyugati, vagy éppen az Államvédelmi Hatóság szolgálatába állt személyek, többségük sorsa azonban ismeretlen.

Összességében a több mint 200 oldalas, a szerző eddigi kutatásaira, megjelent munkáira, valamint levéltári források széles köréről épülő szakkönyv komplex szemléletével, ugyanakkor részletességével új, értékes összefoglaló munkaként ajánlott a témával foglalkozó kutatók, oktatók, hallgatók, vagy egyszerűen csak az érdeklődők figyelmébe, hiszen a hírszerzés és elhárítás korabeli zárt világának összefüggései tanulságként szolgálhatnak napjaink szakmai gondolkodásában is.

Tartalom

KATONA MAGDA NASRIN: <i>Az afgán tálibok külpolitikája és államiságuk elismerésének kérdései</i>	3
VÁSÁRHELYI ÖRS: <i>Magyarország kiberbiztonságának jövője az európai uniós NIS2 irányelv tükrében</i>	18
POMOGÁCS PÉTER: <i>Az MI5 az első világháború során</i>	36
FÓRIZS SÁNDOR: <i>Katonák szökései mint állambiztonsági esetek a határőrségnél a '60-as évek elején</i>	48
OLLÁRI VIKTOR: <i>A technológiai szingularitás egyes biztonsági kihívásai</i>	64
MÁRTON BALÁZS: <i>A megerősített hatáskörű nemzetbiztonsági főtanácsadó Magyarországon</i>	82
DOBÁK IMRE: <i>Könyvismertető Kovács Tamás A magyar kémelhárítás a II. világháború idején című művéről</i>	93